

Nasoim ul-Muhabbat (III- qism)

Alisher Navoiy

NASOYIM UL-MUHABBAT (DAVOM)

521. MAVLONO ZAYNUDDIN ABUBAKR TOYBODIY Q. S.

Mavlono Nizomuddin Hiraviyning shogirdidir. Ammo shariat mutobaati varzishi bilan botin ulumi abvobi ham aning yuziga ochilibdur va bilhaqiqat Uvaysiy ermish. Va tarbiyat Hazrat Shayx ul-islom Ahmad Jom ruhidin topibdur va derlarki, Mavlono muddatlar riyozot va mujohidot bila o'tkargandin so'ngra Hazrat Shayx Mavlonog'a zohir bo'lib, debdurlarki, sening dardingning davosini Haq taolo bizning shifoxonada quyubdur. Andin so'ngra Mavlono yetti yilgacha yoyog', ko'prak ayog' yalang Toyboddin Jomg'a borur ermish va Qur'on tilovatig'a mashg'ul bo'lur ermishlar. O'ttiz yildin so'ngraki, bu tariyq bila suluk qilibdur. Ming Qur'on xatmidin so'ngra Hazrat Shayx ruhoniyyatidin ishorat anga bo'lubdurki, Mashhad ziyorati salomullohi alo man halla fihi ihromi bog'ladi va ul ravza ostonbo'slig'ig'a musharraf bo'lg'ondin so'ngra xil'atlar va navozishlar topti. Andin Tus mazoroti tavofig'a mutavajjih bo'ldi. Kecha Shayx Abunasr Sarroj mazori boshig'aki, Tus-ning qirog'idadur ihyo qildi va Hazrat Risolat s. a. v. g'a musharraf bo'ldi va hukm toptikim, tongla Tusqa kirsang, Uryon darveshe senga yo'luqg'usidur. Yaxshi ta'zim qil, ammo sujud qilma! Tong Tusg'a kirgoch, Bobo Mahmud Tusiyki, majzub erdi, Hazrat buyurg'on yo'sun bila keladur erdi, yo'luqdi, chun Mavlononi ko'rdi va o'zin tufroqqa soldi va boshin kiziga tortti va Mavlononing qoshig'a keldi. Bir zamon ayog' ustida turdi. Bir zamondin so'ngra oyog'in kizdin chiqardi va qo'pti va o'z-o'zi bila der erdiki, ey odobsiz, birovni ta'zim qilmassenki, kecha Hazrat Risolat s. a. v. Abu Nasr Sarroj mazori boshida oning bila muloqot qildi va oni senga nishon berdi va osmon farishtalari ondin uyolurlar. Mavlono Bobog'a salom qildi va Bobo javob berdi va buyurdiki, borg'ilki, Ro'dbor avliyo va mashoyixi senga muntazirdurlar va Xoja Muhammad Porso q. s. xizmttlari so'nggi qatla hajg'a borurda Mavlono q.s. mazorig'a kelgan ekandurlar. Der ermishki, avval qatla xojai buzurgvor Hazrat Xoja Bahouddin bila Makkaga borduq. Buxorodin Marvg'a yetgonda qofila ikqi fariq bo'ldilar va ba'zi Mashhadi muqaddas ravzi sori mayl qildilar va ba'zi Hirot sori mo'tavajjih bo'ldilar. Bu buljar bilaki, Nishoburda bir-biriga qo'shulg'oylar. Hazrat Xojai buzurgvor Hiri sori moyil bo'ldilar va buyurdilarki, tilarbizki, Mavlono Zaynuddin Abubakir Toybodiy suhbatig'a yetgaybiz. Men yigit erdim va Mavlono ahvolidin xabarim yo'q erdi va Mashhad sori bordim va Xoja Muhammad bu ma'ni-din taassuf yer, nadomat izhori qilur ermishlar. Deb durlarki, chun Hazrat Xojai buzurgvor Toibodg'a yetti va saboh namozin Mavlono bila qildilar va namozdin forig' bo'lg'ondin so'ngra burung'i safda muroqabag'a o'z tariqlari bila mashg'ul bo'ldilar va Mavlono avrodni tugatgandin so'ngra alar qoshig'a kelib, ko'rushubdur va otlarin so'rubdur. Alar debdurlarki, Bahouddin. Mavlono debdurki, bizing uchun bir naqsh bog'lang! Alar debdurlarki, kelibbizki naqshe eltgaybiz. Va Mavlono hazratlari alarni uylarig'a eltib durlar va ikki-uch kun suhbat tutub durlar va hayrbod qilib, Nishoburda qofilag'a qo'shub durlar. Mavlono yetti yuz to'qson birda muharram oyining salxida panjshanba kuni nisf un-nahorda olamdin o'tub durlar va Malik Imomuddin Zavzaniy alar vafoti tarixida debdurki, sana

qit'a:

[Tarix yetti yuz to‘qson bir sana bo‘lib, muharram oyining oxiri payshanba kuni tush payti Mavlononing pok ruhi jannatga ravona bo‘ldi. Farishtalarning bari jondan «xush kelibsiz» dedilar]⁽¹⁾.

522. MAVLONO JALOLUDDIN MAHMUD ZOHID MURG‘OBIY Q. S.

Ul, dog‘i zohir ulumida Mavlono Nizomuddin Hiraviyning shogirdidir. Va sunnatu shariat varzishu mutobaati jihatidin bu toifa tariqidin hazzi tamom topibdur va taqvoyu vara‘da mubolag‘asi bor ekandur. Va debdurlarki, aning barzagari va dehqonlig‘ olotidin biri bilaki vaqf ekandur, aning ziroatida ish qilg‘an ekandur. Ul voqif bo‘lg‘ach, ul ziroat mahsulig‘a daxl qilmaydur. Va barchasin fuqaro va masoking‘a tasadduq qilibdur. Hirot maliki bir surra yormoq yuboribdur, qabul qilmaydur. Kelturgon kishi debdurki, malik qoshig‘a eltsam, malul bo‘lur, olib madrasangizda fuqaro va shogirdlaringizg‘a qismat qiling! Debdurki, o‘zung qismat qil, ammo aytqilki, qaydindur? Ul kishi bordi, qismat qilg‘ali. Chun kayfiyatni aytti, hech kim qabul qilmadi. Yetti yuz yetmish sakkizda zulhijja oyi dunyodin o‘tubdur va qabri Hirot Murg‘obidadur.

523. MAVLONO JALOLUDDINCH ABUYAZID PURONIY Q. S.

Shar‘iy ulumni takmil qilib erdi. Va aning rioyati va sunnat mutobaati jihatidin oliya marotibg‘a yetib erdi. Aksar avqoti musulmonlar muhimmoti kayfiyatig‘a mashruf bo‘lur erdi. Har so‘zki mavoiz va nasoyihdin mazkur qilsa erdi, mustami‘larg‘a azim asar qilur erdi. Zohir yuzidin birav irodatig‘a mansub emas, hamonoki Uvaysiy ekandur. Der ermishki, har qachon manga bir ishda mushkule voqe‘ bo‘lsa, Hazrat Risolat s. a. v. ruhoniyatig‘a tavajjuh qilg‘animdin ul mushkul raf‘ bo‘lur. Bir qatla bir murididin bir tarog‘ tilabdur. Va debdurki, Hazrat Risolat s. a. v. manga dedilarki, Boyazid, gohi saqolingni tarag‘il! Uyi mehmondin oz xole bo‘lur ermish va alar buyurg‘on taomlarni muhayyo qilib, o‘zi sufra ko‘tarib, mehmon ikromig‘a ishtig‘ol ko‘rguzur ermish. Va Mavlono Zahiruddin Xilvatiy suhbatig‘a yetar ermish. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da bitibdurlarki, bir qatla bir jamoat bila aning ziyoratig‘a borduk Ul jam‘din birovning xotirig‘a kechmish bo‘lg‘ayki, agar Mavlononing karomati bor, bizing uchun kishmish kelturgayki, zalla qilg‘aybiz. Ul jamoat ko‘pqondin so‘ngra Mavlono ul kishii tiladi va uyga kirib, bir tabaqda quruq uzum chiqarib, anga berdi. Va dediki, ma‘zur tutki, bizing bog‘da kishmish yo‘qdur. Mavlono sakkiz yuz oltmish ikkida Zulqa‘da oyinda dushanba kechasi dunyodin o‘tti va qabri Purondatur. Sultoni zamon oliy imorat qabri boshida yasabdurki, darveshlarg‘a maskan va ma‘baddur.

524. MAVLONO ZAHIRUDDIN XILVATIY Q. S.

Zohir va botin ulumig‘a jome‘ ermish. Va Mavlono Zaynuddin Abubakr Toybodiy q. s. der ermishki, falak tosi ostida Zahiruddindek kishi bilmasmen. Va ul Shayx Sayfuddin Xilvatiyning murididir. O‘n besh yil aning suhbat va xidmatida, bo‘lubdur. Va Shayx Sayfuddin yetti yuz sakson uchda dunyodin o‘tubdur va qabri Xilvatiylar go‘ristonidadur. Gozurgoh ko‘pruki boshida Jahonoroy bog‘ining yonidadur. Va Shayx Say-fuddin, Shayx Muhammad Xilvatiyning murididir. Va derlarki, ul Xorazmda jahr zikri aytur erdi. Va uni to‘rt yig‘ochda eshitilur erdi. Va Pahlavon Mahmud Pakkayor muosiri erdi, aning bila suhbat tutar erdi. Va bu ikki bayt Pahlavondin manqul va mashhurdurki.

Nazm:

[Bir Allohga iymon keltir! Besh vaqt namoz o‘qi, o‘ttiz kun ro‘za tut, zakot ber! Imkon bo‘lsa, yo‘l tepib haj qil! Bas, bizning qo‘limiz sening etagingda, gunoh qilmoq bandadan, kechirmoq Xudodandir]⁽¹⁾.

Shayx Zahiruddin bir qatla arba’ing‘a o‘lturg‘ondur. To‘rt qatla iftor qilibdur. Qaynatqan bug‘doy suyi, har o‘n kunda bir qatla. Har qachon Gozurgohga Shayx ul-islom q. s. ziyoratig‘a borsa ermish, ko‘prikdin o‘tkach kafshin chiqarurki, avliyullohdin uyalurmenki, ayog‘ni na’layn bila alarning yuzig‘a qo‘yg‘aymen. Sakkiz yuzda dunyodin o‘tubdur va qabri Xilvatiylar go‘ristonida, shayxning yonindadur, r.

525. SHAYX BAHUDDIN ZAKARIYO MULTONIY Q. S.

Ulumi zohiriy tahsili va takmili qilg‘andur. O‘n besh yildin so‘ngraki, dars va ifodag‘a mashg‘ul bo‘lubdur va har kun yetmish kishi ulamodin va fuzalodin aning darsi majlisida istifoda qilurlar erdi. Haj. azimati qildi va hajdin qaytqanda Bag‘dodda Hazrat Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. xonaqohida tushti va murid bo‘ldi. Va buyuk manzilati ul ostona xidmatidin topti. Va Shayx Faxruddin Iroqiy va Amir Husayniy aning muridlaridurlar. Va ul olamdin o‘tkandin so‘ngra farzandi Shayx Sadruddin aning qoyim-maqomi irshod masnadig‘a o‘lturdi va Amir Husayniy «Kanz ur-rumuz» kitobida otasi bila o‘g‘lini bu nav’ mazkur qilibdurki,

qit’a:

[Yetti iqlimning shayxi, avliyolar qutbi, Allohga yetishgan, ulug‘ dargohning mahrami, millatning faxri, shariat va din bahosi, pok joni sadoqat va ishonchning manbai. Do‘stlar davrasida va uning borligi sharofatidan Hindiston jannat ul-ma’vo edi. Men yaxshi yomondan yuzimni burib, bu baxtni uning huzuridan topdim. Jon humosi o‘z oshyonidan parvoz qilib, borliq matoini o‘rtadan olib ketdi. Ovozasi baland olampanoh, ulug‘ martabaga loyiq asrning peshvosidir. Haqning aziz bandasi, din va davlat boshlig‘i, to‘qqiz falak uning saxovat dasturxonidan bir tovoqdek edi]⁽¹⁾.

526. SHAYX NIZOMUDDIN DEHLAVIY XOLIDIIY MA’RUF SHAYX NIZOMUDDIN AVLIYO Q. S.

Hind mashoyixining mashohiridindur. Ilm tahsili va takmilidin so‘ngra Dehli jome’ida basar eltur erdi. Bir kecha sahar vaqti muazzin minora ustiga chiqib, bu oyatni o‘qidikim, [Iymon kelgiran zotlar uchun dillari Allohning zikriga va nozil bo‘lgan Haq– Qur’onga moyil bo‘lish vaqti-kelmadimi?]⁽¹⁾. Ani eshitgach, holi mutag‘ayyir bo‘ldi va har jonibdin anga anvor bo‘la kirishdi. Chun tong otdi, zodu rahlasiz yuz Hazrat Shayx Fariduddin Shakkarganj xidmatig‘a qo‘ydi. Va murid bo‘ldi va kamol martabasig‘a yetti. Hazrat Shayx anga toliblar takmili ijozati berib, Dehlig‘a uzatti. Anda irodat ahli tarbiyat va takmilig‘a mashg‘ul bo‘ldi. Va Xusrav Dehlaviy va Hasan Dehlaviy aning muridlaridurlar. Va Shayx Faridudding‘a Xoja Qutbuddin Baxtiyor Kokiyydin xirqa yetibdur va anga Xoja Mu’iynuddin Hasan Sanjariyydin va anga Xoja Usmon Horuniyydin va anga Xoja Hojiy Sharif Rindoniyydin va anga Shayx ul-islom Xoja Qutbuddin Mavdud Chishtiy rahimahullohdin. Biravning bir barotiki, mablag‘i kasir bitiglik edi, itti. Shayx Nizomuddin Q. s. qoshig‘a kelib, arzi hol qildi. Shayx anga bir diram berdiki, halvo olib, Shayx Farid ruhi uchun darveshlarig‘a ulash. Chun ul kishi diramni halvogarga berdi, halvogar bir pora halvo bir pora kog‘azg‘a chirmab aning ilgiga berdi. Boqsa, ul qog‘az aning itgan baroti erdi. Derlarki, bir tojirning molin Multonda o‘g‘rilar talab erdilar.

Shayx Bahouddin Zakariyo o'g'li Shayx Sadruddin qoshig'a boribki, irshod va sajjoda sohib masnadi erdi, siporish iltimosi qildi, Shayx Nizomudding'a. Shayx Sadruddin ul siporishni bitidi. Chun ul tojir Dehlida Shayx Nizomuddin xidmatig'a yetti va ruq'ani berdi. Shayx xodimni tiladi va dediki, tongli sabohdin choshtqacha har futuheki yetsa, bu azizg'a taslim qil! Xodim bu dastur bila amal qildi. Un ikki ming diram tojirg'a vosil bo'ldi. Bir qatla Sulton Muhammad Shoh Xalajiy bir yormoq va javohir to'la nazr razmi bila Shayx xidmatig'a yubordi. Qalandare Shayx o'trusida o'lturub erdi. Ilgari kelib dediki, [ey shayx, hadyalar hammanikidir]⁽²⁾. Shayx dediki, [lekin, bir kishiniki bo'lsa, yaxshiroqdir]⁽³⁾. Qalandar xijil qaytti. Shayx dediki, kelkim: [bir kishiniki yaxshiroq]⁽⁴⁾ sening nisbatingga deyildi. Qalandar ko'tara ol-madi. Shayxning xodimi madad qildi, to ko'tardi.

527. SHAYX FARID SHAKKARGANJ Q. S. A.

Hindiston mulkining shayx ul-mashoyixi erdi. Zohiriyu botiniy ulum takmilin qilib erdi. Va shayxqa xirqa Xoja Qutbuddin Baxtiyor Kokiyydin yetibdur va anga Xoja Mu'ynuiddin Hasan Sanjariyydin va anga Xoja Usmon Horuniyydin va anga Xoja Hojiy Sharif Rindoniyydin va anga Shayx ul-islom Qutbuddin Mavdud Chishtiy r. din. Ashobidin biri Shayxning holotu maqomotin bitibdur. Va ul bir uluq mujalladdur va anda g'arib ahvol mazkur. Ul jumladin biri bukim, bir kun bir qari xotun Shayx xidmatig'a kelib, tazallum qilib yig'lab dedikim, bir yolg'uz o'g'lum bor. Ko'p muddatdurkim, safarg'a boribdur va o'luk-tirigidin xabarim yo'qdur va ishtiyoqidin betoqatmen. Shayx ul zaifa holig'a rahm qildi va muroqabag'a borib, bir zamondin so'ngra bosh ko'tarib dediki, o'yungga bor, Tengri o'g'lungni sanga yetkurgay! Ul zaifa o'yug'a bordi. Lahzaye o'tmadiki, birav eshik qoqdi. Chiqib eshik ochkach o'g'li erdi. Rasmiy qalauq iztirobni ko'rguzgandin so'ngra o'g'lining holin so'rdi ersa, ul dediki, bu zamon falon mulkda erdimki, bu yerdin besh yuz yig'ochdur. Daryo qirog'ida vatan yodidin va sening firoqingdinki, onam-sen, yig'laydur erdimki, bir nuroniy qari kishi paydo bo'ldi. Va ani ta'rifki qildi, barcha Shayxqa sodiq kelur erdi. Iligimni tutti va dedi: ko'zungni yum, emdiki yumdum, dedi: och! Chun ochtim, o'zumni bu eshikda qo'rdum. Yana bir qatla bir jo'gi Shayx xidmatida hozir bo'ldi. Va ko'nglida da'vo erdiki, Shayxqa o'z tariqidin g'arib nimalar ko'rguzgay. Shayxning muborak nazari anga tushkach, yuz tuban yiqildi va yuzin tufroqqa yopushturdi. Bir zamondin so'ngra Shayx dedikim, bosh ko'tar! Boshin ko'tardi. Shayx so'rduki, ne kishisen va qaydin kelursen? Jo'gi javob beraolmadi. Muqarrar so'rgandin so'ngra dediki, Shayx haybatidin tilimga takallum quvvati qolmaydur. Shayx dedikim, o'z tariqingda tortqan riyozatlar natijasi ne hosil qilibsən? Jo'gi dedi: falak qamar javfida tayron dast beribdur. Shayx buyurdikim, hosil qilg'oningni ko'rguz! Jo'gi havo tutub uchi. Shayx kafshin olib, aning kenicha tashladi. Har yonki, ul jo'gi uchar erdi, ul kafsh aning boshi ustida erdi va muttasil aning boshig'a tegar erdi. Oqibat aning ozoridin Shayx xidmatig'a tushti va musulmon bo'ldi va Shayx xidmatin ixtiyor qildi. Va Shayxning bu nav' holotu karomoti bag'oyat ko'pdur. Va Shayx suluk va sayohat zamonida Xuroson va Iroq mashoyixining ko'pi suhbatig'a, misli Shayx Shihobuddin Suhravardiy va Shayxi olam Shayx Sayfuddin Boxarziy va Sariyi Saqatiy va Shayx Avhaduddin Kirmoniy va Hind mashoyixidin Shayx Bahouddin Zakariyo Multoniy q. s. suhbatlarig'a yetibdur.

528. MAVLONO FAXRUDDIN ZOHID Q. T. S.

Hind mashoyixining mashohiridindur. Mustajob ud-da'vo ermish. Va Dehli shahrida sokin ermish. Bir yil Sulton Shamsuddin Iltutmish zamonida ul mulkda xushksol bo'lub, azim qaht voqe' bo'ldi. Va shahr akobiru ashrofi ittifoq bila Mavlono xidmatidin istisqo duosi iltimos qildilar. Mavlono shahrning iydgohig'a borib, istisqo duosi qildi va minbar boshiga chiqib, bu oyatnikim, [aniqqi, to biron qavm o'zlarini o'zgartirmaganlaricha Alloh ularning ahvolini o'zgartirmas]⁽¹⁾ o'qudi, shahr xalqi azim g'avg'o qilib erdilar. Bu holatda Sulton Shamsuddin dag'i Mavlono suhbatig'a hozir bo'ldi. Mavlono sultong'a dedikim, saltanat tojini boshingdin ol va izomat kamarin belingdin yeshib yerga sol va podshohlar podshohi xidmatida bosh yalang tazarru' qilib, yog'in tila! Sulton ma'mur bo'lgan dastur bila amal qildi. Andin so'ngra Mavlono Faxruddin to'ning yengidin bir zarf chiqarib yuqori boqib, dedikim, bor Xudoyo, bu zarfni yog'mur suyi bila to'ldurmassen, iftor qilmog'imdur. Bu so'z bayonida erdikim, bulutlar paydo bo'lub, bir-biriga tutashib, yog'in tutti va Mavlono iftor qilg'udek yog'a boshladi. Andoq kim, sulton uchun pil hozir qildilarkim, minib uyiga bordi, vallohu a'lam.

529. ALOUDDIN KIRMONIY Q. S.

Zamonining zuhhodidin erdi va Dehli, balki Hindiston mulkining qarilarining afzali. Mavlono Vahiduddinkim, Dehlining muttaqiylaridindur, marviydurkim, debdurki, bir jum'a kechasi Mavlono Alouddin Kirmoniyning hazirasida ihyo qilur erdim. Nogoh ko'rdumki, qubur ochila boshladi va ul qablardan amvot chiqib, Mavloloning munavvar marqadi tegrasiga yig'ilurlar erdi. Chun anda xotirg'a kullin jam'iyat dast berdi, Mavloloning ham qabri ochildi va Mavlono qabrdin bosh chiqardi va «Kalomulloh» tilovati bunyod qildi. Va ul ahli qubur ham anga muvofaqat bila tilovatqa mashg'ul erdilar subh tulu'igacha. Chun subh bo'ldi, qubur ahli barcha o'z oromgohlarig'a kirdilar. Va Mavlono ham asliy maskanig'a mayl qildi va ochilgan qubur yana barcha bitti va muttasil bo'ldi. Va Mavloloning maqbarasi Dehli namozgohining jivoridadur.

530. XOJA IMOD XALAJ R. R.

Mabodiy holida Sulton Shamsuddin Iltutmishning mulozimi erdi, ammo ul ishdin malul va mutanaffir erdi. Va doyim Haq s. t. xidmatida yolborib, ul ishdin maxlas tilar erdi. Oqibat, Tengri inoyatidin: ul maqsudi hosil bo'lub, o'ttuz yil Haq yo'lida toat va ibodatqa ishtig'ol ko'rguzdi. Bir qatla sultong'a sa'b marazi oriz bo'ldi, Sulton, Malik Nosiruddin Timroniyg'akim, xavosidin erdi, buyurdikim, har nav' bilakim qilaolsang, Xoja Imoduddinni mening boshimg'a yetkur, bo'lg'ayki, sharif maqdami barakatidin bu marazim sihatqa mubaddal bo'lg'ay. Malik Nosiruddin Sulton buyurg'on bila Xojani tilay bordi. Chun ani topti, dedikim, ey maxdum, maraze iyodati ibodatdindur va Sulton amri itoati toatdin. Xoja Malik so'zni ijobat qilib, Sulton boshig'a bordi. Iyotdatdin so'ngra tiliga o'ttikim, bu maraz sihatqa mubaddal bo'lur. Andin so'ngra ul uyda bir qovun ko'rundi, ani tilab kelib, bir miqdor andin Sultong'a yedurdi, yemak hamon erdi va sihat topmoq hamon. Ul xaloyiq orasida bu so'z sihatqa yetibdurkim, har kishiga rishta zahmati bo'lsakim, Turklar ani «iplik» derlar chun bir rishta Xojaning qabrig'a bog'lasa, taxallufsiz ul maraz daf' bo'lur, v. a.

531. XOJA MAHMUD MO'YDO'Z R. T.

Dard va so'zluq darvesh erdi. Bir qatla ko'chaning oxir tarafidaki, hanuz o'rnidin qo'pmaydur erdikim, bir darvesh bu baytni o'qidikim,

Bayt:

*[Yor diydorini istasang darhol to'xta va qonli yosh to'kkin,
zero u oy yuzli o'zini ko'rsatmog'i dushvor]⁽¹⁾.*

Eshitgach anga holate yuzlandikim, qichqirib o'rnidin qo'pti va o'zin tufrog'larg'a urdi va azim qalqu iztirob anga yuzlandi va suluk ixtiyor qildi. Va andin so'ngra hargiz ostiga nima solib yotmadi. Derlarki, Dehlida go'yandaye bor ermish, Mahmud Kabir otlig'. Va ul shart qilib erdiki, har naqshu amal tasnif qilsa, ani Qoziy Hamiduddin qabrig'a borib, niyozmandlig' bila aytqay va andin so'ngra elga arz qilg'ay va suhbat bergay. Bir kun bir ish tasnif qilib, mashrut dastur bila Qozi hazirasig'a bordi ittifoqan Xoja Mahmud ul hazira tavofida erdi. Chun tavajjuh din o'z holiga keldi, ko'rdikim, birav turubdur va ul Mahmud Kabir mug'anniy erdi. Xoja Mahmud anga mutavajjih bo'lub, dedikim, Qozi aytadurki, yasag'on ishingni ayt! Ul tavajjuh yuzidin aytti va elga xushvaqtlik yuzlandi.

532. AMIR OLIM DALVOLIJY R. T.

Zohir va botin ulumi bila orosta erdi. Va Hind mashoyixidin karomotu maqomot iyasidur. Debduarlarki, Mavlono Dovud Hosurg'akim, zuhhoddin erdi, besh yuz tanga burj voqe' bo'ldi va Mavlono xotiri bu jihatdin doyim mutaraddid erdi. Bir kun Amir Olim Mavlono Dovud eshikidin o'tub, biyik un bila qichqirib dediki, ey Dovud, xotiringni jam' tutki, burjung yaqinda ado bo'ldi! Chun lahzaye bu holdin o'tti, birav bir ko'za su olib keldi. Mavlono qoshig'akim, Haybatxonning o'g'lig'a azim qursog' og'rig'i bo'lubdur va halok marazidadur. Mavlono bu sug'a duoyi o'qub, ho'rub yubor salarki, ul ichsa, shoyad muborak nafaslarini barakatidin anga shifoye yetkay. Mavlono «Fotiha ul-kitob» bila «Ixlos» surasin o'qub, ul suvg'a ho'rub yubordi. Haybatxon o'g'li andin ichgach, ul marazi daf bo'ldi. Bu jihatdin besh yuz tanga niyoz yuzidin Mavlono xidmatig'a yubordi. Mavlono dag'i ani dayn adosig'a yetkurdi. Va Amir Olimning bu nav' karomoti ko'pdur. Ul jumladin, bir qatla bozordin o'tub boradur erdi. Qassob do'konida bir maslux osig'lig' erdi. Ani buyurdikim, oldilar. Va ayttikim, yerda bir go'r qazib, dafn qildilar. Qassob bu holni ko'rgach, yugurub kelib, aning ayog'ig'a tushti va tavba qildi. Va dedikim, tunokun qo'y murdor o'lub erdi. Meni badbaxtlig' va shayton munga tuttikim, chun hech kishi bu ishga muttale' emas, ani sotqaymen. Bihamdullohkim, alarning qadami yumnidin bu xiyonatdin qutuldim.

533. QOZI SHARAFUDDIN BUHAYRO R. T.

Ilmu amal bila orosta erdi. Ani otasi avval bazzozlig' hirasig'a topshurdi, to kasb qilg'ay. Bir kun birav bir to'nluq aning ustodi bazzozg'a kelturdi, to sotqay. Bazzoz ul to'nluqqa boqib, bisyor ayblar chiqardi va juzviy baho bila ani oldi va do'kon ichig'a soldi. Yana bir kun ul to'nluqni ko'p ta'riflar qilib, biravga bag'oyat og'ir bahog'a sotti. Ul ustodi bazzozg'a ayttiki, tilarhenki, bu kecha bu do'kon ichinda bo'lg'a men. Ustod bu tavaqqufning sababini so'rdi esa, dediki, yaramas to'nlug' bir kecha bu do'konda bo'lg'on bila barcha uyubi hunarg'a mubaddal bo'ldi, shoyadki, odamiyg'a ham bu do'konda bo'lmoq bu xosiyat berg'ay! Ustod bu so'z din mutaassir bo'lub, Qozini otasi qoshig'a eltib, dediki, bu o'g'ulni o'zga foydalig' ishga topshurki, aning martabasi andin biyikrakdurki, bazzozlig'qa bosh indurgay. Otasi ani ilm tahsilig'a dalolat qildi. Oz fursatda ro'zgor ulamosining saromadi bo'ldi.

534. QOZI SHAFIUDDIN BUHAYRO R. T.

Qozi Sharafuddin qardoshidir. Va zuhdu karomat bila mashhur va valoyatu maqomot bila ma'ruf. Mavlono Alouddin Amnoiyki, Dehlining qozisi va muta'abbid kishi erdi, bir kecha Hazrat Risolat s. a. v. ni voqe'da ko'rdikim, ul Hazrat buyurdilarki, falon kitobni Qozi Shafiuddin qoshida o'qi va bizing tilimizdin anga aytki, ul ikki rak'at namozki, har kecha o'qursen va bizing ruhimiz tuhfasini qilursen, bizga yetar. Qozining bir shogirdi andin bir kitob tiladi. Olg'ondin so'ngra necha kun paydo bo'lmadi. Va qozi ul kitobqa muhtoj bo'ldi. Va aning o'yin kishi bilmas erdi. Bir kecha shogird tushda ko'rdiki, Qozi ul kitobni andin tilaydur. Tong erta kitobni olib, Qozi xidmatig'a yetkurdi. Qozi anga boqib dediki, to taqozo qilmaduk, kitobni kelturmading! Bu ikki azizning qabrlari Dehli shahrida Sulton havzining qoshidadur.

535. AMIR SHARAFUDDIN ASHRAF Q. S.

Siyodat sharafi va zuhdu taqvo saodati bila musharraf erdi. Ul zamon akobiridin bir buzurg Hazrat Risolat s. a. v. ni voqe'da ko'rub, Mir Ashraf ahvolidin savol qilibdur. Ul Hazrat mundaq javob beribdurlarki, mening farzandimdur va mening monandim.

536. QOZI RAIS R. T.

Ilm hilyasi bila va nafs tazkiyasi bila muzayyan va muqarrar erdi. Bir qatla bir zaifani aning mahkamasiga kelturdilarki, ikki abushqasi bor. Ul tiladiki, bu ish subutqa yetkandin so'ngra ani sangsor qilmak hukm qilg'ay. Dor ul-qazo vakili ul makkoradin rishvate olib, anga o'rgattikim, aytqayki, men sog'indimki, andoqki eranlarga to'rt xotun olmoq ravodur, xotinlarga dag'i to'rt abushqag'a tegmak joyizdur! Qozi chun bu qoziyani so'rdi va makkoradin bu javobni eshitti, dediki, bo'yni sinsun ul kishiningkim, sanga bu so'zni o'rgatibdur. Vakil chun Dor ul-qazodan chiqdi, bir yerdin yiqildi va bo'yni sindi va halok bo'ldi.

537. MAVLONO RAZIYUDDIN NABIY Q. S.

Zohiriyu botiniy ulum bila orosta erdi. Aning bir shogirdi bor erdi, pisandida avsof bila mavsuf va zuhdu taqvo sifati bila ma'ruf. Mavlono Raziyyuddin olamdin o'tgandin so'ngra bu shogirdig'a har mas'alada ishkole yo ishtibohe voqe' bo'lsa erdi, Mavlono mutahhar marqadig'a borib, aning pok ruhig'a mutavajjih bo'lsa erdi, ul mas'ala hallig'a foyiz bo'lur erdi. Bir kun mas'ala mushkul bo'lg'onda ma'hud dasturi byala pir mazorig'a borib, mutavajjih bo'ldi. Ul tavajjuhda ani uyqu eltti. Uyg'ong'andin so'ngra hamul kitob hoshiyasidakim, ul mas'ala mushkul bo'lub erdi, aning halli va javobini Mavlono xati bila bitiklik ko'rdi.

538. MAVLONO MAJDUDDIN HOJI Q. S.

Ko'prak zohir ulumig'a olimu maxsus va ma'qul fununig'a mohir erdi. Ahvoli mabdayida Lahovardda bo'lur erdi. Chun Dehli taxtig'a mutavajjih bo'lub yaqin yetti, Sulton Shamsuddin arkoni davlatin anga istiqbol rasmi bila yubordi. Bu asnoda munkir va xabise Sulton arzig'a yetkurdikim, mubtade' keladur, anga muncha e'zoz hojat emas. Mavlono bir mahalda Sulton majlisig'a yetkurdilarki, shilon tortib erdilar. Sulton ta'zimu tabjil sharti bejo kelturdi va o'z oldidin biryon kabutar Mavlono xidmatig'a yubordi. Mavlono so'zga qirib, kabutar a'zosidin har uzvining xosiyatin bayon qilur erdi.

Oncha g'arib maoniyu dilpazir alfoz ado qildikim, Sulton beixtiyor murid bo'lub, ul beadablig' yuzidin habosat qilg'an kishig'a balig' adab buyurdi.

539. XOJA ROHAT Q. R.

Dehli mashoyixining akobiridindur va kashfu karomot iyasi. Bir kecha qozi Kamoluddin Ja'fariy Hazrat Haq s t. ni voqe'ada ko'rdikim. Haq jalla va alo anga amr qildikim, ey Kamol, borib xidmatig'a yet! Qozi bu tushni azg'osu ahlomg'a haml qilib yana takya qildi, yana bu voqe'ani ko'rdi. Zaruratan saboh Xoja Rohat xidmatig'a mutavajjih bo'ldi. Ko'rdiki, Xoja Rohat vase'u nafis to'nlar kiyib, samo'g'a mashg'uldur. Mundin dag'i Qozi ko'nglig'a inkor yuzlandi. Xoja Rohat samo' asnosida yuz Qozi sari qilib aytteki, ey Kamol, o'tgan kecha ikki qatla Hazrat Zuljalol seni bizing xidmatimizg'a amr qildi va sen hanuz munkirsen. Qozi Xojaning ayog'ig'a tushub, ul inkori raf' bo'lub murid bo'ldi.

540. MAVLONO RASHIDUDDIN NA'ZIY Q. S.

Oliy maqomu buzurg. Bir kecha purholu purzavq erdi va amri ma'ruf va nahyi munkar bayonida so'z aytur erdi. So'z asnosida tahorat qasdikim, tajdidi vuzu' qilg'ay, nogoh betaqrib ul azimat tarkkn tutti. Hozir ashobdin biri savol qildikim, vuzu' tajdidi azimatidin so'ngra aning tarkin tutmoqda sir ne erdi? Dedikim, negaki ko'z tushadur. Olloh ismi bitiklik ko'rinadur. Bu moni'i vuzu' bo'ldi.

541. XOJA ABUBAKR JOM Q. S.

Oliy maqomu buzurg, zavil ehtirom shayx erdi. Bir kun masjid eshigida o'lturub erdi. Zamon podshohi o'tub borur erdi. Xojani ko'rgach otdin tushub, Xojaning xidmatig'a keldi va nnyozmandlig'lar qilg'andin so'ngra iltimos ko'rguzdikim, Xoja anga bir xidmat buyurg'ay. Xoja dedikim, biz hojatimizni Qoziyul hojotdin o'zga kishidin tilamasbiz. Podshoh illoh qilg'ondin so'ngra Xoja buyurdikim, bir dasta sabzi degilki, keltursunlar Podshoh mulozimlarni har sari ta'jil bila yubordikim, sabzi kelturgaylar. Sabzifurushlar do'konlarida mutlaqo sabzi yo'q erdi. Podshoh mulozimlari aning sababin so'rdilar ersa, sabzifurushlar dedilarki, bir lahza burunroq sabzpo'shlar paydo bo'lub, barcha sabzilarni olib, yuqori chiqdilar. Podshoh mulozimlari chun ul maqsuddin noumid bo'ldilar, podshohg'a kelib, ul holni arz qildilar. Xoja podshohg'a dedikim, podshohi zohiriykim, bir dasta sabzig'a dastras topmag'ay, har oyinakim, kishi har ne tilasa podshohi haqiqiydin tilagan avlodur! Zamon podshohi o'z ajzig'a mu'tarif bo'lub quloq tutti va gustoxlig'idin pushaymon bo'ldi.

542. SHAYX ZIYOUDDIN RUMIY Q. R.

Akobir avliyosidin va kummal urafosidin erdi. Va hamisha sayohatqa mashg'ul erdi. Bir kun vaqti xush bo'lub qo'pti va qasamyod qildikim, to iligimni g'ayb eranlaridin qirq kishi iligiga yetkurmagaymen, ayog'din o'lturmag'aymen. Uch kun bu muddao va talab bila yurur erdi, to ulki bir bodiyada bir azim masjidqa yetishti. Chun ul masjidqa kirdi, qirq kishi g'aybdin paydo bo'ldilar. Biri azon aytti va qomat tushurdi va yana biri ilgari borib imomat qildi va o'zgalari anga iqtido qildilar. Ul dag'i bu jamoat bila namoz qildi. Namozdin forig' bo'lg'ondin so'ngra ul qirq g'ayb eranlari birin-birin aning bila dastbo's qilib dedilarki, marhabo, ey g'ayb eranlari tolibi! Bu buzurgvorning qabri Sulton Muhammad Shah b. To'g'lot Shohning qabri yaqinidatur.

543. SHAYX NAJIBUDDIN MUTAVAKKIL Q. S.

Payvasta tavakkul bila ro‘zgor o‘tkarur erdi. Va Xizr alayhissalom bila musohabat qilur erdi. Bir kun aning harami ahli aning bila mojarovu jadal bunyod qildi va ro‘zgor faqru foqasidin shikoyat boshladi. Va Shayx tahammul qilur erdi. Nogoh Xizr alayhissalom kirdi va tahiyyot shartin bajo kelturdi va dedi: har kishi tahammul va burdborlig‘ni o‘z shiori qilsa, Tengri ani bizing suhbatimizg‘a yetkurgay! Bu asnoda shahr ulug‘i qoshidin azim xonu moyida bila kullin vajh nazr kelturdilar. Zaifa chun muni ko‘rdi, qiladurg‘on mojarosidin uyatlig‘ bo‘ldi va iztirobidin anga pushaymonlig‘ yuzlandi. Shayx Najibuddinining munavvar marqadi Dehli shahrida Pil darvozasining tashidadur.

544. QIRQ ABDOL Q. S.

Bu qirq barguzida banda sayohat va musofarat bila tavakkul qadami urub yururlar erdi. Chun Dehli shahrig‘a yetishtilar. Havzi Shamsiy ustida nuzul qildilar va sokin bo‘ldilar. Va umrlari oxirig‘acha anda bo‘lurlar erdi. Va alarning sarxayli Shayx Mahmud Matharado‘z erdi. Ul mulkda mundoq muqarrardurkim, har kim har murod bila bu qirq kishining mutabarrik mazoroti tavofig‘a musharraf bo‘lsa, murodi hosil bo‘lur.

545. MAVLONO KARIMUDDIN MAV‘IDIY Q. S.

Ro‘zgorin tavakkulu tajrid bila o‘tkarur erdi va avqotin toatu tafrid bila sarf qilur erdi. Aning bir do‘sti bor erdikim, doim safarlarda anga musohib erdi. Chun Dehli shahrig‘a ikav yetishdilar, aning ul do‘sti dedikim, sen namozgoh yonida bir zamon tavaqquf qil! Mening juzviy ishim bor, ani saranjom qilib kelguncha. Mavlono qabul qildi va ul degan yerda tavaqquf qildi. Va ul do‘sti andoq bordiki, ro‘zgor havodisi ani yonib, va‘dasig‘a vafo qilg‘ali qo‘ymadi. Va Mavlono qirq yil ul yerdin tebranmadi, to olamdin o‘tti. Munavvar marqadi Dehli namozgohining yonidadur.

546. SHAYX MUHYIDDIN ALI CHISHTIY Q. S.

Ul dag‘i Hind mashoyixidindur. Karomot va valoyat iyasi erdi. Biravki anga e‘tiqodi yo‘q erdi va inkor qilur erdi, har qachon aning mazori tarafidin o‘tsa erdi, bir tosh ul qabr sari otar erdi. Har necha ani bu harakatdin man‘ qilurlar erdi, mumtane‘ bo‘lmas erdi. Bir qatla otlig‘ ul yondin o‘tarda ham ul dastur bila tosh otti va bu asnoda oti ram qildi va ul otdin yiqildi va hamul tosh otar iligi sindi. Ul buzurgning ruhi bu nav‘ bila aning iligini o‘zi sari tosh otardin qisqa qildi.

547. DARVESH BASHIR Q. S.

Majzub va sohibi karomotu maqomot erdi. Bir kun Dehli shahridin jamoate gashtga chiqdilar. Va quyosh botquncha tashqari qoldilar va qorong‘u bo‘ldi. Yonib shahrg‘a kelurda yo‘lni iturdilar. Nogoh yiroqdin bir nure ko‘rundikim, daraxtdin partav ko‘rguzadur. Ul sari mutavajjih bo‘ldilar. Emdikim, yettilar, ko‘rdilarki, Darvesh Bashir o‘lturubdur va bu yorug‘lug‘ andin zohir bo‘ladur. Bildilarki, ul yorug‘lug‘ aning sharif vujudi barakotidindur. Ul yorug‘lug‘ bila yo‘lni toptilar va har qaysi o‘z uylariga bordilar. Bir qatla bir jamoate Darvesh xidmatig‘a keldilar, har qaysig‘a munosib ish buyurdi. Biri o‘z ko‘ngliga kechurdikim, muncha aqlki bu kishidadur, ne uchun o‘zin telbalikka solib erkan? Darvesh aning sari boqib o‘qidikim,

Bayt:

*[Do‘st talabida mardona bo‘ldim,
ilk qadamda o‘zimdanda begona bo‘ldim.
U ilm tinglamasdi – og‘zimni yopdim.
U aql xaridori emasdi – devona bo‘ldim]⁽¹⁾.*

Mozori Sanguladadur.

548. MAVLONO SARROJ HOFIZ R. T.

Qumustegin avlodidindurki, ul Amir Sabukteginning qardoshi erdi. Debdurlarki, ul yuzkim, xalqdin evurub erdi va Xoliqqa kelturub erdi, bir masjid ichiga kirib va eshikni ichkaridin bog‘lar erdi va andin chiqmas erdi. Va doim «Kalomulloh» tilovatig‘a mashg‘ul erdi. Birav eshik darzidin ehtiyot bila mulohaza qildi, ko‘rdiki, aning qoshida bir nuroniy pir o‘lturubdurki, olam ahlig‘a o‘xshamas. Chun ul masjiddin chiqdi, ko‘rgan kishi Mavlono xidmatig‘a borib, ul kishini so‘rdi. Mavlono hech nima demadi. Chun mubolag‘a qildi, dediki, Xizr alayhissalomdurki, kelib, laduniy ilmini manga dars aytur. Hind mulkida muqarrardurki, dushanba kuni bu buzurgvor ziyoratig‘a xaloyiq musharraf bo‘lurlar.

549. SAYYID JAMOL SURX A. R.

Qaromot va xavoriqi odot iyasi erdi. Bir kun tarso Sayyid qoshida Iso a. s. ni Hazrat Risolat s. a. v. g‘a tarjih qildi. Sayyid so‘rdiki, mujibi tarjih nedur? Ul dediki, Iso osmondadur va Muhammad yerda. Bu so‘zni tarso aytti va havog‘a parvoz qildi. Sayyid qo‘ynidin «Mushaf» chiqardi va yuqori boqib dediki, bor Xudoyo, bu «Kalomulloh» haqqiki, rostlig‘ bila Hazrat Risolat s. a. v. g‘a yiboribsenki, bu tarsoni tushkali qo‘yma! Tarso havoda qoldi va tusha olmadi, faryod qila boshladi. Xaloyiqqa bu hol mushohadasidin g‘avg‘o tushti. Va tarso Sayyid xidmatig‘a qichqirib, darxost qildiki, duo qilingki, quyi tushaolsam, musulmon bo‘lurmen! Sayyid duo qildi va tarso havodin tushub, Sayyid qoshida imon qabul qilib, musulmon bo‘ldi. Sayyidning madfani G‘azni darvozasidadur.

550. HOJI KARIMUDDIN NIMGO‘R Q. S.

Orif va pursho‘r kishi erdi. Va ani Nimgo‘r aning uchun derlarki, doyim der erdiki, menda orzu budurki, mening qabrim soyir el qabridek baland bo‘lmasa, balki hamvor bo‘lsa. Chun dunyodin o‘tti, qabrini yasadilar, tongla ko‘rdilarki, yarmi buzulubdur va yarimi bor. Yana yasadilar, yana tongla buzuq toptilar. Har nechaki, yasarlar erdi yana yarimini buzuq toparlar erdi, to yasamog‘din ilig torttilar. Va Nimgo‘r laqabi bila mashhur bo‘ldi.

551. MAVLONO HISOMUDDIN G‘OLBEK Q. S.

Din mujohidlaridin va yaqin masoliklaridin erdi. Va Sulton Shamsuddin zamonida Lakhnutiy hukumati anda erdi, bovujudi sipohiylik. Haqiqat yo‘lida dag‘i riyozat va suluki bor erdi. Debdurlarki, zohir jihod maydonida yuz ming mushrik qonin to‘kub, jahannamg‘a yibordi va botin jihodida dag‘i nafs mushrikin Haq yo‘lig‘a rosix qildi.

552. MIR BUZURG VA MIR XO‘RD MA‘RUF BIS-SODOTI NUHQA Q. S.

Bu ikki og‘a-ini sahih un-nasab sodotdin erdilar. Ahvollari mabda‘ida Lahovardda basar elturlar erdi. Bir kecha ul ikavdin har biri uch qatla Hazrat Risolat s. a. v. ni tush ko‘rdilarki, har qatla ul Hazrat alarg‘a amr qildiki, bu shahrdin chiqing! Tong erta og‘a-ini voqealari kayfiyatini bir-biriga aytib, amr bo‘lgan yo‘sun bila Lahovarddin chiqib, Dehlig‘a azimat qildilar. Chun ul shahrg‘a kirdilar, bir xojasaro alarg‘a yo‘liqib so‘rdiki, siz Lahovarddin kelasiz? Dedilarkim, bale! Alar dedilarki, sen qaydin bizing Lahovarddin keladurganimizni bilding? Ul xojasaro dediki, ul kishiki, sizni ul yerdin chiqarg‘a amr qildi, manga ham ul xabar qildi. Bu so‘zdin so‘ngra ul xojasaro ikkalasin uyiga olib bordi va mehmonlik qildi. Chun ul xojasaroning uyidin chiqdilar, bir masjidqa kirib, ibodatg‘a mashg‘ul bo‘ldilar. Nogoh masjid saqfidin bir hamyon yormoq alar o‘llig‘a tushdi. Ikkalasi mashvaratdin so‘ngra ra‘yni anga qaror berdilarkim, ul vajhga bir mavze‘ sotqun olg‘aylar, to ibodatu toat qilurda mo‘yuhtoj uchun kishiga muhtoj bo‘lmag‘aylar. Andoq qildilar va alarning toatu ibodati barakatidil ul mutaayyin yer bo‘ldi. Va holo ul yer ikki azizning avlodu atbo‘i tasarrufidadur va mashhur muqarrar yerdur.

553. MAVLONO KAMOLUDDIN ZOHID Q. S.

Zuhdu taqvo bila orosta va fiqhu hadis ilmida dono erdi. Shayx Nizomuddin q. s. «Mashoriq» kitobin aning qoshida o‘qub erdi. Mavlononing muxlis va mu‘taqidlaridin biriga farzande mutavvallid bo‘ldi. Ul kishi Mavlononing xidmatig‘a kelib, farzandi tavalludidin ani xabardor qildi. Va ko‘nglida kechurdikim, ne xub bo‘lg‘ay, agar Mavlononing xidmatlari to‘nlaridin bir qit‘a inoyat qilsalarki, farzandimni anga chirmasam. Mavlononing yenglaridin bir dastorcha chiqarib anga berdi. Ul xushdil bo‘lub, yana ko‘ngliga kechurdikim, agar amomasidin ham bir parcha inoyat qilsalarkim, o‘g‘lum boshiga chirmasam. Mavlononing dedikim, ul dastorchanikim sanga berduk, eski amomamizdin yasabbiz. Bu buzurgvorning qabri Faridxon masjidining yaqinidadur.

554. SHAYX RASHN AVLIYO Q. T. S.

Hind mulkining kibor mashoyixidin va mashohiri avliyosidindur. Zohiriy ilmida komil va botiniy irfonu nukotda mukammal. Munavvar hazirasi avliyo atqiyoning chilla o‘lturur xilvatlari mavzeidadur.

555. SHAYX MAHMUD BIHORIY R. T.

Karomatu xavoriqi odot andin ko‘p zohir bo‘lur erdi va bazl zotida g‘olib erdi. Chun xilvatdin chiqib, ko‘yubozorg‘a yetar erdi, yosh o‘g‘lonlar va savol ahli muhtojlar ilayin tutub va keynicha yugurub, nima tilarlar erdi. Va ul og‘zidin diramlar chiqarib, alarg‘a berur erdi. Va ul diramlar birdek emas erdi, ba‘zi kumush, ba‘zi mis. Har kishining toleiga ko‘ra nasib bo‘lur erdi. Deb durlarki, Hind mulkida bir tabbox bor erdiki, har kun bir zarf taom yasab, o‘z o‘g‘lidin Shayx uchun yuborur erdi. Ittifoqan ul o‘g‘lon mariz bo‘ldi va favt bo‘ldi. Bu asnodan Shayxning xotirig‘a ul tifi jonibidin bir nima keldi. Betavaqquf qo‘pti va ul tabbox uyiga bordi. Bildiki, ul farzandi tabboxning o‘lubdur va madfang‘a eltibdurlar. Shayx ham bordi, ko‘rdiki, go‘rga kiyurub, tufroqqa topshirdilar. Shayx ul go‘rga kirdi va mayyit egnidin ko‘tardi va yuqori boqib dediki, bor xudoyo, bu o‘g‘longinani tirguz! Haq subhonahu va taolo ul o‘g‘longinag‘a jon bag‘ishladi. Va

qo'pti va Shayxning ayog'ig'a tushti. Shayx Mahmud Bihoriyning qabri Kilukuharidadur va duo mustajob bo'lurning mahalidur.

556. SHAYX ABUBAKR TUSIY VA SHAYX MALIKYOR PARRON Q. S.

Bu ikki buzurgvor Hind mashoyixi kiboridindurlar. Va Jun daryosi yaqosida ikkalasining xonaqohlari bor erdi. Va doim bir-biri bila musobih erdilar. Bir kun namoz digarga yaqin ikkalasi daryo yaqosida o'lturub erdilar. Shayx Abubakr Tusiy Shayx Malikyor Parrong'a dedikim, kel, to suning ul yuziga borib namozdigarni ado qilali! Shayx Malikyor dediki, menga xud bu da'vo yarasi yo'qdur, ammo sizga chun bu doiya bor, siz boring, to men so'ngunguzdin kelayin. Shayx Abubakr tayron qildi va daryoning nari qirog'ida namozdigar adosig'a ihrom bog'ladi. Shayx Malikyor so'ngradin azimat qildi. Jun daryo vosi' erdi, o'rta yerga yetkuncha g'urub bo'lib, namoz bevaqt bo'lg'udek erdi, daryo yuziga musallosin solib, namoz adosig'a mashg'ul bo'ldi. Va Shayx Abubakr boqib turub erdi. Chun namozdin forig' bo'ldi, uchub, Shayx Abubakr qoshig'a bordi. Hind mashoyixi tarixida bitibdurlarki, jinlar Shayx Malikyor Parron qoshida saboq o'qurlar ermish. Bu ikki buzurgvorning qabrlari Jun daryosi qirog'idadur.

557. MAVLONO NIZOMUDDIN KALOMIY Q. S.

Holining bidoyatida zamon podshohining mulozamatig'a mashg'ul erdi va musulmonlarning ishi kifoyatig'a murtakib. So'ngra ul ishlardin etak tortti va faqr suluki tariqin ixtiyor qildi va azim riyozat boshladi.

O'ttiz yilg'a yaqin Dehli shahrining icharigi hisoridin chiqmadi.

Bir aziz andin bir kun iltimos qildikim, bir miqdor chuchukluk g'izo omoda qilibdurmenki, anga mayl qilg'aysen? Ul dedi: o'ttiz yildurki, nafsni riyozat achig'lig'ig'a o'gratibmen, holo anga chuchukluk bersam, yana anga bas kelmasmen! Bu javob bila ul chuchuklukdin ijtinob qildi.

558. SHAYX MUJIR R. A.

O'z ahdida benazir erdi va doim istig'roq bila o'tqarur erdi. Andoqki, juma kuni Dehli jome'ig'a hozir bo'laolmas erdi. Bir kun Qozi Sa'dkim, Dehli shahrining aqzal-quzoti erdi, Shayx Mujirdin so'rdikim, masjid jome'g'a ne uchun kelmassen? Shayx dedi: bu juma sen kelki, bila masjidqa boroli! Qozi juma kuni keldi. Shayx Mujir Qozining ilgin tutti va dedi: ko'zungni yum! Qozi ko'zin yumdi. So'ngra dedi: och! Ko'zun ochqoch, o'zin masjidi Haramda ko'rdi. Shayx bila namoz qildi. Yana ham-ul dastur bila o'z mulklarig'a keldilar. Bu holni ko'rgach, Qozi Shayxqa irodat iligi berib, murid bo'ldi va faqr tariqig'a kirdi. Shayx Mujir qabri eski Dehli ichidadur.

559. SHAYX QUTBUDDIN BAXTIYOR QOKIY Q. S.

Shayx Mu'inuddin Sanjariy q. s.ning murididur. Va Hind mulkining kibor mashoyixidindur.

Bir kecha ahlullohdin jamoate Shayx huzuri istid'osi qildilar. Samo' vaqti mug'anniy bu baytni o'qidiki,

Bayt:

*[Taslim xanjari bilan o'lganlarga
har zamon g'aybdan boshqa jon keladi]⁽¹⁾.*

Shayx bu bayt istimo'idin andoq xushhol bo'ldikim, behush bo'lub yiqildi. Va muddate o'z holig'a kelmadi, andoqkim, muridlar Shayxni ko'tarib, xonaqohg'a eltilar. Va Shayx to'rt kecha-kunduz ul zavqu xushvaqlikdin o'zida yo'q erdi, to beshinchi kuni Haq subhonahu va taolo jivori rahmatig'a vosil bo'ldi. Va Dehlida mazori mashhurdur va elning qiblai hojatidur. Bir qatla bir donishmand bir hojat arzi uchun yiroq yo'ldin shahrg'a kelib erdi. So'zni hech nav' bila zamon podshohi arzig'a yetkura olmadi va arkoni davlatdin hech kim aning muhimmi kifoyatig'a parvo qilmadi. Navmid bo'lub qayturda bir aziz anga irshod qildikim, Shayx Qutbuddin mazori boshig'a borib, o'z ahvolin bitib, Shayx mazori boshida niyozmandlig' bila qo'ydi. Ul kecha Shayx q. s. podshohning tushiga haybat bila kirib, ul qog'ozni aning ilgiga berib dediki, bu faqir hojatmandning ishin yasa! Podshoh iztirob bila silkinib qo'пти. Ko'rdiki, ul qog'az ilgidatur, o'qub, mazmuni bila bitigan kishini tilatib topib, aning ishin ko'ngli tilagandek yasab, ani uzatti.

560. QOZI HAMIDUDDIN NOGURIY Q. S.

Nogur mulkining hokimining o'g'lidur. Va kichik yoshdin faqr ahli tariqida suluk qilur erdi va bu toifa suhbatig'a shefta erdi. Chun shabob ayyomig'a yetti, Hazrat Shayx Bahouddin Zakariyo q. s. mulozamatida haj azimati qildi chun Madinag'a yittilar, Shayx Avhaduddin Kirmoniy q. s. suhbatig'a musharraf bo'ldilar. Va muddate aning mulozamatida sulukka mashg'ul bo'ldi. Mufid riyozatlar va mujohadalardin so'ngra Makka azimati qildi va ul muborak xittada mashoyix mulozamatig'a musharraf bo'lub, alardin ko'p fayzlarg'a bahramand bo'lub, alar irshodu ishorati bila Dehlig'a yonib, toliblar irshodig'a mashg'ul, bo'ldi. Va Dehlida Shayx Qutbuddin Baxtiyor q. s. suhbatig'a musharraf bo'ldi. Bir qatla Dehli aholisidin biri Shayx Qutbuddin Baxtiyor va Qozi Hamiduddin q. s. va soyir aizzani uyiga indab, ziyofat qilur erdi. Va shahrning shayx ul-islomi ham hozir erdi va so'filarning samo' qilmog'ig'a munkir. Alqissa chun mug'anniylar navo chektilar, Qozi xushvaqt bo'lub, samo'g'a kirdi va shayx ul-islomni quchub olib uchi va shayx ul-islom mutaajjib, balki mutavahhimki, nogoh Qozi iligidin xato bo'lsa, halokdin o'zga ish yo'q erdi. Ko'zi qarorib, esi ozgan mahalda samo' tugandi va Qozi shayx ul-islomni solim majlisqa tushurdi. Va shayx ul-islom ul hol mushohadasidin Qozig'a irodat iligi berib murid bo'ldi. Bir qatla Dehlida xushksol jihatidin qaht voqe' bo'ldi. Nogur ahlidin birav Qozi xidmatig'a kelib, ju' tashvishidin shikoyat qilib, Nogur sari borurg'a ruxsat tiladikim, anda at'ima ochug'lug' va suhulat bila muyassardur. Qozi ul kishiga dedikim, Nogur Tengrisiga bizdin salom de! Ul kishi dedikim, magar Nogurda yana bir Tengri bor, Dehli Tengrisidin boshqa? Qozi dedikim, agar sanga bu aqida bo'lmasa erdi, ro'zi tilay Dehlidin Nogurga bormag'ay erding. Ul azim mutanabbih bo'lub, azimatini fasx qildi. Ham bu xushksolda Dehli ahlidin akobiru ashraf Qozi xidmatidin istisqo duosi iltimos qildilar. Qozi qabul qilib, dasht azimati qildi. Bozordin o'tub borurda ko'rdiki, bir sabzifurush sabzisi qurumasun deb, dam-badam sabzilarig'a ovuch bila suv olib separ erdi. Qozi bu holni ko'rgach boradurg'on tarafdin qaytti va dediki, bir tarrafurush sabzilari g'amin yeb, qurumasun deb, anga dam-badam suv separ bo'lsa, hoshho Tengri karamidinki bandalari sabzazori hayotin suvsuzluqdin

qurug'ali ravo ko'rgay? Hanuz bu so'z Qozi og'zida edikim, bulut paydo bo'lub, bir-biriga tutashib yog'a kirishdi. Va mulk ahli serob bo'ldilar. Hamono andoqki, ko'prak akobirii Xurosonda shayx derlar va Samarqandda xoja va Rumda bob va Hindda qozi derlar. Qozi Hamiduddin qabri Dehli shahrida Shayx Qutbuddin Baxtiyor q. s.ning oyog'i saridur.

561. MALIK NASIRUDDIN MAHMUD Q. S.

Ham Hind mulki mashoyxidindur. Va tab'ida bazl g'olib erdi. Hamisha ziyofat tariqini masluk tutar erdi va fuqarovu g'urabo it'omida ko'shish ko'rguzur erdi. Bir kecha muridlaridin biri ani voqe'da ko'rdikim otlig' boradur erdi va bu murid ham otlig' aning bila boradur erdi. Nogoh ikkalasining orasida bir tom paydo bo'ldi va aning bila Malik orasida hoyil bo'ldi. Va ul sarikim, Malik erdi, bir oliy qasr erdi. Malik Mahmud ul qasrg'a tushub kirdi. Ul muridkim bu voqe'ni ko'rdi chun uyqudin uyg'andi. Malik xidmatig'a bordikim, voqe'sin aytib, ta'birin tilagay. Ul izhor qilmasdin burun Malik Mahmudning ko'zi anga tushgach ilgari tilab, quchub xayrbod qildi va dediki, bizing rihlatimiz chog'i yetibdur. Va shahodat barmog'in qoyim qilib, kalimai shahodat bayoni qildi va jonni jonofaring'a topshurdi. Va bu voqea juma kuni Jumod ul-oxir oyining oltisinda yetti yuz ellik sakkizda erdi. Va ani Iraj xittasida dafn qildilar va olti oydin so'ngra Dehli shahrig'a naql ko'rguzdilar.

562. SHAYX SHODIY Q. R.

Agarchi o'zi Hind mulkidin, ammo Hirot shahrining bulukotidin ba'zi kentta sokin erdi. Va zohidu mutavarri' kishi erdi. Va yillar taqvo sajjodasi ustida mutamakkin erdi. Va base xalq anga murid erdilar. Va andin ko'p xavoriqi odot naql qilurlar. Va qabri dag'i hamonoki, hamul maskan qilg'an kentdadur.

563. SHAYX ABU ABDULLOH SAVMA'IY Q. R.

Ul Gilon mashoyixining akobiridindur. Va anga oliy ahvol va zohir karomot bor erdi. Ajam mashoyixining ko'pining xidmatig'a yetibdur. Va mustajob ud-da'vo erdi. Va har kishiga g'azabe bo'lsa erdi, Tengri bot ul kishidin aning intiqomin tortar erdi. Jamoate, aning ashobidin, tijorat dasturi bila chiqib erdilar va boradurlar erdikim, Samarqand yaqinida bir bo'luk otlig'lar chiqdilarki, alarni talag'aylar. Ul jamoat Shayx Abdullohni shafe' qilib chorladilar. Ko'rdilarki, Shayx alarning orasida turubdur va deydurki, [bizni tarbiyat qiluvchi Allohimiz pokdir, munazzahdir]⁽¹⁾, yiroq boring, ey jamoat, bizing oramizdin! Ul jamoat tafarruq bo'ldilar, andoqki, hech qaysi otlarining jilovin asrayolmadilar. Va otlari ba'zini olib tog'larg'a eltti va ba'zini vodiylarg'a soldi va alardin ikkisi bir-biriga yig'ila olmadilar. Ashob alardin xalos bo'lg'ondin so'ngra shayxlarni oralarida tiladilar, topmadilar. Gilong'a vatanlarig'a borg'ondin so'ngra Shayx xidmatidag'i ashobdin so'rdilar. Alar dedilarki, siz borg'ali Shayx hargiz bizing oramizdin g'oyib bo'lmadi.

564. SHAYX MUHYDDYN ABDULQODIR JILY Q. S.

Kuniyatlari Abu Muhammaddur. Nasabda Alaviy Hasaniy ermishlar. Ona jonibidin Shayx Abu Abdulloh Savma'iyg'a nabira bo'lurlar. Va onalari Ummulxayr Amatuljabbor Fotima binti Abu Abdulloh Debdurki, chun farzandim Abdulqodir mutavallid bo'ldi, hargiz Ra-mazon oyida sut ichmadi. Valodatlari to'rt yuz yetmish birda ermish va

vafotlari besh yuz oltmish birda voqe' bo'lubdur. Alar debdurlarki, kichik erdim, yozig'a chiqib erdim va bir o'ying quyrug'in tutub erdim, hirosat uchun. Ul o'y manga boqib dediki [buning uchun yaratilmading va amr etilmading]⁽¹⁾. Qo'rqdum va qaytdim. Va kelib uy tomig'a chiqtim, hojilarni ko'rdumki, Arafotda turub erdilar. Onam qoshig'a keldim va dedimki, meni Tengri ishiga qil va ijizat berki, Bag'dodqa boray va ilme kasb qilay va solihlarni ziyorat qilay. Mendin bu doiya sababin so'rdi, aytim. Ersa, yig'ladi. Va qo'pti va saksan oltun kelturdi. Va dediki, menga ota merosidin bu qolibdur. Yarimin qardoshim uchun qo'ydi va yarimin mening to'numg'a tikdi va manga safar izni qildi. Va manga ahd berdiki, barcha ahvolda rostlik qil va mening vido'img'a chiqdi. Va dediki, bor, ey farzand, Tengri uchun sendin kesildim va qiyomatqacha seni ko'rmagumdur. Men oz qofila bila Bag'dodqa tavajjuh qildim. Chun Hamadondin o'ttuk, oltmish otlig' chiqdilar va qofilani tuttilar va manga ta'aruz qilmadilar. Nogoh birav manga yetti va dediki, neing bor? Dedim: qirq oltin. Dedi: Qani? Dedim: to'numda tikiklikdur. Sog'indiki, istihzo qiladurmen. Meni qo'ydi va o'tti. Va yana biri yetib ham andoq so'rdi va hamul javobni eshitti. Ikkalasi ul jamoatning ulug'lari qoshig'a borib, bu so'zni ayttilar. Ul meni tilab, hamul so'zni so'rdi. Va men hamul javobni berdim. Bir tepa ustida o'lturub qofila ahli molin qismat qiladur erdi. Buyurdiki, to'numni so'ktilar va ul vajhni chiqardilar va sanadilar. Deganim bila muvofiq chiqdi. So'rdiki, sening bu e'tirof qilurg'a boising ne erdi? Dedimki, onam manga ahd berib erdi – sidqu rostliqqa! Va men aning ahdiga xiyonat qilmam. Pas, ul qavmning ulug'i yig'ladi va dediki, yillardurki, men parvardigorim ahdig'a xiyonat qilibmen. Va qiladurg'on ishidin mening iligimda tavba qildi. Pas, ashobe dedilarki, sen tariyq qat'ida bizing muqtadomiz eding, emdi tavbada dag'i sanga tatabbu' qilurbiz. Va barcha mening iligimda tavba qildilar. Va har ne qofila aholidin olib erdilar, barisin qaytara berdilar. Mening iligimda avval tavba qilg'anlar alar erdilar. Alar to'rt yuz saksan sakkizda Bag'dodqa yettilar, vajd bila tahsilg'a mashg'ul bo'ldilar. Avval Qur'on qiroati va fikh va hadis va ulumi diniyani takmil qildilar. Va aksar ulumni ul akobir qoshidaki, ul zamonda mutaayyin erdilar, bilib abnoyi zamong'a foyiq bo'ldilar. Va besh yuz yigirma birda majlis tutub, xaloyiq nasihat va zig'a mashg'ul bo'ldilar. Alarda zohir karomati va ahvoli maqomot holi ko'p ekandur. [Imom Yofiiy r. t.ning tarixida keltiriladi: Shayx Abdulqodir r. a. karomatlari haddan tashqari ko'p edi. Men bilgan ulug' imomlardan biri shunday dedi: uning karomotlari tavotur yoki unga yaqin darajada. Va barchaga ma'lumki, jahon shayxlarining boshqa birortasiga bunday karomotlar zohir bo'lmagan.

Shayx Abu Muhammad Abdulqodir b. Abu Solih b. Abdulloh Jiliy, Shayx Abu Sand Muborak Ali Maxzumiy qo'lidan xirqa kiydi. Va u Shayx Abu Hasan Ali b. Muhammad b. Yusuf Qurashiy Hakkoriydan va u Shayx Abu Faraj Tarsusiydan va u Shayx Abulfazl Abdulvohid b. Abdulaziz Taymimiyan va u Shayx Abubakr Shibliyning qo'lidan xirqa kiydi. Alloh Taolo ruhlarini muqaddas qilsin!]⁽²⁾.

565. SHAYX HAMMOD DABBOS R. T.

Ul Shayx Abdulqodirning mashoyixidindur. [Besavod edi, lekin unga ma'rifat va sirlar eshigi ochilib, ulug' shayxlarning rahbariga aylandi]⁽¹⁾. Shayx Abdulqodir yigit erdi va Shayx Hammod suhbatida bo'lur erdi. Bir kun g'oyat adab bila aning qoshida o'lturub erdi. Chun qo'pti va chiqdi. Shayx Hammod dediki, bu ajamiyg'a qadamedurki, o'z vaqtida barcha avliyoning egnida bo'lg'usidur. Har oyina ma'mur bo'lg'ay angakim aytqayki, [shu oyoqlarim har bir Alloh valiysining bo'ynidadir]⁽²⁾. Barcha avliyo bo'yun qo'yg'aylar. Va Shayx Hammod besh yuz yigirma beshda Ramazon oyida olamdin

o'tubdur. Shom ulamosidan Abdulloh otlig' pire debdurki, ilm talabig'a Bag'dodqa bordim va Ibn Saqqo mening hamrohimi erdi. Va Bag'dodning Nizomiyasida ibodatqa mashg'ul erduk va sulahoni ziyorat qilur erduk. Ul vaqtda Bag'dodda azize bor erdiki, derlar erdiki, ul g'avsdur. Va ham derlar erdiki, har vaqt tilasa, g'oyib bo'lur va har vaqt tilasa, hozir bo'lur. Pas, men va Ibn Saqqo va Shayx Abdulqodir va ul hanuz yigit erdi, g'avsi ziyoratiga bordiq. Yo'lda Ibn Saqqo dediki, men andin mas'ala so'rg'umdurki, javobin bilmagay. Men dedim: mas'ala so'rg'umdur, to ne degay? Shayx Abdulqodir dediki, ma'ozalloh, andin nima so'rg'aymen, men borurmen va aning barakoti intizorin tortarmen. Chun aning qoshig'a kirduk, ani o'rnida ko'rmaduk. Bir zamon o'lturduk, ko'rdukki o'z-o'rnida o'lturubdur. Pas g'azab bila Ibn Saqqog'a boqib dediki, ey Ibn Saqqo, mendin mas'alaye so'rarsenki, men ma'nosin bilmag'aymen. Ul mas'ala budur va javobi bu: Men ham ko'radurmenki, kufr o'ti sendin zabone uradur. Andin so'ngra manga boqdi va dediki ey Abdulloh, mendin mas'alaye so'rarsen va ko'rarsenki, ne dermen. Ul mas'ala budur va javobi bu: Har oyina dunyo seni qulog'ing'acha bosa olg'ayki, mening bila beadablig' qilding! Andin so'ng Shayx Abdulqodirg'a boqdi va dediki, Xudoy va Rasulni xushnud qilding, adab jihatidinki, asrading, go'yoki ko'rar menki, Bag'dodda minbar qo'yarsen va chiqib aytursenki [shu oyoqlarim har bir Alloh valiysining bo'ynidadir]⁽³⁾. Va ko'radurmenki, vaqt avliyosi barcha bo'yunlarin sanga past qilibdurlar, ijlolu ikromingdin. Va hamul zamon g'oyib bo'ldi. Andin so'ngra ani hargiz ko'rmaduk. Va har ne Shayx Abdulqodir haqida aytti, voqe' bo'ldi. Va Ibn Saqqo ulum takmilidin so'ngra xalifa ani riyozatqa Rung'a yubordi. Rum podshohi nasroniy ulamoni aning bila munozara buyurdi. Barchani ilzom qildi va aning nazarida bag'oyat ulug' ko'rundi. Va aning yaxshi, chiroylig' qizi bor erdi. Ibn Saqqo anga sheftavu mash'uf bo'ldi. Rum podshohi ma'lum qilg'ach anga dedurdiki, qizimni sanga nikoh qilurmen, bu shart bilaki, o'z diningdin chiqib, nasroniy bo'lg'aysen. Va ul qabul qildi va nasroniy bo'ldi. Va qizni anga berdilar. Va Ibn Saqqo g'avsi so'zin yod qilib bildiki, anga har ne yetti, o'zidin yetti. Va men Damashqqa bordim. Va Nuriddin Shahid avqof ishin manga buyurdi va dunyo manga yuz qo'ydi. Va Shayx Abdulqodir bir kun va'z aytadur erdi. Omma mashoyix aning majlisida edilar, Misli Shayx Ali Haytiy: va Shayx Baqo b. Botu va Shayx Abu Sa'd Qilaviy va Shayx Abunnajib Suhravardiy va Shayx Jogir va Shayx Qazib ul-bon Mavsiliy va Shayx Abus-Su'ud va g'ayruhum kibori mashoyixdin. Shayx, so'z asnosida hamul so'zni dediki, [shu oyoqlarim har bir Alloh valiysining bo'ynidadir]⁽⁴⁾. Va bu hozir mashoyix barcha bo'yunlarin aning ayog'ig'a past qildilar. Va «Nafahot»da mundoqdurki, hech valiy qolmadiki, bu so'zga bo'yun sunmamush bo'lg'ay. Bir vali Ajamda ibo qildi, holi andin mutavoriy bo'ldi.

566. SHAYX SADAQA BAG'DODIY Q. S.

Shayx Sadaqa Bag'dodlig'dur. Bir kun bir so'z aytadur erdiki, shar'i zohiriy bila anga mulohaza kelur erdi. Xalifag'a yetkurdilar, buyurdikim, ani hozir qildilar, to ta'zir qilg'aylar. Chun boshin yalang qildilar, muridi qichqirdikim, [voy, Shayxim!]⁽¹⁾. Urarg'a ilig ko'targan kishining iligi shol bo'ldi va buyurg'an vazirg'a haybat mustavliy bo'ldi. Va xalifag'a ham bu hol bo'lub buyurdikim, ani qo'yidilar. Shayx Abdulqodir manzilig'a bordi, ko'rdikim, mashoyix va soyir el o'lturubdurlar, Shayxqa muntazirki, chiqqay va so'z aytqay. Shayx chiqdi va minbar ustiga bordi va so'z ham aytmadi va qori ham nima o'qimadi, ammo elga vajdu xushholliq yuzlandi. Shayx Sadaqa o'zi bila ayttiki Shayx nima demaydur va qori nima o'qimaydur, elga bu vajd nedindur? Shayx yuz aning sari qilib dedikim, mening bir muridim. Bayt ul-Muqaddasdin mungacha bir gom bila kelibdur va mening iligimda tavba qilibdur, hozirlar aning ziyofatidadurlar. Shayx

Sadaqa yana o'zi bila dediki, biravki Bayt ul-Muqaddasdin Bag'dodqa bir gom bila kelgay, anga ne nimadin tavba qilmaq kerak va Shayxqa ne hojati bor?

Shayx yuz aning sari qilib dediki, yo hozo, ul tavba andin qildiki, yana havog'a uchmag'ay va manga hojati uldurkim, ani Haq subhonahu va taolo muhabbatiga yo'l ko'rguzgaymen.

567. SHAYX SAYFUDDIN ABDULVAHHOB R. T.

Ul shayx Abdulqodir q. s.ning o'g'lidur. Ul debdurki, har oy yangi bo'lsa, avval kelib otamg'a tahniyat yetkurur erdi va ul oyda yaxshi-yamondin har hol voqe' bo'lsa erdi, andin xabar berur erdi. Agar ul oyda yaxshilik erdi, yaxshi suratlik kishi shakli bila kelur erdi va agar yamon erdi, yamon chiroylik kishi shakli bila kelur erdi. Otam Ramazon oyida necha kun bemor bo'ldi. Dushanba kuni o'ning yigirma to'qqizida jam'i mashoyix hozir erdilar, Misli Shayx Ali Haytiy va Shayx Najibuddin Suhravardiy va g'ayrihumo bir avqar vaqor va baholig' kishi kirdi va dediki, [Assalomu alayk, ey Alloh valiyasi!]⁽¹⁾. Men Ramazoi oyidurmen, kelibmenki, i'tizor qilg'aymen, ul umurdinki, menda sanga muqaddar bo'lub erdi va sanga vado' qilg'aymenki, bu oxir ijtimodur, sening bila mening oramda, dedi va qaytti. Rabi ul-oxir oyida Shayx dunyodin o'tti va yana bir Ramazonni musharraf qilmadi. Bir kun Shayx majlis aytadur erdi. Va Shayx Ali Haytiy Shayxning o'trusida o'lturub erdi va ani uyqu eltti. Shayx majlis ahlini tik turg'uzdi va minbar ustidin tushub kelib, Shayx Ali Haytiy qoshida adab bila turdi. Chun Shayx Ali uyg'ondi. Shayx anga dediki, Hazrat Risolat s. a. v. ni tush ko'rdung? Dedi: bale! Elga dediki, men bu ish uchun adab bila turub erdim. Hazrat sanga ne nimaga vasiyat qildi? Dediki, sening mulozamatingg'a! Shayx Alidin majlis huzzori bu ma'nodin so'rdilar. Ul dediki, ulcha men uyquda ko'radur erdim, ul uyg'og'lig'da ko'radur erdi. Va bu Shayx Ali q. s. [Batoih shayxlaridan edi. Karomatlaridan ba'zisi shuki, kimki sher hamla qilganda, uni eslasa, sher qaytib ketardi. Kimki serpashsha joyda uni eslasa, pashshalar uzoqlashardi]⁽²⁾.

568. SHAYX ABU MUHAMMAD ABDURRAHMON TAFSUNAJIY R. T.

Tafsunaj Bag'dod tavobi'idin bir kentdur. Ul bir kun anda minbar ustida dediki, [Men valiyalar orasida go'yo qushlar ichidagi bo'yni uzun kurkadekmen]⁽¹⁾. Shayx Abulhasan Ali b. Ahmadki, Shayx Abdulqodir q. s.ning ashobidindur, Jannat degan kentdin, anda hozir erdi, qo'pti va dalqni boshidin chiqardi va dedi: meni qo'yki, sening bila kurashay! Shayx Abdurrahmon tik turdi va ashobig'a dediki, bir qil uchi Tengri inoyatidin anda xole emas. Buyurdikim, dalqini kiygay. Ul dediki, bir nimaki, andin chiqdim, yana anga kirmasmen. Va kenti sari boqdi va zavjasig'a biyik un bila xitob qildiki, to'n kelturki, kiyay! Ul Jannat kentidin eshitib, aning uchun to'n kelturdiki, ul kiydi.

569. SHAYX ABU AMR SARIFINIY Q. T. R.

Ul debdurki, mening ishimning bidoyati uldurki, bir kecha Sarifinda orqam bila yiqilib yotib erdim. Ko'rdumki, havoda besh kabutar uchub o'tub borurlar. Biri ayturki, [pokdir Alloh! Har bir narsaning asli manbai uning huzuridadir. U ularni aniq o'lehov bilan bizlarga tushiradi]⁽¹⁾. Yana biri der erdiki, [pokdir Alloh! U barcha narsaga o'z xilqatini – shaklini ato etib, so'ngra uni to'g'ri yo'lga solgan zotdir]⁽²⁾.

Yana biri der erdiki, [pokdir Alloh! U payg'ambarin xalqqa hujjat qilib yubordi.

Muhammad s. a. v.ni ularning afzali qildi⁽³⁾. Biri der erdiki, [Alloh va rasuli uchun bo'lmasa, dunyodagi barcha narsa botildur]⁽⁴⁾. Yana biri der erdikim, [ey xojasidan g'ofil qolganlar, behisob mukofotlar berib, katta gunohlaringizni ham mag'firat qiluvchi sahovatli zot – Parvardigoringizga qayting, shoshiling!]⁽⁵⁾. Chun men bularni eshittim va ko'rdum, behud bo'ldum. Chun o'zumga keldim, dunyoyu mofihoning muhabbati ko'nglumdin chiqib erdi. Tong erta bo'lg'ach, Tengri bila ahd qildimki, o'zumni bir pirga taslim qilay, to manga Tengri yo'lin ko'rguzsun! Va tebradim va bilmas erdimki, qayon borurmen. Bir pir yo'liqdi, yaxshi yuzlug', haybatliq va viqorliq. Va dedi: Assalomu alayka, yo Abu Amr! Salomig'a javob berdim. Va ont berdimki, sen kimsenki, mening otimni bilding va men seni tanimasmen? Dedi: men Xizrmen! Va Shayx Abdulqodir qoshida erdim, dedi, yo Abulabbos! Bu kecha biravga Sarifinda jazba yetibdur va qabul topibdur va yettinchi ko'kdin anga nido yetibdurki: [Xush kelding, ey bandam!]⁽⁶⁾: Tengri bila ahd qilibdurki, o'zin bir Shayx taslimi qilg'ay, aning sari bor va ani manga yetkur. [Ey Abu Amr, Abdulqodir bu davr oriflarining sayyidi, keyingilarning qiblasidir. Uning xizmatida bo'lish, hurmat va ulug'lash senga lozimdur]⁽⁷⁾. Men chun o'z holimg'a hozir bo'ldum va o'zumni Bag'dodda ko'rdum. Va Xizr a. s. g'oyib bo'ldiki, yetti yilg'acha ani ko'rmadim. Chun Shayx Abdulqodir xidmatig'a kirdim, dediki, [Marhabo, ey xojasi qush tili bilan dargohiga chaqirgan va barcha yaxshiliklarni uning uchun jam qilgan]⁽⁸⁾. Ey Abu Amr, bot bo'lg'ayki, Tengri taolo sanga muride bergay, oti Abdulg'ani b. No'qtaki, martabasi ko'p avliyullohdin biyikrak bo'lg'ay. Tengri taolo aning bila maloyikaga mufoxarat qilg'ay. Andin so'ngra bir bo'rk mening boshimg'a qo'ydi. Va aning xushlug'i va sovug'lug'i dimog'img'a yetti va dimog'din ko'ngulga. Malakut manga kashf bo'ldi. Eshittimki, olam va har ne andadur, Haq subhonahu va taolo tasbehin muxtalifa til bila aytadurlar, anvo'i taqdis bila. Yaqin erdiki, aqlim zoyil bo'lg'ay. Shayxning ilgida bir pora momuq erdi, manga urdi, aqlim o'z holig'a keldi. Andin so'ngra meni necha xilvatqa o'lturtti, vallohki, menga hech zohir bo'lmag'ay erdiki, burunroq manga xabar bermagay erdi. Har holg'a va maqomg'a va mukoshafayu mushohadag'aki yettim, andin burunroq meni voqif qildi va meni ishlardin ogoh qildiki, ul degandin so'ngra o'ttiz yilg'a yaqin surat tutti. Va ul manga xirqa kiydurgan bila men Ibn No'qtag'a xirqa kiydurganning orasidaki aytib erdi, yigirma besh yil bo'ldi. Va har neki, Ibn No'qta bobida dedi, taxallufsiz voqe' bo'ldi. Va ul Hazrat valoyat maobning xoriq odoti va xaqoyiqu maorifi andin ko'prakdurki, qalam tili bila sharh qilsa bo'lg'ay. Alardin ba'zini Hazrat Maxdum n. m. n. «Nafahot ul-uns»da zikr qilibdurlarki, tilagan kishi, anda tilasa topar, vassalom.

570. SHAYX BAQO B. BATTU R. T.

Bu toifadin uluq va azim ush-sha'n kishidur. Va Shayx Abdulqodir Giloniy q. s. xidmatig'a yetibdur Va alardin g'arib holot naql qilurlar. Va Shayx Ali Haytiy va Shayx Abu Sa'd Qilaviy va Shayx Abun-Najib Suhravardiy va Shayx Jogir va Shayx Qazib ul-bon Mavsiliy va Shayx Abus-Su'ud boshlig' uluq mashoyixii ko'rubdur va alarning suhbatig'a yetibdur. Va ba'zi bila safarda rafiq bo'lubdur va yana ba'zi bila hazarda yoru musobih bo'lubdur. [Bu Allohning fazlu marhamati bo'lib, o'zi istaganiga berur]⁽¹⁾.

571. QAZIB UL-BON MAVSILIIY Q. S.

Kuniyati Abu Abdullohdur. Hazrat Maxdum n. m. n. «Nafahot ul-uns»da kelturubdurlarki, Shayx Muhyiddin Arabiy ba'zi rasoyilda debdurki, bu toifadin biz ba'zini ko'rubbizki, alarning ruhoniyyat suratlarini mutajassid va mutamassil bo'lur,

jismoniyat suratlarig‘a va ul mutajassida suratlarig‘a af‘olu ahvol o‘tkarurlar, ko‘rganlar sog‘inurlarki, ul ahvol alarning jismoniya suvarig‘a o‘tadur. Va derlarki, falon kishini ko‘rduk, mundoq dedi va andoq qildi. Va biz bu holni bu toifadin mushohada qilibbiz va muoyana ko‘rubbiz va hol mundoqdur. Abu Abdulloh Mavsiliyki, Qazib ul-bong‘a mashhurdur, kerakki, inkor qilmasangki, Haq taoloning asrori olam afrodida uluq va ko‘pdurki, aql quvvati bila aning g‘urining idrokin qilsa bo‘lmas. Shayx Abdulloh Yofi‘iy r. debdurki, ilm ahlidin biri manga xabar berdiki, fuqarodin birini ko‘rmas erdilarki, namoz qilur bo‘lg‘ay.

Bir kun namoz iqomati qildilar va ul o‘lturub erdi. Bir faqih inkor yuzidin anga dediki, qo‘p va jamoat bila namoz qil! Qo‘pti va ul jamoat bila namoz takbiri bog‘ladi, avval rak‘atni qildi va munkir faqih aning yonida erdi. Chun ikkinchi rak‘atqa qo‘ptilar, faqih anga nazar soldi, o‘zga kishi ko‘rdi va andin mutaajjib bo‘ldi. Uchunchi rak‘atda yana bir kishi ko‘rdi, avvalg‘i ikkidin o‘zga. To‘rtunchi rak‘atda ul uch kishidin o‘zga kishi ko‘rdi. Chun salom berdilar, hamul faqirni ko‘rdi. Ul faqir anga boqib, tabassum qilib dediki, ey Shayx, bu to‘rt kishidin qaysi biri sizing bila namoz qildilar? Shayx Abdulloh Yofi‘iy debdurki, Qazib ul-bon Mavsiliydin bu nav‘ ish voqe‘ bo‘lubdur. Mavsiliyning ba‘zi fuqahosining anga inkori bor erdi. Bir kun ul faqih ko‘rdiki bir ko‘chadin aning o‘trusidin kelur. O‘zi bila dediki, ani tutmoq kerak va qissasin hokim qoshig‘a raf‘ qilmoq kerak, to ani siyosatqa yetkurgay. Nogoh ko‘rdiki, bir kurd suratig‘a aylandi. Yaqinroq kelgach, ani bir a‘robiy surati bila ko‘rdi. Yana yaqinroq kelgach, ani fuqahodin biri surati bila ko‘rdi. Chun Qozig‘a yetti, dedi: ey Qozi qaysi Qozib ul-bonni hokimg‘a eltib, siyosatqa yetkurursen? Qozi inkoridin tavba qildi va murid bo‘ldi. Shayx Abdulqodir q. s. qoshida dedilarki, Qazib ul-bon namoz qilmas! Dedi: demangki aning boshi doyim Ka‘ba uyi eshikida sujuddadur.

572. MUHAMMAD AVONIY IBN UL-QOID Q. S.

Shayx Muhyiddin Abdulqodirning ashobidindur. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da Hazrat-Shayx Muhyiddin Arabiy q. s.din mundoq naql qilibdurlarki, «Futuhoti Makkiya»da bitibdurki, Shayx Abdulqodir ani Mufrad ul-hazrat der ermish va debdurki, Muhammad b. Qoid min al-mufradin. Ham «Futuhot» sohibidin naql qilibdurlarki, mufradun jamoatidurlar, qutb doyrasidin xorij. Xizr a. s. alardindur va Rasul s. a. v. bi‘satdin burunroq alardin ermishlar. Ibn Qoid debdurki, barcha nimani keyin soldim va yuz Hazratqa kelturdum. Nogoh yuzum ollida bir ayog‘ nishoni ko‘rdum, manga hayrat voqe‘ bo‘ldi. Dedim: bu kimning ayog‘ining nishoni erkinkim, hech kishini o‘zumdin sobiq e‘tiqod qilmas erdim. Dedilarki, sening Payg‘ambaring s. a. v.ning ayog‘i nishonidur. Ko‘nglum taskin topti.

573. ABUS-SU‘UD B. SHABL R. T.

Ul ham Shayx Abdulqodirning ashobidindur. «Futuhot»da mazkurdurki, sodiqu siqa kishidin eshittimki, Shayx Abus-Su‘uddinki, vaqtining imomi erdi, naql qildiki, dedi: Bag‘dodda Dajla qirog‘idin o‘tar erdim. Ko‘nglumga kehdiki, oyo suv ichinda andoq el bo‘lg‘aymu erkinki, Tengri ibodatig‘a mashg‘ul bo‘lg‘ay? Bu xotir ko‘nglumga kirkach ko‘rdumki, Dajla suyi shaq bo‘ldi va birav bosh chiqardi va dedi: yo Abus-Su‘ud, bale, suv ichinda eranlar borki, Tengri qullug‘ig‘a mashg‘uldurlar va men alardinmen. Hazrat Maxdum n. m. n. «Fusus»din naql qilibdurlarki, Shayx Abus-Su‘ud muridlarig‘a dediki, o‘n besh yildurki, Tengri manga mulkda tasarruf beribdur, ammo men tasarruf

qilmaymen. Ibn Qoid bir kun andin so‘rubdurki, ne uchun tasarruf qilmaysen? Debdurki, men tasarrufni o‘ziga qo‘yibmen, nechukki tilar, qilsun! Shayx Ruknuddin Alouddavla debdurki, go‘riston bila o‘tub borur erdim. Bir vayrona gunbaddin ishorate zohir bo‘ldikim, bizing ziyoratimizga kel! Emdiki bordim, manga vaqt xush bo‘ldi. Ul azizning ruhidin bu fayz yettikim, harne Tengridin sanga yetsa, qabul qil! Dedimki, qilg‘uluq bo‘lsa qilay. Dedi: bore bu kun bir nima yetar, qabul qil! Dedim: andoq qilay! Chun shahrg‘a keldim, bu holni Shayx Nuruddin Abdurrahmon xidmatida arz qildim. Dedilar: anda Shayx Abus-Su‘uddir. Va aning tariqi bu ermishki, har ne Haqdin kelsa, qabul qilur ermish va rad qilmas ermish. Va mutakallif libos kiyar ermish va mutakallif g‘izo yer ermish. Va hech kishidin nima tilamas ermish. Bir kun birav aning qoshig‘a kiribdur. Ko‘rubdurki, boshida bir dastordurki, ikki yuz diramg‘a arzir. Ko‘nglig‘a kechibdurki, ajab isrofdurki, dastoriki aning bahosig‘a necha darveshning libosi hosil bo‘lg‘ay, bir darvesh ani boshig‘a chirmag‘ay. Shayx debdurki, biz muni o‘z lukumiz bila boshimizg‘a chirmamaydurbiz. Dastorni ul kishi o‘llig‘a solibdurki, agar sen tilarsen, bor va sot va harne olursen darveshlarga ol! Ul borib, sotib kelibdur va dastorni Shayxning boshida ko‘rubdur va mutaajjib bo‘lubdur. Shayx debdur, taajjub qilma va falon xojadin so‘rki, bu dastorni qaydin kelturubdur? So‘rg‘andin so‘ngra ul xoja debdurki, bultur kemada erdim, muxolif yel qo‘pti, nazr qildimki, salomat daryodin chiqsam, bir xub dastor Shayxqa had‘ya kelturgaymen. Olti oydurki, Bag‘dodda ko‘nglum tilagandek dastor tilar erdim, bu kun ko‘zumga yo‘luqdi, oldim va nazring‘a vafo qilib, Shayx xidmatig‘a kelturdum. Shayx ul kishiga dediki, bilding, xudki bu nav‘ dastorni yana birav bizing boshimizg‘a bog‘lar. Va Shayx Abus-Su‘uddin bu nav‘ holot ko‘p manquldur.

574. SHAYX ABU MADYAN MAG‘RIBIY Q. T. S.

Oti Shu‘ayb b. Hasan, yo Husayndur. Bu toifaning akobiridindur. Va mashoyixdin ko‘p aning suhbatu xidmatida tarbiyat topibdurlar. Va alardin biri Hazrat Shayx Muhyiddin Arabiydur. Va musannafotida aning zikrin ko‘p qilur va haqoyiqu maorifin ko‘p kelturur. Va Imom Yofi‘iy debdurki, Yamanning aksar shuyuxining Shayx Abdulqodirg‘a nisbatlari bor va ba‘zining Shayx Abu Madyang‘a nisbatlari bor. Bu biri Mag‘rib shayxidur va ul biri, ya‘ni Shayx Abdulqodir, Mashriq shayxi r. a. va n. b. Hazrat Maxdum n. m. n. «Futuhot»din naql qilibdurlarki, sohibe debdurki, avliyoning biridin eshittimki, dediki, bu toifadin biri shaytonni tush ko‘rub, so‘rubdurki, sening holing Shayx Abu Madyan bilaki, tavidu tavakkulda imomdur, nechukdur? Dediki, qachon tilasamki, aning ko‘ngliga bir nima solg‘aymen, anga o‘xsharki, birav muhit daryosig‘a bavl qilg‘ayki, ul nopok bo‘lg‘ay. Ham «Futuhot»dadurki, xaloyiq iliglarin Shayx Abu Madyang‘a surtub, tabarruk tayammum jihatidin yuzlariga surtarlar erdi. Shayxdin so‘rdilarki, bu jihatdin o‘z nafsingda hech asar toparsen? Dedi: buki, Hajar ul-asvadni xaloyiq tabarruk jihatidin o‘parlar, ul o‘zida ne miqdor asar toparki, ani hajariyatdin chiqarg‘ay, ulki ani avliyoyu anbiyo o‘parlar, men dag‘i o‘shancha asar o‘z nafsinda toparmen va menda ham ul hukm bor.

Bir kun Shayx Abu Madyan Mag‘rib diyoridin bo‘ynini past qildi va anttikim, [ey Allohim, men eshitganim va itoat qilganimga seni va farishtalaringni guvoh qilamang]⁽¹⁾. Ashobe so‘rdilarki, bu so‘zning sababi ne erdi? Dediki, Shayx Abdulqodir bu kun Bag‘dodda dediki, [bu oyoqlarim har bir Alloh valiysining bo‘ynidadir]⁽²⁾.

Andin so‘ngra, ba‘zi ashobi Shayx Abdulqodirning Bag‘doddi keldilar va xabar berdilar. Shayx ul so‘zni ham ul kun Bag‘dodda dedi. Har qachon Shayx Abu Madyan bu oyatni

eshitsa erdiki, [Sizlarga juda oz ilm berilgandir]⁽³⁾, der erdiki, bu oz ilmki, Haq taolo bizga beribdur, bizing emasdur, balki oriyatdur bizda. Va andin ko‘piga yetishmaydurbiz. Pas, biz johillarbiz, alad-davom.

Bir qatla Shayx Abu Madyan daryo qirog‘ida borur erdi. Jamoate kuffordin ani asir qildilar va kemalarig‘a kivurdilarki, anda jamoate musulmonlarni asir qilib kivurur erdilar. Va bodbonlar torttilarkim, mulklarig‘a azimat qilg‘aylar. Kema yeridin qipranmadi, bovujuke ulki, azim yel dag‘i borur erdi. Har necha jahd qildilar, foyda qilmadi. Dedilarki, hamono bu musulmon jihatidindurki, hali asir qilibbiz, shoyad sohibi botin kishi erkin. Shayxqa ijozat berdilarki, chiq va bor! Shayx dedi: to barcha musulmonlarni qo‘ymassiz, men ham chiqmasmep! Hech chora topmadilar barchani qo‘ymoqdin o‘zga va barini Shayxning muborak himmati barakotidin asirlikdin ozod qildilar, filhol kemalari ravon bo‘ldi. Ul debdurki, [Haq oshkor bo‘lgan vaqtda undan boshqasi qolmaydi]⁽⁴⁾. Va ham aning so‘zidurkim, [ko‘ngilning faqat bir qiblası bordir. Har bir qiblagaga yuzlanaversa, boshqasidan quruq qoladi]⁽⁵⁾. Va ham ul debdurki, [kimning nafsidan bir miqdor qolgan bo‘lsa ham haqiqiy hurriyatga erisholmaydi]⁽⁶⁾.

She‘r:

*[O‘z ra‘yingcha botilni inkor ztma, chunki u ham Haq zuhurotlaridan.
Xudoning isbotini to‘la anglash uchun botilni o‘z andozasida tani!]⁽⁷⁾.*

Besh yuz to‘qsonda olamdın o‘tubdur.

575. ABULABBOS B. ARIF, SANHOJIY ANDALUSIY R. T.

Oti Ahmad b. Muhammaddur. Olim erdi ulumg‘a va orif erdi qiroat vujuhig‘a va jame‘ rivoyatda mutanohiy. Va muridlar va muxlislar ko‘p xidmatida yig‘ildilar. Zamon podshohig‘a andin xavfe paydo bo‘ldi, ani tilatti. Yo‘lda favt bo‘ldi, besh yuz o‘ttiz oltida. «Futuhoti Makkiy» sohibi o‘z shayxi Abu Abdulloh G‘azzoliydin, naql qilibdurki, ul debdurki, bir kun o‘z Shayxim Ibn Arif qoshidin chiqdim va yozida sayr qilur erdim. Har daraxt va giyohg‘aki yetar erdim, manga aytur erdiki, mendin olki, falon illatqa nofe‘durmen va falon zararg‘a dofe‘. Va manga ul holdin hayrate yuzlandi. Shayx xidmatig‘a yondim, dag‘i bu voqeani arz qildim; Shayx dedilarki, biz aning uchun seni tarbiyat qilmaydur erduk. [Vaqtteki, daraxtlar sanga foyda va zarar keltirishlarini so‘yladilar, sen nega haqiqiy foyda va zarar yetkaruvchi Haqni unutding?]⁽¹⁾. Shayx dedi: Tengri taolo seni imtihon qilib sinabdur, yo‘q ersa, biz seni Tengri taolog‘a rahnamunluq qilduq, yo‘q aning g‘ayrig‘a. Sening tavbangning sidqi alomati uldurki, hamul mavzeg‘a qaytib borg‘ay sen va ul daraxtu giyohlar sanga ul so‘zni demagaylar. Shayx Abu Abdulloh qaytib ul mavzeg‘a bordi va ul ashyodin ul so‘zlarni eshitmadi va qaytib shayxig‘a aytti. Shayx dediki, [seni o‘zingga o‘xshagan bir maxluqqa muhtoj qilmasdan o‘zi uchun tanlagan Allohga hamd bo‘lsin!]⁽²⁾. Vafot etgan sanasi besh yuz o‘ttiz oltinchi yil.

576. ABURRABI‘ KAFIF MOLAQIY R. T.

Abulabbos b. Arifning ashobidindur. Bir kun bir ashobiga dediki, masalan, agar ikki kishi bo‘lsa va har qaysida o‘n diram bo‘lsa, alardin biri bir diram sadaqa qilsa va to‘qquz diramni asrasa va yana biri to‘qquz diramni sadaqa qilsa va bir diramni asrasa, qaysi fozilroqdur? Dedilarki, ulki, to‘qquz diramni sadaqa qilg‘ay; Shayx dediki, ne uchun bu

fozilroqdur? Ashob dedilarki, aning uchunki, ko'proq tasadduq qilibdur. Shayx dedi: ulcha dedingiz, yaxshidur! Ammo mas'alaning ruhini bilmadingiz va sizga maxfiy qoldi. Dedilarki, ul qaysidur? Dedi: ulki biz ikkalasini teng bergan farz qilduk, ulki ko'prak berdi, aning faqrg'a kirgani burunroqdur, andinki, ozroq veribdur, pas, aning faqrg'a nisbati ortig'roq bo'lg'ay, bu jihatdin ul afzal bo'lg'ay. Hadis voriddur bu ma'nog'akim, yetmish ming qatla «Lo iloha illalloh». demakka aytquchining najotig'a yo har kishiki, aning niyatig'a o'qilmish bo'lg'ay, tamom asari bor.

Shayx Aburrabi' Molaqiy debdurki, men bu zikrni der erdim va lekin ne o'zimg'a va ne kishiga muayyan qilmaydur erdim, to bir kun biravning moida taomig'a hozir bo'ldum; bir jamoat bila. Va alar orasida tifle erdi sohibi kashf. Ilig taomg'a kim eltti yig'lamoqqa tushdi. Sababin so'rdilar, dediki, do'zax manga mushohiddur, anda onamni ko'radurmenki, azob qiladurlar. Shayx Aburrabi' debdurkim, botinimda dedimki, Xudovando, sen voqifsenkn, yetmish ming qatla «Lo iloha illalloh» zikrin aytibmen, ani bu tiflning onasi do'zax o'tidin xalos bo'lurg'a muayyan qildim. Chun bu niyatni ko'nglumda qildim, ko'rduмки, tift kulaboshladi va shodmonlig' qildi. Yana sababin so'rdilar, dediki, onamni-ko'radurmenki, do'zax o'tidin xalos bo'ldi, alhamdulillah! Pas, taom yemakka mashg'ul bo'ldi. Shayx Aburrabi' derkim, manga bu hadis sihhati ul tift kashfidin va ul go'dak kashfi sihhati nabaviy, hadisidin ma'lum bo'ldi.

577. ADIY B. MUSOFIR SHOMIY SUMMA HAKKORIY Q. S.

Shayx Uqayliy Manbijiy va Shayx Hammud Dabbos bila suhbat tutubdur. Anga ko'p xaloyiq jam' bo'ldilar. Hakkoriya tog'idaki, Mavsil tavobindindur, xalqdin munqati' bo'ldi va anda zoviyaye bino qildi. Va ul diyor ahli murid va mu'taqid bo'ldilar. Va anga oyotu karomot va xoriqi odot asru ko'pdur. Besh yuz ellik yettida dunyodin o'tubdur. Va qabri ham ul diyorda mutabarrik mozordindur, yuzoru va yutabarraku bihi.

577. SAYDIY AHMAD B. ABULHASAN RIFO'IY Q. S.

Imom Muso Qozim r. a.ning buzurgvor avlodidindur. Va xirqada nisbati besh vosita bila Shayx Shibliy q. s.g'a yetar. Aning ta'rifidin qalam tili ojizdur. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da ba'zi holotidin shammaye zikr qilibdurlar, tilagan kishi anda boqsun. Ba'zi holotidin juzve munda zikr qililur. Agar alardin kishi ta'viz tilasa erdi, kog'az keltursa erdi va siyohe kelturmasa erdi, ul kog'azni olib, siyohisiz anga ta'vizni raqam qilurlar erdi. Bir qatla birav uchun ushbu mazkur bo'lg'on dastur bila siyohisiz bitib erdilar.

Ul kishi muddate madid g'oyib bo'ldi va muddatdin so'ngra hamul oq kog'azni imtihon uchun kelturdiki, ey Shayx, mening uchun ta'viz biti! Chun ul kog'azg'a boqtilar, dedilar, ey farzand, bu kog'az bitilgandir va anga berdilar. Bir kun alarning ashobidin ikki kishi yozida erdilar. Biri yana biridin so'rdiki, bu muddatdiki alar mulozamatidasen, ne hosil qilibsen? Ul dedi: matlubing nedur? Dedi: buki, osmondin do'zax o'tidin xaloslig' barotim tushgay. Bu so'z aytur vaqtda osmondin bir oq varaq tushti. Olib alar qoshig'a kelturdilar. O'tgan holdin Shayx nima demadi, alarg'a berdilar. Alar ul varaqqa boqqach sajda qildilar. Chun bosh sajdadin ko'tardilar, dedilarki, [oxirat bo'lmasdan, shu dunyoning o'zida ashobimni o'tdan xalos etib, menga ko'rsatgan Allohga hamd bo'lsin!]⁽¹⁾. Dedilar, yo Saydiy, bu oq varaqdur! Alar dedilarki, qudrat iligi siyohi bila

bitilmas, bu nur bila bitilibdur. [Alloh undan rozi bo'lsin! Besh yuz yetmish sakkiz sana jumodul avval oyining payshanba kunida vafot etdi]⁽²⁾.

579. HAYOT B. QAYS HARRONIY R. T.

Ul to'rt kishidin biridurkim, Shayx Abulhasan Furaysiy debdurkim, mashoyixdin bular o'z qabrlarig'a tasarruf qilurlar, andoqki, ihyo qilurlar. Biri Shayx Ma'ruf Karxiydur va biri Shayx Abdulqodir Giloniy va biri Shayx Uqayliy Manbijiy, biri Shayx Hayot Harroniy q. t. a. Sulahodin biri debdurkim, Yamandin kemaga o'turduk. Chun Hind daryosig'a yettuk, muxolif yel qo'pti va kemani ushatti. Va men bir taxta poraga qoldim va bir jazirag'a chiqdim. Hech kishi yo'q erdi va ko'p xarobalar erdi. Nogoh bir masjidqa yettim, kirdim. To'rt kishi o'turub erdilar. Salom, dedim. Javob berdilar, holimni so'rdilar, aytim. Oqshomg'acha alar bila erdim. Chun oqshom bo'ldi, Shayx Hayot Harroniy keldi. Ul jamoat yugurub, salom qildilar. Ilgari brrdi, xufton namozin jamoat bila qildilar. Va fajr tulu'ikacha namozda erdilar. Va Shayx Hayot munojotqa turdi va dedi: [Ey tavba qiluvchilarning mahbubi va ey oriflarning sururi va ey obidlarning ko'z nuri va ey yolg'izlarning munisi va ey panoh tilovchilarning panohi va ey chorasizlar ko'makchisi va ey sodiqlar qalbi unga tikilgan, ey muhiblar ko'ngliga munis bo'lgan va qo'rqadiganlarning himmati unga bog'langan zot!]⁽¹⁾.

Andin so'ngra yig'lay boshladi. Ko'rdumki, anvor zohir bo'ta kirishti, dag'i Shayx Hayot masjiddin chiqdi. Ul jamoat manga dedilarki, Shayx keynicha bor. Men Shayx keynicha erishtim. Ko'rdumki, biyobon va tog' va daryo oyog'i ostida nurdiyda bo'latur. Bildimki, tayyi arzdur. Har gomda der erdiki, [Yorab, Hayotga hayot ber!]⁽²⁾. Oz zamonda Harrong'a yettuk. Va Shayx Hayot Harronda sokin ermish. Anda dunyodin besh yuz sakson birda o'tubdur.

580. SHAYX JOGIR Q. T. R.

Shayx Abulvafo anga sano debdur va o'z bo'rkin Shayx Aliy Haytiyding anga yuboribdur va anga tilamak taklifi qilmaydur. Va debdurki, men Tengridin tiladimki, Jogir mening muridlarimdin bo'lg'ay. Tengri ani manga bag'ishladn. Va Shayx Jogir aslan kurdlardin erdi. Iroq vodiylaridin birida Somarraning bir kunchilikida mutavattin bo'ldi va anda besh yuz to'qsonda dunyodin o'tti. Va ul debdurki, [kimki ulug' va aziz Allohni sirrida mushohada qilsa, borliq uning qalbidan soqit bo'ladi]⁽¹⁾.

581. SHAYX ABU ABDULLOH MUHAMMAD B. IBROHIM QURASHIY HOSHIMIY Q. S.

[Oriflar imomi, soliklar rahnamosi, faxrli ahvol va zohir karomotlar sohibi]⁽¹⁾. Ul debdurki, bir kun Minoda erdim va suvsiz bo'ldum, hech yerda suv topmadim. Va menda hech nima yo'q erdiki, suv olg'aymen. Borur erdim, to bir choh topib, andin suv tortqaymen. Chohe toptimki, Ajam ahli anda yig'ilib erdilar. Alardin biriga dedimki, bir miqdor suv bu rikvaga sol! Meni urdi va iligimdin rikvani olib tashladi. Va men shikasta xotir bordimki, rikvani olg'aymen. Ko'rdumki, bir bo'rkada chuchuk sudur. Ul sudin oldim va ichdim va rikvag'a su to'ldurub, ashob qoshig'a kelturdum. Borchanda andin ichdilar. Va ul holni alarg'a aytim. Anda bordilar, to su olg'aylar. Ne su toptilar va ne andin asar. Bildimki, inoyate erkandur, ilohiy.

582. ABULHASAN ALI B. HUMAYD SA'IDIY Q. S.

Baland holot va arjumand karomot sohibi erdi. Otasi bo‘yoqchi erdi. Tilar erdiki, ul ham sabbog‘lig‘im o‘rgangay. Anga og‘ir kelur erdiki, ul darveshlar suhbatig‘a borur erdi. Va alar tariqasin varzish qilur erdi. Va ul ishdin qolur erdi. Bir kun otasi buyurg‘on to‘nlug‘larni bo‘yamaydur erdi.

Otasi achig‘landi. Va do‘konda tog‘oralar erdi, har birida o‘zga rang. To‘nlug‘larni borchasin bir zarfqa soldi otasining g‘azabi ortti va dediki, ko‘rdungki, ne ish qilding? Bularning iyalari har birin o‘zga rang buyurub erdilar. Ul ilig ul zarfqa urub barchani chiqardi va har qaysini neki buyurub erdilar, hamul rang olib, otasi iligiga berdi. Chun otasi ul g‘arib holni ko‘rdi, ani Tengri yo‘li sulukida qo‘ydi. Va ul sulukda martabasini derlarki, ul yerga yettiki, murid va ashobi bag‘oyat ko‘p bo‘ldi. Ammo har kishi otiniki Lavhi Mahfuzda ko‘rmas erdi, muridliqqa qabul qilmas erdi. Va ul olti yuz o‘n ikkida dunyodin o‘tubdur.

583. ABU ISHOQ B. ZARIF Q. S.

Hazrat Shayx Muhyiddin Arabiy q. s. mashoyixidindur. Shayx «Futuhot»da debdur, ul buzurgroq mashoyixdindurki, men ko‘rubmen. Ul debdurki, alarki meni tanirlar avliyoullohdurlar. Dedilar, nechuk, yo Abo Ishoq? Dedi: aning uchunki, alar ikki holdin tashqari emaslar, yo uldurki, mening haqqimda xayr va yaxshilik derlar, yo aning g‘ayri. Agar xayr va yaxshilik ayturlar, manga sifat demaslar, magar ul nimakn alarg‘a sifat bo‘lmish bo‘lg‘ay. Agar alar ul sifat mahali bo‘limg‘an bo‘lsalar erdi, meni andoq sifat qilmag‘aylar erdi. Pas, bular mening qoshimda avliyoullohdindurlar. Va agar mening haqqimda yomonlig‘ va shar ayturlar, alar farosatu kashf sohibidurlarki, Xudoyi taolo alarg‘a, mening holating‘a ittilo’ beribdur, pas, alar ham avliyoullohdindurlar.

584. IBNUL-FORIZ HAMAVIY MISRIY Q. S.

Kuniyatlari Abu Hafsdur va otlari Umar. Va baniy Sa’d qabilasidindurlarki, Halima r. a. Hazrat Risolat s. a. v.ning murzi’asn andindur. Hamaviyul-asl ermish va Misriyul-mavlid. Otasi Misr ulamosining akobiridin erdi. Va aning farzandi Sayyid Ka-moluddin Muhammad debdurki, ul debdurki, avvalkim, sayohat va tajridqa otamdin ijozat olur erdim va Misr tegrasida tog‘lar va vodiylarda kezar erdim va aning qoshig‘a kelur erdim va aning xotiri murooti uchun bir kecha-kunduzga yaqin aning qoshida bo‘lur erdim va yana ham ul sayru sulukka borur erdim. Chun otam Tengri hukmin butkardi, bilkulliya o‘zumnn Tengri yo‘li sulukiga bog‘ladim, ammo bu tariqdin hech nima fath bo‘lmas erdi.

Bir kun Misr madorisidin birida kezar erdim, ko‘rdumki, madrasa eshikida bir qari baqqol erdi. Vuzu’ qiladur erdi va mashru’ tartibi bila qilmaydur erdi. Avval iliglarin yudi va andin so‘ngra ayog‘larin, andin so‘ngra boshig‘a mash tortti va andin so‘ngra yuznni yudi. Men o‘zumga dedimki, ajabdur bu qaridinki, bu kibari sinda va Islom diyorida ulamo orasida madrasa eshikida vuzu’ qiladur va mashru’ tartibi bila emas. Ul mening sari boqib dediki, ey Umar, sanga Misrda hech fathe bo‘lmas, fatheki sanga bo‘lur, Makka va Hijoz tarafidin bo‘lg‘usidur. Ul yon qasd qilki, sening fathing vaqti yetibdur. Bildimki, ul avliyoullohdindur va murodi ul nav’ vuzu’dii talbisu jahl izhori va o‘z holining satridur. Qoshida o‘lturdum va dedim yo sayyidi, men qayda va Makka qayda? Haj mavsumi emas va hech hamrohu rafi q yo‘q. Iligi bila ishorat qildi va dedi iynak Ka’ba ko‘zung ilayida! Chun nazar qildim, Makkani ko‘rdum. Ani qo‘ydum, dag‘i yuz Makkaga qo‘ydum va Makka ko‘zumdin yana g‘oyib bo‘lmadi. Va anda sulukka

mashgʻul boʻldum. Futuh abvobi yuzumga ochildi va osori mutarodif boʻldi. Va Makkaning togʻ va vodiylarida sayohat qilur erdim, to ulki bir vodiya muqim boʻldumki, andin Makka oʻn kupchalik yoʻl erdi. Saloti xamsaqa; jamoatqa hozir boʻlur erdim. Bu navʻ bila oʻn besh yil oʻtkandin soʻngra nogoh bir kun ul qari baqqolning uni manga keldikim, [ey Umar, Qohiraga kel, vafotimga hozir boʻl!]⁽¹⁾. Taʻjil bila anga keldim, koʻrdumki, muhtazardur. Salom qildim, ul ham salom qildi. Va bir necha diram manga berdiki, munung bila mening takfin va tajhizimni qil! Va tobutum hammollarigʻa har qaysigʻa birar diram bergil va Qirofadin falon mavzeʻgʻa itkil! Derlarki, hamul mavzeʻdurki, Shayx Ibn Foriz holo anda madfundur. Pas, dedi: mening tobutnmni anda qoʻy va muntazir boʻlki, birav togʻdin tushub kelgay, aning bila namoz qil va muntazir boʻlki, Tengridin ne kelgay? Ul vafot qildi: va aning vasiyati bila amal qildim. Va tobutni ul yerdaki deb erdi, qoʻydum. Koʻrdumki, birav togʻdin inib keldi qushdek taʻjil bila. Va dedi: ey Umar, ilgari borki, namoz qilali! Ilgari bordim, namoz qilurda koʻrdum, bizing bila osmon orasida yashil va oq qushlar namoz qiladurlar. Chun namozdin forigʻ boʻlduk, bir-azimulxilqa yashil qush ul qushlar orasidii indi va tobut qoshida oʻlturdi va tobutnn yutti va uchub oʻzga qushlarga qoʻshuldi. Va tasbih oʻquy borurlar erdi, to nazardin gʻoyib boʻldilar. Men mutaajjib boʻldum. Ul kishi dedi: [Ey Umar, eshitmaganmisan, shahidlar ruhi jannatning xohlagan yerida sayr qiladigan yashil qushlar ichida boʻladi. Bular qilichdan shahid boʻlganlar. Ammo muhabbat shahidlarining jasadlari ham, ruhlari ham yashil qushlar ichida boʻladi. Bu kishi ulardandir, ey Umar!]⁽²⁾. Men ham alardin erdim va mendin zillate vujudqa keldi va meni alarning orasidin surdilar va holo bozorlarda manga silliy urarlar va ul zillat uchun taʻdib qilurlar. Va Shayx ibn Forizgʻa devoni sheʻrdur arabiy tili bilaki, mushtamildur, maorif uyunigʻa va latoyif fununigʻa. Va bir qasida andin «Toiyya»durki, yetti yuz ellik bayt kami besh boʻlgʻayki, [bu qasida soʻfiy mashoyixlari, ulardan tashqari fozillar, olimlar va haqiqat ahli oʻrtasida ham shuhrat tutdi]⁽³⁾. Sayru sulukdin soʻngra ulumi dunyoyi haqoyiqi va maorifi yaqiniya daqoyiqidin oʻz zavqu kummali avliyoyu akobir va mashoyix muhaqqiqlari ravvahallohu taolo arvohahum ajmaʻin azvoqidin jamʻ qilibdur. Va bu navʻ nazm royiqu foyiq kishiga muyassar boʻlmaydur. Va hech kishiga fazlu hunar ahlidin maysur, balki koʻprak navʻi bashargʻa maqdur emas. Va Shayxning fazoyilu kamoloti ulumu maorifi aʻlo marotibidin, balki karomotu valoyati aʻlo darajasida sharʻdin tashqaridur va taʻrifdin mustagʻniydur. Andin biror nima voqif boʻlmak tilagan Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul uns»in ochib, mutolaa qilsun. [Alloh undan rozi boʻlsin, olti yuz oʻttiz ikkinchi yil jumodul-avval oyining ikkinchisida vafot etdi]⁽⁴⁾.

585. IBROHIM B. MIʻSOR JAʻBARIY Q. S.

Kuniyati Abu Ishaqdur. Oyoti zohira va maqomoti foxira sohibidur. Mazhabi mahvi kulli va nafy vujud va iflosu nodosht emish. Shayx Abdulqodir Giloniy q. s. debdur: [Men daraxt shoxlarida xursandchilik qiluvchi poloPONlar bulbuliman va samolarda oq lochinman]⁽¹⁾. Shayx Ibrohim aning muqobalasida debdurki, [Men gʻuslxona oʻrasini anqitadigan qushman va sahrodagi qoʻtir itman]⁽²⁾.

Bir kun aning shogirdlaridin biri kirdi va dedi ikki bayt eshitibmen va manga asru xush kelibdur. Shayx soʻrdiki, qaysi ikki baytdur? Ul oʻqidi.

Sheʻr:

[Bir nasihatgoʻy menga aytdi:

*Nozu kibrini haddan oshirib yuboradigan mahbuba uchun umringni
behuda isrof qilibsən.*

Unga aytdim: malomatim bas qil!

Men unga shu qadar mashg'ulmanki, hijronu visoldan forig'man]⁽³⁾.

Shayx Ibrohim anga dediki, bu sening maqoming ham emas, sening piringning ham. Debdurlarki, chun ajal yetti, o'z qabrining mavze'ig'a keldi va dediki, [ey, qabrgina, Zubayr senga keldi]⁽⁴⁾. Va anda muqim «bo'ldi, onsizki, anga za'fe va maraze bo'lg'ay va anqarib Tengri jivori rahmatig'a vosil bo'ldi. [Olti yuz to'qson yettida vafot etdi]⁽⁵⁾.

586. SHAYX MUHYIDDIN MUHAMMAD B. ALI B. ARABIY H. S.

Vahdati vujud qoyillarining qudvasidur. Zohir fuqaho va ulamosidin ko'p anga ta'n qilibdurlar. Fuqahodin oz va so'fyidin jamoate ani buzurg tutubdurlar. [Uni yuksak ehtirom bilan ulug'ladilar, so'zlarini maqtab, madh etdilar, baland martabasini sifatladilar, behisob karomotlaridan xabar berdilar. Imom Yofi'iy r. o'z tarixida shunday zikr qilgan]⁽¹⁾. Alarg'a ash'ori latif, g'arib va axbori nodir ajib bor. Va musannafotlari ko'p bordur. Bag'dod mashoyixidin birisi alar manoqibida kitobe jam qilibdur. Va anda kelturubdurki, alarning musainafoti besh yuzdin ortlqroqdur va Hazrat Shayxning ba'zi ashobining iltimosi bila o'z musannafoti fihrastida risola bitibdurlar. Anda ikki yuz ellikdin ortiqning otin mazkur qilibdurlar, ko'praki tasavvufda.

Va ul risolaning xutbasida debdurlarki, mening qasdim bu kutub tasnifida soyir musanniflardek tasnifu ta'lif emas erdi, balki ba'zig'a sabab bu erdikim, manga Haq subhonahudin amre vorid bo'lur erdikim, yaqin bo'lur erdikim, meni kuydurgay. Uzunni alardin ba'zining bayonig'a mashg'ul qilur erdim. Va ba'zig'a sabab ul erdikim, yo voqe'da, yo mukoshafada haq subhonahu va taolo qoshidin anga ma'mur bo'lur edim. Va Imom Yofi'iy tarixida mazkururkim, alar bila Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s.g'a muloqot ittifoqi voqe' bo'lubdur. Va ba'zi akobir dedilarki, ul muloqot Haram tarafida ekandur. Har biri alardin yana biriga nazra qilib o'tushubdurlar, onsizki oralarida kalome voqe' bo'lg'ay. Andin so'ngra Shayx Shihobuddin holini alardin so'rubdurlar. Alar debdurlarki, [u boshdan oyog'iga qadar sunnat bilan to'ladir]⁽²⁾. Shayx Shihobuddindin alarning holini so'rubdurlar. Debdurki, [u haqiqatlar dengizidir!]⁽³⁾. Ba'zi buzurgvordin andoq eshitildiki, Haram soyasida suhbat tutubdurlar. Va Shayx Shihobuddin ul Hazratdin necha savol qilibdurlar. Ba'zig'a javob beribdurlar va ba'zig'a debdurlarki, Tubo daraxti soyasida javob bergumizdur. Bu so'z bila bir-biridin ayrilishibdurlar. Va alarning xirqalari nisbati bir voskta bila Hazrat Shayx Abdulqodir Giloniy q. s.g'a yetar. Va yana bir nisbatlari bir vosita bila Xizr a. s.g'a yetar. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-unoda bu nav' debdurlarki, to'inlarning ulug'roq ta'ni alarg'a «Fusus ul-hikam» kitobidur. Va hamonoki, alarning ta'ning maysha'i yo taassubdur, yo ittilo'lari adami, alarning mustalahotig'a yo maoniy yo haqoyiq rumuziki tasniflarida darj qilibdurlar, bataxis «Fusus»da va «Futuhot»da. Va bu ma'no ul martabadadurkim, bu toifadin hech qaysmning hech kitobida topilmas. Ham ul Hazrat debdurlarki, bu faqir Xoja Burhonuddin Abu Nasr Porss q. r. din bu nav' istimo' qilibmenki, der erdilarki, bizing volidimiz buyururlar erdiki, [«Fusus» – jondir, «Futuhot» – dil]⁽⁴⁾. Har yerdaki alarning buzurgvor volidlari «Fasl ul-xitob» kitobida [oriflarning ba'zi ulug'lari]⁽⁵⁾ debdurlar, murodlari alardur. Hazrat Maxdumiy n. m. n. alarning musannafotidin «Fusus»ni sharh qilibdurlar. Andoqki, aning ta'rifini qilmoq bu faqirdek bebizoatlarning haddi emas. Va «Futuhot»ni doim mutolaa qilurlar va o'z

musannafotlarida «Futuhot»din ko‘p kelturubdurlar. Va Hazrat Shayx ta’rifida «Nafahot ul uns»da ko‘p so‘zlar debdurlar. Tilagan kishi anda topar. [Shayx r. besh yuz oltmishinchi yil Ramazonning o‘n yettisi dushanba kechasi Andalusning Mursiya degan shahrida tug‘ildi. Olti yuz o‘ttiz sakkizinchi yil Rabi ul-oxir oyining yigirma ikkisi juma kechasi Damashqda vafot etdi. U shahar tashqarisidagi Qosyun tog‘ etagida dafn qilindi]⁽⁶⁾. Va holo ul mavze’ Solihiyag‘a mashhurdur.

587. SHAYX SADRUDDIN MUHAMMAD B. ISHOQ B. QO‘NYAVIY Q. R.

Kuniyati Abulmaoliydur. Zohir ulumi va botin ulumi orasida jome’ ermish va aqliyu naqliy ulumda. Aning bila Xoja Nosiruddin Tusiy orasida as’ilavu ajviba voqe’ bo‘lubdur. Va Mavloni Qutbuddin Allomai Sheroziy hadis ilmida aning shogirdidir. «Jomi’ ul-usul» o‘z xatti bila bitib, aning qoshida o‘qubdur va iftixor qilur erkandur. Va bu toifadin Shayx Mu’ayyaduddin Jandiy va Mavloni Shamsuddin Egiy va Shayx Faxruddin Iroqiy va Shayx Sa’iduddin Farg‘oniy q. a. va g‘ayrihi akobirdin ko‘p buzurglar aning tarbiyati huzurida ermishlar. Va Shayx Sa’iduddin Hammuyi bila ko‘p suhbat tutubdur va andin savollar qilibdur; Va uluq Shayx r. alul vaqtki, Mag‘rib bilodidin Rung‘a mutavajjih erdi va ba’zi mushohidi aning valodati chog‘i aning iste’dodi va ulumi va tajalliyot va ahvolu maqomot va har ne umr muddatida va muforaqatdin, so‘ngra barzaxda va barzaxdin so‘ngra anga o‘tubdur va o‘tkuzibdur va barchag‘a mukoshif bo‘ldi va Qo‘nyag‘a yetti. Aning valodatidin so‘ngra va otasining vafotidin so‘ngra onasini Shayx o‘z nikohi aqdig‘a kiyurdi. Va ul Shayxning xidmatu suhbatida tarbiyat topti. Ul Shayx kalomining naqqodidindur. Va Shayxning maqsudi vujud mas’alasi vahdatida bir vaj bilaki, aqlu shar’ muvofiqi bo‘lg‘ay, aning tahqiqoti tatabbu’idin ayru fahm bo‘lmoq muyassar emas Va aning musannafoti bor «Tafsiri Fotiha» va «Miftoh ul-g‘ayb»dek va «Nusus» va «Fukuk» va hadis sharhi, «Nafahoti ilohiya» kitobiki, o‘ziga voqe’ bo‘lg‘on voridotdin ko‘p anda zikr qilibdur. Va har kishi tilasaki, bu tariqda aning kamolotidin ittilo’ topqay, ani mutolaa qilsun. Shayx Sadruddin bila Mavloni Jaloluddii Rumiy q. s. bila suhbat ixtisosi va muhabbat ko‘p ermish. Bir kun azim majlis ermish va Qo‘nya akobiri jam’ va Shayx Sadruddin suffa sadrida sajjoda ustida o‘lturub ermishki, Mavloni Jaloluddin kirar. Shayx sajjodadin qo‘pub, o‘z o‘rnin Mavlonog‘a qo‘yar. Va Mavloni o‘lturmas va derki, qiyomatda ne javob berayki, Shayxning sajjodasida nevchun o‘lturdum. Shayx derki, bir go‘shada siz o‘lturung, bir go‘shada biz. Ham Mavloni o‘lturmadi. Shayx dediki, sajjodayiki sizing o‘lturungizg‘a yaramas, bizing dag‘i o‘ltururumizg‘a yaramas va arodi ko‘tarti. Mavloni Shayxdin burun olamdin o‘tubdur. Va Mavloni vasiyati mujibi bila alarg‘a namoz qilibdur. Debduurlarki, Shayx Sharafuddin Qo‘nyaviy Shayx Sadruddin q. s.din so‘rubdurki, [qayerdan qayoqqa borasiz va o‘rtada nima hosil bo‘ladi?]⁽¹⁾. Shayx javob berdiki, [ilmdan aslga boramiz. O‘rtada hosil bo‘lgani dunyoviylik va ilohiylik hukmi bilan zohir bo‘lgan ikki tarafni birlashtiruvchi nisbatni yangilashdir]⁽²⁾.

588. SHAYX MU’AYYADUDDIN JANDIY Q. S.

Shayx Sadruddin Qo‘nyaviyning shogirdlaridindur. Jomi’ erkandur zohir ulumi bila botin ulumig‘a. Va Shayxi buzurgvor Shayx Muhyiddin q. r.ning kutubidin «Fusus ul-hikam» va «Mavoqi’ un-nujum»ga sharh bitibdur. Va barcha shorihlar sharhining ma’xazi aning sharhidur. Ul debdurki, o‘z shayxim Sadruddindin eshittimki, ulug‘ Shayx hazratlari, ya’ni Shayx Muhyiddin q. s.g‘a Xizr a. s. bila muloqat voqe’ bo‘ldi. Xizr a. s. dediki, Muso b. Imron s. r. a. uchun valodati kunidin aning bila ijtimoi’ kunigacha ming mas’ala

aning uchun muhayyo qilib erdim. Ul alardin uch mas'alag'a sabr qila olmadi. Va ishorat bu ma'nog'adur, ulki Hazrat Risolat s. a. v. buyurubdurki, [koshki, birodarim Muso sukut qilsa ediyu, Haq bizga ikovlari haqida hikoyat qilsa edi]⁽¹⁾. Va anga Ibn Foriz r. tariqi bila haqoyiqu maorif bayonida latif arabiy ash'ordur. Va ul jumladin Shayx Faxruddin Iroqiy q. s. bu ikki baytni «Lama'ot»da kelturubdur. Va ul budurki,

She'r:

*[Bu daryo o'sha qadim daryodirkim, hodisalar uning mavjlari va irmoqlaridir.
Uning pardasidak ko'rinadigan zohiriy suratlar seni aslo to'sib
qo'ymasin!]⁽²⁾.*

589. SHAYX SA'IDUDDIN FARG'ONIY R. T.

Ul irfon arbobining mukammali va zavqu vijdon ashobining akobiridindur. Shayx Ibn Foriz q. s.ning «Toiya» qasidasig'a sharhi bor. Hech kim haqiqat ilmi bayonin andoq marbut va mazbut bayon qilmaydurki, qasida debochasida ul oni forsin iborat bila bitibdur va o'z shayxi Shayx Sadruddin Qo'nyaviyg'a arz qilibdur va shayx ko'p istihson qilib, ul bobda bir nima bitibdur va Shayx Sa'id shayxning bitkonin biaynihi tabarruk va tayammum jihatidin sharhining debochasida kelturubdur va soniyan fonda ta'mimu tatmimi uchun arabiy iboratqa naql qilibdur. O'zga favoyid ham anga mazid qilibdur. [Allohu taolo uni toliblarning eng yaxshi mukofoti bilan siylasin!]⁽¹⁾.

«Manohij ul-ibod ilal mi'od» otlig' kitobida kelturubdurki, muridlar intisobi mashoyixqa uch tariyq biladur: biri xirqa bila, ikkinchi zikr talqini bila va uchunchi xizmat va suhbat va aning odobi bila. Va xirqa nisbati ikkidur: biri irodat xirqasi va ani bir-shayxdin o'zgin olmoq ravo emas va yana biri tabarruk xirqasi. Va ani ko'p mashoyixdin tabarruk uchun olmoq ravodur va o'z irodati xirqasi bayonida dsbdurki, Shayx Najibuddin Ali Buzg'ush Sheroziydii olibtur va ul Shayx ush-shuyux Shihobuddin Suhraviyidin va ul o'z tag'oyisi qozi Vajihuddindin va ul o'z otasidin Abu Muhammad Ammuya va Axiy Faraj Zanjoniydin. Va har biri ilgi anga xirqa kiydururda, yana birining ilgi mushorikidir. Ammo Abu Muhammad Ahmad Asvad Dinavariyidin xirqa kiyibdur va ul Mumshod Dinavariyidin va ul Abulqosim Junayd q. s.din, ammo Axiy Faraj Abulabbos Nihovandi ydin va ul Abu Abdulloh Hafif Sheroziyidin va ul Abu Muhammad Ruvaym Bag'dodiydin va ul Sayyid ut-toifa Abulqosim Jo'nayddin. Va Shayx Shihobuddin Suhravardiy r. a. xirqa nisbatin Abulqosim Junayddin o'tkarmaydur va Junayddin Mustafo s. a. v.g'acha suhbat bila nisbat beribdur, yo'qki, xirqa bila, Ammo Shayx Majduddin Bag'dodiy q. s. «Tuhfat ul-bararah otlig' kitobida kelturubdurki, xirqalar nisbati muttasildur. Hazrat payg'ambar s. a. v.g'a Hadis durust muttasil mu'an'an bila. Va debdurki, Mustafo s. a. v. kiydurdur xirqa Amir ul-mo'minin Ali k. v.g'a va Amir ul-mo'minin Ali Hasan Basriy va Kumayl b. Ziyodg'a; Va Kumayl b. Ziyod Abdulvohid b. Zaydaq va ul Abu Ya'qub Nahrajuriyg'a va ul Amr b. Usmon Makkiyg'a va ul Abu Ya'qub Tabariyg'a va ul Abulqosim Ramazong'a va ul Abulabbos b. Idrisqa va ul Dovud Xoding'a va ul Muhammad b. Monkilg'a va ul Ismoil Qasriyg'a va ul Shayx Najmuddin Kubroga va ul bu faqirg'a, ya'ni Majduddin Bag'dodiyg'a. Fa'alo hazo xirqalar nisbati Mustafo s. a. v.g'a muttasil bo'lur Ammo Shayx Abu Said debdurki, bu faqirning zikrining talqin nisbati o'z xirqam shayxi Shayx Najibuddin Alidin va apga Shayx ush-shuyux Shihobuddin Suhravardiy r. a.din va anga o'z tag'oyisi Shayx Najibuddin Suhravardnydin va anga Shayx Ahmad G'azzoliyi va anga Abubakr Nassojdin va anga

Shayx Abulqosim Gurgoniydin va anga Abu Usmon Mag'ribiydin va anga Abu Ali Kotibdin va anga Abu Ali Rudboriydin va anga Sayyid ut-toifa Junayd q. s. dindur.

Yana debdurki irodat xirqasi nisbatin va zikr talqini nisbatin ikki Shayxdin olmoq mahmuddir. Ammo suhbat nisbatida mahmuddur. Ammo burung'i shayx nisbati sharti bila yo favti vuqu'i bila; Andoqki, bu zaif Shayx Najibuddin Suhravardiy q; s. xizmati muforaqatidin so'ngra Mavlono va shayxuno va sayyiduno sadrul haq vad-din vorisi ulum Sayyid ul-mursalin sulton ul-muhaqqiqin Muhammad b. Ishoq Qo'nyaviy q. s. sharafi xizmatu suhbatdin va saodati talqinu irshodidin tarbiyat topti va muntafe' bo'ldi. Har necha xizmat va suhbatlarining sharoiti huquq rioyati uhdasidin chiqolmadim va lekin alar o'z karamlari bila bu bechoraga husni qabul bila irshod tariqidin furuguzosht qilmadilar.

590. SHAYX MUSO SADRONIY Q. T. S.

Ul Shayx Abu Madyan Mag'ribiy q. s. ning akobir ashobidindur. Shayx Sa'iduddxinn Farg'oniy «Qasidai Toiya» sharhida kelturubdurki, Shayx Mu'tabar Talha b. Abdulloh Talha Tustariy Iroqiy q. s.din olti yuz oltmish beshda eshittimkim, ul rivoyat qildiki, Shayx Imoduddin Muhammad b. Shayx ush-shuyux Shihobuddin Suhravardiy q. s. dediki, hajjotdin birida otam bila erdim. Ka'ba uyini tavof qiladurg'onda, nogoh ko'rdumki, Shayx Mag'ribiy tavof qiladur erdi. Va xalq tabarruku tayammun jihatidin ani ziyorat qiladur erdilar. Meni aning qoshida ta'rif qildilarki, Shayx Shihobuddin Suhravardiyning o'g'lidur. Manga marhabo dedi va boshimni o'pti va xayr duosi qildi. Va men ani tanimas erdim. Pas men so'rdumki, bu kimdur? Dedilarki, Shayx Muso derlar. Chun tavofdin forig' bo'ldum otam qoshiga keldim. Alarg'a deb ermishlarki, men Shayx Musog'a musharraf bo'lubmen va mening boramda xayr duosi qilg'an ermish. Alar bu ma'nodin bag'oyat masrur bo'ldilar. Andin so'ng hozirlar Shayxning manoqibi zikrida dedilarki, virdidurki, kechalik kunduzlikta yetmish ming qatla «Kalomulloh»ni xatm qilur. Otam xomush erdi. Nogoh alarning kibori ashobidin biri qasamyod qildi va dediki, rostdur har neki andin derlar. Men bu so'zni andin eshitib erdim va xotirimda filjumla inkore bor erdi, to ul vaqtqachakim, bir kecha Shayx Musoni tavofda ko'rdum, aning keynicha borur erdim. Ko'rdumki, Hajar ul-asvad taqbili qildi va Fotihadin tilovat bunyod qildi. Xalq dasturi bila borur erdi, kamo besh-to'rt qadam borg'uncha bir xatm qildiki harf-baharf fahm bo'ldi. Otam va barcha ashob tasdiq qildilar. Va bu ma'noda otamdin savol qildilar. Alar dedilarki, basti zamon qobilidurki, avliyullohg'a voqe' bo'lur va munung istishhodig'a Shayx Ibn Sukaynah va aning soyig' muridi hikoyatini dedilarki, basti zamon qobilidindur va g'arib hikoyatlardindur. Va «Nafahot ul-uns»da Shayx Muso hikoyati zimnida mazkurdur. Va andin so'ngra «Futuhoti Makkiy» sohibining javharidin naql qilg'an so'zi dag'iki, anga yaqin ahvoldurki, ikkalasi ul kitobda bor. Tilagan kishi topar, vassalom.

591. SHAYX ISO HATTOR YAMANIY Q. T. S.

Imom Yofi'iy debdurki, ul bir kun bir fohishag'a o'tti. Va anga dediki, bu kecha xuftondin so'ngra sanga kelgumdur. Fohisha xurram bo'ldi va yasandi. Degan chog'da keldi va aning uyiga kirb, ikki rak'at namoz qilib chiqdi va ketti. Ul zaifag'a hol mutag'ayyir bo'ldi va tavba qildi va har nedaki bor erdi, boridin chiqdi. Va Shayx ani o'z darveshlaridin biriga nikoh qildi. Va taome buyurdi va dediki, yog' olmang. Sohibi shavkateki, ul xotunning rafiqi erdi, anga bu holni dedilar. Va aning tavbasidin mutaajjib

bo'ldi va dedki, sur uchun taom pishiribdurlar va yog'i yo'qdur. Ul g'aniy istihzo yuzidin bir shisha xamr yubordi va dediki, Shayxqa dengki, shod bo'lduk, bu yog'ni taomingizga qo'shung! Shayx dedi: kech ketturdung. O'z ilgiga oldi va ul taomg'a quydi. Va dedi: o'ltur, nima yegil. Ul kishi chun o'lturdi va ul taomdin yeya kirishdi, andoq xo'b yog'erdiki, andin yaxshiroq bo'la olmag'ay. Chun borib, ul holate maxdumig'a arz qildi, ul dag'i Shayx xidmatig'a kelib tavba qildi.

592. SHAYX ABULG'AYS JAMIL YAMANIY Q. S.

Oliya maqomot Va soniya holotu karomot egasidur. Avoyil holda qutto' ut-tariqdin ermish. Bir kun bir qofila intizorida ko'z tikib o'lturub ermish. Eshitibdurki hotife aytadur: [Ey ko'z tikuvchi, senga ham ko'z tikuvchi bor]⁽¹⁾ Ya'ni, eyki, qofilag'a ko'z tikibsen, yana biravniig ko'zi sendadur. Bu so'z anga azim asar qildi va qiladurg'on ishdin chiqdi va tavba qildi va Tengriga yondi va Shayx ibn Aflah Yamaniy xidmatu suhbatig'a qo'shuldi, Yaxshi suluklar qildi, biyik marotib hosil qildi va qo'p xavoriqi odot andin zuhurg'a keldi. Bir kun ahli bayti andin miqdore atr tiladilar. Va bozorg'a bordi va attordin tiladiki, sotqun olg'ay. Attor dedi: do'konimda atr yo'qdur. Ul dediki, do'koningda atr bo'lmag'usidur! Filhol har atrki, ul do'konda erdi mun'adim bo'ldi. Attor Shayx Ibn Aflah xidmatig'a borib, andin shikoyat qildi. Shayx ani tiladi va bu jihatdinki, karomot izhori qilib erdi, siyosat qildi va dedi: ikki qilich bir qinda bo'la olmas, bizing suhbatimizdin yiroq bo'! Har necha Abulg'ays tazallum va tazarru' ko'rguzdi, qabul tushmadi va aning suhbatidin ibo qildi. Va ul mahrum bo'lub, yana bir shayx talabig'a tushti, to ulki, Shayxi Kabir Ali Ahdal xidmatig'a yetishti va irodat izhori qildi. Shayx qabul qildi. Shayx Abulg'ays debdurki, chun anga yettim, qatraye erdimki, daryog'a qo'shuldum. Bir kun fuqaro dedilarki, bizga et orzusi bor. Shayx dedi: falon kunki, bozor kunidur, et yegunguz-dur.

Chun ul kun bo'ldi, xabar keldiki, qutto' ut-tariq bir qofilani talabdur. Bir lahzadin so'ngra qutto' ut-tariqdin biri keldi va shayx uchun bir o'y kelturdi. Shayx fuqarog'a dediki, o'yni o'lturung, ammo boshini solim asrang! Andin so'ngra yana biron bir xarvor bug'doy kelturdn. Shayx buyurdiki, un tortnng va noi pishurung! Fuqaro shayx degandek qildilar. Andin so'ngra buyurdi darveshlargakim, siz yengizki, fuqaho harom yemaslar. Jam'i fuqaho hozir erdilar, ul sufra boshig'a kelmadilar. Chun fuqaro taomdin forig' bo'ldilar, nogoh birav Shayx qoshig'a keldi va dedi: ayyuhash-shayx, bir o'y fuqaro nazri qilib erdim, haromiylar taladilar. Shayx dediki, agar o'yungning boshin ko'rsang tanig'aysen? Dedi: bale Shayx dedikim, o'yning boshin hozir qildilar. Dedi: bu ham ul mening o'yumdur. Shayx dedi: sen mutaraddid bo'lmaki, fuqaro nazri fuqarog'a yetishti. Yana birav Shayx xidmatig'a kelib dediki, bir xarvor bug'doy fuqaro nazri qilib erdim, haromiylar eltilar. Shayx anga dag'i o'y iyasig'a aytqan javobin aytti. Fuqaho bularni ma'lum qilib, sharmandayu pushaymon bo'ldilar. [Alloh undan rovi bo'lsin! Olti yuz ellik birinchi yilda vafot etdi]⁽²⁾.

593. SHAYX ABULHASAN MAG'RIBIY SHOZILIY Q. S.

Oti Ali b. Abdullohdur. Nasabda sharif, Hasaniy. Iskandariyada sokin ermish. Va fuqarodin ko'p aning suhbatig'a anda qo'shulubdurlar. Kibori avliyoullohdindur. Ul debdurki, sayohatda erdim. Bir kecha bir tepa ustida erdim va sibo' tegramda evrulurlar erdi. Tong otquncha hargiz uns ul kechaki unscha topmadim. Chun tong otti, xayoling'a keldiki, manga Tengri taolo unse maqomidin bir nima Hosil bo'ldi, ul tepadin bir

rudxonag'a tushtum. Qalin kekliklar ko'rdumki, hargiz oncha qalin keklik ko'rmaydur erdim. Chun mening ayog'im unini eshittilar, barcha bir yo'li hurkdilar, andoqki, aning vahmidin manga xafaqon paydo bo'ldi. Bir un eshittimki, manga ayturlarki, ey ulki, oqshom sibo' bila uns tutub erding, sanga ne bo'ldiki, bu kekliklar uchqanidin qo'rqubsen? Va lekin, sen oqshom bizing bila erdig va bu soat nafsing bilasen. Hamul debdurki, bir qatla sakson kun och erdim. Xotiring'a keldiki, sanga bu ishdin nasibe hosid bo'ldi. Nogoh bir zaifa ko'rdumki, bir mag'oradin chiqti, bag'oyat jamila. Va der erdiki, manhuse sakson kun ochlik tortti va turdi va Tengriga noz qiladur bu ishi uchun. Va olti oy manga o'tubdurki, taom topmaydurmen. Va ham ul debdurki, Rasul s. a. v.ni tush ko'rdum. Manga dedi: orig' qil to'nlaringni kirdin, to bahramand bo'lg'aysen Tengri taoloning madadi va ta'yidi bila har nafas. Dedim: yo Rasulalloh, mening to'nlarim qaysidur? Dedi: Tengri taolo sanga besh xil'at kiydurubdur: muhabbat xil'ati va ma'rifat xil'ati va tavhid xil'ati va imon xil'ati va islom xil'ati. Har kim Tengrini sevsa, anga oson bo'lg'ay har ish. Va har kim Tengrini tanisa, ko'ziga kichik ko'rungan har nima. Va har kim Tengrini birlik bila bilsa, anga sherik kelturmagay hech nimani. Va har kim, Tengriga imon keltursa, emin bo'lg'ay barcha nimadin. Va har kim, islom bila muttasif bo'lsa, Tengriga osiy bo'lmag'ay. Va agar osiy bo'lsa, e'tizor qilg'ay. Va chun e'tizor qilg'ay, qabul tushkay. Shayx Abulhasan debdur: [Alloh aytdi: libosingni toza tut!]⁽¹⁾ ma'nosin mundin fahm qildim. Olti yuz ellik to'rtda dunyodin o'tubdur. Makka tavajjuhi vaqtida bir bodiyadaki, suyi sho'r ekandur. Chun ani anda dafn qilibdurlar, aning vujudi barakatidin ul suv chuchuk bo'lubdur.

594. SHAYX YOSIN MAG'RIBIY HAJJOM UL-ASVAD Q. S.

Ul valoyat arbobidin va karomot ashobidin erdi. Ammo, bu holni hajjomlik suratida yashurur erdi. Imom Navaviy r. a. aning muridlaridin va mu'taqidlaridin ermish. Aning ziyoratig'a borur ermish va aning muhabbati va xidmatig'a tabarruk tilar ermish. Va anga irodat maqomida ermish. Va harne ul ishorat qilsa, ul ishorat mujibi ila amal qilur ermish. Bir kun anga dediki, kitoblarki senda oriyatdur egalariga bergil va o'z diyoringga murojaat qil va ahlingni ziyorat qil! Aning so'zin qabul qildi. Chun o'z diyorning'a yetti va ahlin ko'rди, bemor bo'ldi va dunyodin o'tti. [Shayx Yosin Mag'ribiy olti yuz sakson sakkizinchi yil Rabi ul-avval oyida vafot etdi. Sakson yil umr ko'rди.

Imom Muhiddii Navaviy esa, olti yuz yetmish oltinchi yil Rajab oyining yigirma to'rtda vafot etdi]⁽¹⁾.

595. SHAYX ABULABBOS MURSIY Q. R.

Shayx Abulhasan Shoziliyning shogirdidur, maqomoti oliya va karomoti zohira iyasi. Bir kun birav oni uyiga ziyofatqa indadi, imtihon uchun. Taomeki anda shubhaye erdi, Shayx ilayiga qo'ydi. Shayx dediki, agar Horis Muhosibiyning ilgida bir tomur erdiki, shubhalik taom ilayiga qo'ysalar erdi, harakatqa kelur erdi. Mening iligimda oltmish tomurdurki, andoq harakatqa kelur. Mezbon istig'for qilib, uzr qo'ldi. Imom Yofi'iy debdurki, manga mundoq yetishibdurki, salatindin biri imtihon uchun sohibi kashf darveshlardin birini ziyofat qilib, halol va harom etdin pishurtti. Ul darvesh taom tortar vaqtda dediki, bu kun biz xodimlik qilurbiz. Barcha halol etlarni darveshlarig'a ulashti va bori harom etlarni ayirdiki, podshohning sipohilarig'a munosibdur. Va muni o'qidiki, [pokiza pok uchun, nopok nopok uchundir]⁽¹⁾. Sultong'a zohir bo'ldi va ul imtihondin istig'for qildi. Debduurlarki, Ya'qubki, Mag'ribning volisi erdi, mulk g'ayratidin qardoshin o'lturdi va

pushaymon bo'lub, ul shane' harakat anga asar qilib, tavba qilib, Shayx Abulabbos xidmati istid'osi qildi. Va Shayx ham aning qabulig'a Haqdin ma'mur bo'ldi. Bir kun Shayx Ya'qub uyida sufrasig'a hozir bo'ldi. Ya'qub buyurub erdiki, bir xo'rus jo'jani o'lturub erdilar va birin jifah qilib erdilar. Ikkalasin pishurub, Shayx ilayiga qo'ydilar. Shayx xodimg'a ishorat qildiki, bu birii ko'tarki, murdordur va birin yeya kirishti. Ya'qubki, muni ko'rdi, mulkni o'g'lig'a berdi va o'zin bidkulliya Shayxqa taslim qildi. Va Shayxning husni tarbiyati bila ko'shoyish topti va valoyat martabasida sobitqadam bo'ldi. Andoqki, bir yil qurug'luq jihatidin el yog'ing'a muhtoj bo'ldilar. Xalq Shayxqa duo istid'osi qildilar. Shayx yozig'a chiqib, Ya'qubqa ishorat qildiki, namoz qilg'ay va duo qilg'ay. Pas, Ya'qub namoz qildi va yomg'ur talabig'a duo qildi, fil-favr ijobat asari zohir bo'ldi va yog'in tutashti.

596. SHAYX SA'D HADDOD VA ANING MURIDI SHAYX JAVHAR R.

Shayx Sa'd Haddod Adanda buzurg shayx erdi. Va Shayx Javhar avoyilda biravning bandasi erdi. Chun ozod bo'ldi, bozorda sotiqlik-savdo qilur erdi. Va fuqaro majolisig'a hozir bo'lur erdi. Va alarg'a ixlosu e'tiqodi ko'p erdi. Chun Shayx buzurgvor Shayx Sa'd Haddodning vafoti vaqti yettiki, holo Adanda madfundur, xulafosi aytilarki, Shayx o'z o'rnig'a kimni ishorat qilurki, o'lturgay? Shayx dediki, mening vafotimdin uch kundin so'ngraki, fuqaro jam' bo'lg'aylar, bir yashil qush kelgay, har kimning boshig'a o'ltursa, ani mening o'rnumg'a o'lturtunguz! Shayx vafotidin uch kundin so'ngra fuqaro jam' ekanda, ul yashil qush kelib, Javhar boshig'a o'lturdi. Va bu ma'no hargiz aning ko'ngliga kechmaydur erdi va fuqarodin ham hech kimning xotirig'a xutur qilmaydur erdi. Pas, fuqaro yig'ildilarki, ani Shayxning zoviyasig'a eltkaylar va aning o'rnig'a o'lturtqaylar, ul yig'ladi va dedi: men ne salohiyat bila bu ishni qilurmenki, bir bozoriy kishiman, ummiy va fuqaro tariqin va alarning odobin bilmasman. Va elning menda huquqi bor va mening el bila muomalotim bor. Dedilarki, bu amredur osmoniyki, sanga havola bo'lubdur va sanga muni qilurdin o'zga chora yo'qdur! Tengri taolo sanga ta'yidu ta'limda bo'lg'ay. Chun chora yo'q erdi, bozorg'a bordi va elning huquqin bo'ynidin ado qildi. Va Shayxning zoviyasig'a kelib, fuqaro suhbatin lozim tutti. [O'z ismiga o'xshab, javharga aylandi. Fazilat va kamolotlari borki, aytilsa, gap cho'zilib ketadi. Va pokdir karim va ne'mat berguvchi. «Bu Allohning fazlu marhamati bo'lib, uni o'zi xohlagan kishilarga ato etur. Alloh ulug' fazlu marhamat sohibidur»]⁽¹⁾.

597. AHMAD B. JA'D VA SHAYX SA'IYDKI, KUNIYATI ABU ISODUR Q. S.

Imom Yofi'iy debdurki, Yaman bilodida ikki shayx erdilar. Biri shayxi kabir Ahmad b. Ja'd, yana biri Shayxi orif Shayx Sa'iyd. Har qaysig'a murid va ashob bor erdi. Bir kun Shayx Ahmad ashob bila mazorat tavofig'a borur erdi. Shayx Sa'iydqa yo'luqdi. Ul ham muvofaqat qildi. Chun bir miqdor yo'l bordilar, Shayx Sa'iyd pushaymon bo'ldi va qantti. Va Shayx Ahmad bordi va tavof qildi va qappti. Necha kundin so'ngra Shayx Sa'iyd ashobi bila chiqdi hamul mazorat tavofig'a. Va yo'lda Shayx Ahmad anga yo'luqdi va muloqot qilishdilar. Shayx Ahmad Shayx Sa'iydqa dedikim, fuqaroning bir haqqi sanga utavajjih bo'lubdurki, ul kun alar muvofaqatidin yonding. Shayx Sa'iyd dedikim, manga hech haqqe mutavajjih bo'lmaydur. Shayx Ahmad dedi, qo'pqil va insof bergil! Shayx Sa'iyd dedi: har kishi bizni qo'porsa, biz ani o'lturtali. Shayx Ahmad dedi: har kishi bizni o'lturtsa, biz ani muhtalo qilali. Pas, ul ikki buzurgdin har qaysi har nekim yana birisi bobida deb erdi, ham andoq o'q bo'ldi. Shayx Ahmad «muq'ad» bo'ldi va o'rnida qoldi, ul vaqqtqachakim, Tengri rahmatig'a vosil bo'ldi. Va Shayx Sa'iyd muhtalo

bo'ldi, angaki, o'z tanidin uzar erdi va kesar erdi, angachaki olamdin o'tti. Imom Yofi'iy r. debdurki, fuqaro ahvoli kesagan qilichlardin itikrakdur. Chun ahvol ashobi bir biri bila teng bo'lsalar, alarning holi bir-biriga siroyat qilur. Va agar teng bo'lmasalar, qaviy holi zaifqa siroyat qilur. Va goh borki, sobiq holi siroyat qilur. [Masbuqning holi emas. Va bu hukm aniqroq. Alloh haqiqiy ahvolni biluvchidir]⁽¹⁾.

598. SHAYX NAJMUDDIN ABDULLOH B. ISFAXONIY Q. S.

Shayx Abulabbos Mursiyning shogirdidir. Manoqibi behaddur va karomoti beadd. Va ko'p yillar Makkada mujovir erdi. Yaman ulamosidin biri debdurki, men hajga bordim va otam bemor qoldi. Chun Makkaga yettim va haj qildim, xotirim otam saridin bag'oyat mutaraddid erdiki, holi ne bo'lg'onni bilmas erdim. Shayx Najmudding'a aytimki, ne bo'lg'ayki, ba'zi mukoshafotingdin xotir anga keltursangki, mening otam holidin muttale' bo'lub, manga dag'i xabar bersang! Filhol, aning sari boqti va dediki, otang bemorlig'idin sihat topib, firosht ustida o'lturubdur va kitoblarni tegrasida teribdur hilyasi mundoq va mundoq. Barcha nishonlarni rost aytti. Va ani hargiz ko'rmaydur erdi. Bir kun avliyullohdin birining janozasi bila chiqib erdi. Chun mulaqqinki, fuqaho kiboridin erdi, qabri boshig'a o'lturdi talqin qilgali. Shayx Najmuddin kuldi. Birav kulgu sababin so'rdi, Shayx zajr qildi, so'ngra aytiki, mulaqqin talqin og'oz qilg'anda, qabr sohibi dedi: hech taajjub qilmassizki, o'luk tirikka talqin qilur. Andin so'rdilarki, hargiz xotun olibmusiz? Dedi: hargiz xotun olmaymen va alar pishurgan taomdin ham yemaydurmen. Aning Shayxi Ajam bilodida, anga deb erdiki, bot bo'lg'ayki, Misr bilodida qutb bila muloqot qilg'aysen. Qutb talabig'a chiqti. Va yo'lda haromilar dedilar: josusdur va bog'lab asradilar. Va debdurki, nogoh ko'rdumki, bir pir mening ustumga tushti, andoqki, qarchig'ay bir sayd ustiga. Va meni bandlardin ochib, xalos qildi. Va dedi: qo'p, ey Abdullohki, sening matlubung mendurmen. Pas, Misrg'acha bordim, hech matlubumni tanimadim va bilmadimki, qaydadur, to ulki bir kun dedilarki, Shayx Abulabbos Mursiy kelibdur. Jam'i fuqaro dedilarki, keling, borali va anga salom qilali! Chun ko'zum anga tushti, tanidimki, ham ul pirdurki, meni yeshib erdi. Va ul ham ramz bila nishonalar aytiki, hozirlar fahm qilmadilar. Va men aning xidmatu suhbatin lozim tuttum, ul vaqtqachaki, dunyodin o'tti. Chun Shayx vafot qildi, Makkaga mutavajjih bo'ldi, yo'lda Shayxning shayxi Shayx Abulhasan Shoziliy q. s. qabrig'a yetishti. Ul qabridin aning bila so'zlashib, anga dediki, Makkaga bor va o'ltur! Chun Makkaga yetti, eshittiki, hotife ayturki, [odamlari yomon eng yaxshi shaharga kelding]⁽¹⁾ va Makkada mujovir bo'ldi, to yetti yuz yigirma birda dunyoding o'tti. Va Shayx Fuzayl Ayoq q. s. qabrig'a yaqin qo'yidilar. Xuroson akobiridin birining xatti bila topibdurilarki, yetti yuz uchda Makka ziyoratig'a musharraf bo'ldum. Va ul vaqt Haram shayxi Shayx Najmuddin Isfahoniy erdi. Aning xidmatig'a yetishur erdim. Bir kun mendin so'rdiki, bu hadis sanga yetibmudurki, [Ummatimning abdollari qirqtadir. O'n ikkitasi Iroqda, yigirma sakkiztasi Shomda]⁽²⁾. Dedim: yetibdur. Ammo bu mushkuldurki, nechuk bu toifa Shom va Iroqda o'qdurlar. Shayx dediki, Hazrat Risolat s. a. v. barcha odamni ikki qismat qilibdur Nisfi g'arbiy, nas, Iroq va g'ayrihi, Xuroson va Hinduston va Turkistondek. Soyir sharqi bilod, Iroqqa doxil va Shom va g'ayrihi va Misr va Mag'rib barcha Shomg'a doxildur. Noqil bitibdurki, bu vaqtda xotiring'a keldiki, Xoja Qutbuddin Yah'yo Jomiy Nishoburiy holidin savol qilg'aymen. So'rmayin dediki, Xoja Qutbuddin Yah'yo ul o'n ikkidin biridurki, Iroqdadurlar.

599. XOJA QUTBIDDIN YAH'YO NISHOBURIY Q. S.

Kuniyati Abulfazldur. Jomiyul-asl, Nishoburiyulmavlid. Zohiriy va botinin ulumg'a ma'rufu mavsuf ermish. Va Shayx Ruknuddin Alouddavla va Shayx Sadruddin Ardabiliy va Shayx Sharafuddin Darguziyniy suhbatig'a yetibdur. Va yetti qatla haj guzarlabdur. Bir kun o'z qay va kolosi boshig'a yozig'a borg'ondur. Andin Makka doiyasi ko'ngliga tushub ham andin azimat qilibdur. Va ruq'a ashobqa bitibdurki, [o'tgan kun bir guruh kishilar bilan dam olish va xursandchilik qilish niyatida sahroga yo'l olindi.

Ruboiy:

*Mahbubim bilan bo'stonga yo'l oldim, nogahon bir gulga nazar soldim,
dildor ta'na bilan: uyat senga, ruxsorim turganda gulga boqasanmi?*

– dedi

Nogahon Allohning g'ayrati «Alloh bilan birga boshqa biron «iloh»ga iltijo qilmayg» pinhon joyidan tashqariga chiqdi va «Haq jazbalaridan bir jazba» sirtmog'ini imtihon qilinuvchining bo'yniga soldi.

Misra:

Yaxshilik bilan kelmasa, sochidan sudrab keltiring.

Vatanga bormasdan, ko'rmasdan, tafakkur ham qilmasdan «Odamlarni hajga da'vat qil, ular yayov holatda senga kelurlar»... ishorati bilan yuksak va sharaflı Ka'baga ravona bo'ldi.

Bayt:

*Bo'ynida tuzog'i bor bechora kiyik ovchining ketidan qanday
ergashmasin?*

Hidoyat yo'lidagi kishilarga salom bo'lsin! Yetti yuz qirqinchi yil jumod ul-oxir oyining yigirma birinchi: kuni payshanba kechasi vafot etdi]⁽¹⁾. Va qabri Hiriya Feruzobod darvozasining toshidadur.

600. MIR G'AYOS Q. R.

Asli Isfahondindur, ammo mavlud va manshai ishoburdindur. Va Nishoburda anga jazbaye yetti, andoqki, mag'lub bo'ldi va hushidin asar qolmadi. O'z holiga kelganda, o'zin Hiriya shahrida Iroq darvozasida topti. Bozor bila ravon bo'ldi. «Xush» bozorig'a yetganda, Mirning xaylidan biravning ul bozorda halvogarlik do'koni bor erdi, Mirni tanib do'kong'a kiyurdi. Shayx Axiy Muhammad Jomiy Mirning pisar vaqtig'a yetib, aning tarbiyatig'a mashg'ul bo'ldi va riyozatlar buyurdi. Ko'p riyozatdin so'ngra Iroq safarig'a ishorat qildi. Mir chun Mashhadqa yetti, bir kecha Imom Ali alayhit-tahiyatu vas-salomu ravzasida ihyo qilur erdikim, bir jo'lida mo'y kishi zohir bo'lub, anga dedikim, ulcha aning talabidasen, ul bnzdatdur, deb o'tti. Mir ani erishib borib, sahar Tusqa yettilar. Va Bobo Mahmud Tusiy q. s.g'a yo'liqdilar. Bobo Mirga boqib dediki, senga Iroq safari havola emas. Mirning ko'ngliga kehdiki, men pirim irshodi bila bu safar azimati qilib erdim, nechuk yonay? Bobo ayog'in uzatib, dedikim, bor, ko'ray, nechuk borursen? Hirot Bodg'isining kelidin sanga beribdurlar, yonib o'z ishingga bor!

Mir yonib, Shayx Axiy Muhammad qoshig'a kelib, o'tgan voqeani aytti. Shayx aytti: ajab cho'g' bo'ynunga qo'yubdurlar. Shayx favtidan so'ngra Mir Bodg'isqa kelib, bu yerdaki, holo langaridur va ul er barakatidin uluq qasaba bo'lubdurki, har ne uluq shahrlarda muyassardur, anda muyassardur, ul vaqt biyobon erdi, sokin bo'ldi. Bir kecha Ibrohim Xalil bila Hazrat Risolat s. a. v.ni voqe'da ko'rdiki, kelurlar va Amir ul-mo'minin Ali r. a. ham alar biladur. Bir anboida to'la o'tmakdur. Mirga havola qilib, dediki, ulash, zakotsiz va tamannosiz. Shayx ul-islom Ahmad Jom Amir ishorati bila Mirg'a charog' havola qildi. Mir ul yerda ishga mashg'ul bo'ldi va langar noni ul vaqtdin beri o'ksamaydur va charog'i o'chmaydur. Va kundin kunga ortig'roq va ravshanroq bo'lubdur. Mirning hayoti muddati to'qson uch yil bo'ldi. Va bu umrda mashhurdurki, g'oyati riyozatdin o'n ratldin ortuq taom yemaydur.

601. ABU MUHAMMAD ABDULLOH MARJONIY MAG'RIBIY Q. S.

Mashoyix buzurglaridin va so'fiya akobiridindur. Ulumi ilohi va maorifi rabboniy avvobi yuziga ochilgandur. Anga dedilarki, falon dediki, shayx so'z aytur erdi, ko'rdumki, osmondin bir nuri amudiy shayxning og'zig'a muttasil erdi. Chun Shayx so'zni bas qildi, ul nur munqati' bo'ldi. Shayx tabassum qildi va dediki, ul bilmaydur: nur munqati' bo'lg'ondin so'ngra men so'zni bas qildim, ya'ni ul nurdin amud osmondin ilohiy madadining surati erdi. Chun ul madad munqati' bo'ldi, so'z qat' topti. Yetti yuz to'qson to'qquzda Tunisda dunyodin o'tti.

602. ABU ABDULLOH MA'RUF BI-IBN UL-MUTARRIF ANDALUSIY.

Makkada mujovir erdi. Har kecha-kunduz iltizom qilib erdiki, ellik usbu' tavof qilg'ay. Yetti yuz yettida dunyodin o'tubdur va Makka podshohi g'oyat e'tiqodidin na'shin egniga ko'taribdur. Shayx Abo' Muhammadqa chun Rasul s. a. v. ravzasi ziyoratig'a azm bo'ldi, Shayx Abdulloh b. Mutarrif vado'ig'a keldi. Shayx Abu Abdulloh dediki, eshitibmenki, falon manzilda su yo'qdur. Anda ko'p qatig'lig' sizga yetkusidur, ammo oqibat yomg'ur yog'ib, serob bo'lg'unguzdur. Shayx Abu Muhammad debdurki, biz to'rt kishi erdik. Chun ul manzilg'a yettuk, su yo'q erdi. Zaruratdin yo'lg'a kirduk, havo bag'oyat issig' erdi. Otash bizga g'alaba qildi. Va bizda ozroq su bor erdi. Ashobdin biri tiladiki, ani ichgay. Shayx Abu Muhammad dediki, barchasin ichmaki, agar ichsang, o'larsen, bo'g'zungni ho'l qil! Ushbu dastur bila bo'g'uz o'lutur erdilar. Ish issig'din va susizlig'din chun halokka yovushti. Shayx Abu Muhammad so'rdiki, Shayx Abu Abdulloh Mutarrif ne deb erdi? Biri dediki, deb erdiki, ko'p qatig'lig' sizga yetkusidur! Shayx Abu Muhammad dediki, qatig'lig' mundin o'tmaski, holo mundabiz. Yana ne so'z deb erdi? Yana biri dediki, deb erdiki, yamg'ur yog'ib, serob bo'lg'unguzdur! Shayx dediki, yomg'ur sizga mujda bo'lsunki, bayak nogoh bulut paydo bo'ldi va muntashir bo'ldi va yog'a kirishdi. Oncha yog'diki, serob bo'lduq. Va sel keldi va vuzu' qilduq va g'usl qilduq va su ko'tarduk va yo'lga tushduk. Oz yo'lki borduk, ul bulut va yog'indin hech asar ko'rmaduk.

603. SHAYX SULAYMON TURKMAN MUVALLIH Q. S.

Ul Dimishqda bo'lur erdi. Egnida eski shol va o'rnidin oz qo'par erdi va so'z oz aytur erdi. Zohir ulamosidin ba'zi o'z jalolat va buzurglugi bila aning ollida niyozmandlik qilurlar ermish. Debduurlarki, ramazonda nima yer ermish va namoz qilmas ermish, ammo mug'ayyibotqa mukoshif va muttali' ermish va ondin axbor qilur ermish. Imom Yofi'iy debduurlarki, bo'la olurki, ul hol anga o'z ahvolining satru kitmoni uchun talbis qabilidin

bo'lg'ay. Har vaqt namoz qilur ermish bo'lg'ay va og'zig'a nima solib chaynab yutmas ermish bo'lg'ay. Ko'p mundoq bu toifadin mushohada qilibdurlar. Andoqki, Shayx Qozi Mavsiliydin va Shayx Rayhondin va alardin o'zgradin dog'i manquldur va Shayx Sulaymon yetti yuz o'n to'rtida dunyodin o'tti.

604. SHAYX ALI KURDIY Q. T. R.

Ul uqaloyi majonindin ermish. Va andin anvo'iy karomot va xavoriqi odot zohir bo'lur ermish. Dimishq ahli anga murid va mu'taqid ermishlar. Har hukm qilsa, mamluk molik hukmin eshitgandek eshitur ermishlar.

Bir kun Dimishq buzurglaridin biriga buyurubdurki, darveshlar uchun bir da'vat va samo' fikre qil! Ul qabul qilib, da'vat tartibi qilib, qavvollarni yig'ib, mashhur darveshlarni jam' qilib indabdur. Chun majlis muhayyo bo'lubdur. Shayx Ali Kurdiy dag'i hozir bo'lubdur. Ul uyda shakarni qand qo'yg'an qoliblar ermish. Mulk iyasig'a debdurki, bu qoliblarnn havzg'a sol! Birisin havzg'a solibdur Darveshlar sharbat icharlar ermish va samo' qilurlar ermish oqshomg'acha. Chun oqshom bo'lub, majlis ahli tarqamishlar, Shayx Ali Kurdiy ev iyasig'a demishki, bu qoliblarni sudin chiqar! Sudin chiqarg'andin so'ngra ul shakarladin hech miqdor erimagan ermish va qolibg'a nuqson yetmagan ermish. Pas un iyasig'a buyurubdurki, uyii mening ustunga qufl qil va mening Qoshimg'a kelma uch kungacha! Ul degandek, eshikni bog'lab ketibdur. Ikkinchi kuni bir yo'lda Shayx Ali Kurdiy'ga yetibdur va salom qilib o'tub, uyga boribdur, eshikni ham andoq bog'lig' ko'rubdur. Qulfni ochib kiribdur, ko'rubdurki, Shayx uyda va uy farshining ruxomlarin qo'ng'aribdur. Andin so'rubdurki, yo sayyidiy, uyiing farshi ruxomin nega buzdung? Debdurki, ravo bo'lg'ayki, sen yaxshi kishi bo'lg'aysen va harom ruxomlar farshi ustida darveshlarg'a ziyofat qilg'aysen? Ul debdurki, bu uy va farsh manga ota merosdur. Shayx mutag'ayyir bo'lub chiqibdur. «Va ul shaxs chun Shayxning mukoshafotin bilur ermish, ta'ammuldin so'ngra xayolig'a kelibdurki, bir qatla bu uyiing farshin buzg'on ekandur va isloh qilg'andur. Ul ustodqi, aii yasag'on ekandur, topib yaxshi mubolag'a bila istifisor qilg'andin so'ngra ma'lum qilibdurki, aning ruxomin sotib, bir masjidning farshi ruxomin aning o'rnig'a solg'on ekandur. Shayx Ali Kurdiy avoyilda masjidi jome'da bo'lur ermish. Nogoh yana bir majzubki, ani Yoqut der ermishlar, paydo bo'lubdur va Dimishq shahrig'a kiribdur. Shayx Ali Kurdiy shahrdin chiqib, sahroda sokin bo'lubdur. Andin so'ng shahrg'a kirmaydur, to vafot qilibdur. Va Yoqut shaharda hokim ekandur.

605. SHAYX MUFARRIJ R. T.

Ul Misrning Sa'iydiy ahlidindur. Ko'p jalil ul-qadr va kabir ush-sha'n ekandur. Bandiy ermish, habashiy. Anga jazba yetibdurki, qaviyki, olti on yemak-ichmakdin ozod bo'lubdur. Sog'inibdurlarki, telbarabdur. Har necha tayog'labdurlar, sud qilmaydur. Band qilibdurlar, chun kelibdurlar, ko'rubdurlarki, ul o'zga yerdadur va band o'zga yerda. Zindong'a qavabdurlar, zindonning tashida topibdurlar. Chun bu karomotlarni andin ko'rubdurlar, necha tovug' biryon qilib, oldig'a kelturubdurlar. Boqib, tovug'larg'a debdurki, uchungiz! Tirilib, ucha boshlabdurlar, biiznillohi taolo. Aning ashobidin biri arafa kuni Arafotda ani ko'rdi. Yana biri hamul kun oqshomg'acha aning unida aning bila erdi. Chun ul ikki kishi bir-biriga yettilar, har qaysisi o'zi ko'rganin ul yana biriga aytti. Va bu bobda alar orasida nizo tushti. Va har qaysi o'z so'zi sidqig'a taloqdin ont ichdi. Va bu bahsu xusumat bila shayx Mufarrij qoshig'a bordilar. Va har qaysi o'z

muddaosini izhor qildilar. Shayx dedi: ikkalangiz chun aytibsiz va hech qaysingizning xotuni taloq tushmaydur. Akobirdin biri debdurki, men Shayx Mufarrijdin soʻrdumki, har birining soʻzining sidqi yana birining hanasi mujibdur, nechuk hech qaysi honis boʻlmamish boʻlgʻay. Va ul majlisdaki, men bu soʻzni soʻrdum, jamoati ulamo ham hozir erdilar. Shayx ishorat barchagʻa qildikim, bu masʻalada soʻz ayting! Har qaysi bir soʻz dedi, ammo hech qaysi sofiy javob aytmadi. Va bu asnoda aning javobi mening xotirimgʻa yetti. Shayx ishorat manga qildiki, sen ayt! Men dedimki, chun valiy viloyatda mutahaqqiq boʻlgʻay va ul maʻnodaki, aning ruhoniyati yana bir surat bila musavvar boʻlgʻay, mutamakkin boʻlgʻay. Boʻla olurki, bir vaqtda muxtalif jihodda oʻzin mutaʻaddid suvar bila zohir qilgʻay, andoqki tilagan. Pas, agar birav ani ul suvardin baʻzida Arafotda koʻrdum desa, chin demish boʻlgʻay. Va yana birav ul suvardin baʻzi bila uyda koʻrmish boʻlsa ham chin demish boʻlgʻan. Va hech qaysining onti honis boʻlmamish boʻlgʻay. Shayx Mufarrij dediki, sahih javob budurki, sen aytting.

606. SHAYX ABULABBOS DAMANHURIY Q. S.

Damanhur mavzeidur Misrda. Bir tojir hikoyat qilibdurki, safarda erdim va barcha matoim bir ulogʻ ustida erdi. Chun Misrgʻa yettim va xalqqa qoʻshuldum va bu ulogʻim yetti. Har necha tiladim, topmadim. Baʻzi sohibi vuquf el aytilarki, Shayx Abulabbos xidmatigʻa borib, tazallum qilsang, shoyad duoyi qilgʻayki, gʻoyibing hozir boʻlgʻay. Va men mundin burun ani tanir erdim. Aning qoshigʻa bordim va salom qildim va holimni ayttim. Soʻzimgʻa quloq solmadi, ammo ayttiki, bizga mehmonlar yetibdurlar. Alarning ziyofati uchun muncha un kerak va muncha et va soyir masolihni teʻdod qildi. Qoshidin behuzur chiqib, kelgandin pushaymon boʻlub dedim: yana hargiz aning qoshigʻa bormayin. Bu niyat bila borur erdim, birov yoʻliqiki, aning qoshida biror nima vajh oʻntunchum bor erdi. Tuttum va ul oʻntuchdin oltmish oltin iligimga kirdi. Dedim: yo bu ham borgʻay Tengri yoʻlida yo iturganim iligimga bergay. Alqissa, bozorgʻa bordim va har ne Shayx deb erdi sotqun oldim. Necha diram ortti, aning bila halvo murattab qildim va Shayx xidmatigʻa azimat qildim. Chun Shayxning zoviyasigʻa yaqin yettim, koʻrdumki, ulogʻim yuki bila zoviya eshikida turubdur. Inonmadimki, mening ulogʻim boʻlgʻay. Yaxshi ehtiyot qildim, hamul yer va barcha ustidagi matoyi mavjud. Shayx qoshigʻa kirdim va tilagan nimalarniki kelturub erdim, arz qildim. Chun halvoni koʻrdi, dedi: bu nedur? Dedim: iligimga tushgan vajhdin bir nima ortib erdi, muni oldim. Shayx dedi: bu shartda doxil emas. Men ham nima orttururmen. Koʻp, bozorgʻa bor va qumoshlaringni sot va har ne sotarsen, bahosin filhol ol! Va andin qoʻrqmaki, oʻzga tujjor kelib sening matoingning bahosi singʻayki, daryo mening oʻng iligimdadur va biyobon soʻl iligimda. Chun bozorga bordim va qumoshlarimni sottim, maʻhud bahosidinki, tamaʻim bor erdi, koʻp ortigʻroqqa. Va matlubum hosil boʻldi. Va chun ul ishdin forigʻ boʻldum, tujjor baru bahrdin toʻkuldilar, andoqki, goʻyo bandda erdilarki alarni ozod qildilar.

607. SHAYX RAYHON Q. S.

Adanda boʻlur ermish. Axyordin birav debdurki, birav Adan daryosidin kechrak chiqib, shahrgʻa kira olmadi. Darvozani bogʻlagʻondin soʻngra tashqari qolibdur va yegulik hech nima topmaydur. Nogoh koʻrubdurki, Shayx Rayhon paydo boʻldi va aning qoshigʻa keldi. Ul kishi debdur: yo Shayx, darvoza bogʻligʻdur va ochmen va hech yegulik yoʻqdur. Tilarmen, manga harisa bersang! Shayx debdurki, muni koʻrung, mendin shomligʻ tilar va harisadin oʻzga narsa tilamas. Magar men harisapazmen? Ul debdurki,

albatta bu muddaodin o'tman. Bu so'z orasida kurubdurki, bir ayog' issig' harisa hozir bo'ld, ammo yog'i yo'q erdi. Ul kishi debdur: Yo Shayx yog' kerak! Shayx debdurki, muni ko'rung, harisani yog'siz yeya olmas, mendin yog' tilar. Magar men yog' sotquchimen? Debdur, yo sayyidiy, muni yog'siz yemagumdur. Debdurki, bu rikvani olib, daryodin su solib kel, to vuzu' qilay! Boribdur va daryodin su kelturubdur. Shayx aning iligidin rikvani olib, ul sudin harisa ustiga quyubdur, latif mazalig' yog' ekandur. Yana birav naql qilibdurki, Ramazon oyi baynal-ishoayn bozorg'a bordim, to ahlim uchun nima sotqun olg'aymen. Nogoh Shayx Rayhon meni ko'rdi va o'zi sari tortti va yuqori havog'a eltti. Chun ko'p buyuk bo'ldum, ko'zum qarordi, yig'lay kirishdim. Va mubolag'a qildimki, meni yerga qo'ygay. Qaytardi va yerga qo'ydi. Va dedi: tilar erdim, tafarruje qilg'aysen, ammo tilamading. Imom Yofi'iy debdurki, hamonoki bu tafarrujdin samovot malakutining ajoyib mutolaasin debdur.

608. SHAYX ALOUDDIN XORAZMIY Q. S.

Bu toifada buzurg ermish. Imom Yofi'iy r. debdurki, o'n ikki kun bir vuzu' bila namoz qildi va o'n besh yil yonin yerga qo'ymadi. Va necha kun o'tar erdiki, taom emas erdi, magar ozroq va xashin. Mening bila Minoda erdi. Dedilarki, necha yildurki, munkirot jihatidinki ko'rar, ixtiyorsiz hajga kelurki, anga buyurubdurlar. Ham Imom Yofi'iy debdurki, Shayx Alouddin dediki, Rum daryosining sohillaridin ba'zida go'sha tutub erdim. Chun fitr bayrami bo'ldi, musulmonlar kentlaridin biriga namoz uchun bordim. Qaytib maskanimga keldim, bir odameni ko'rdumki, mening hujramda namoz qiladur va hujram eshikidagi qumda hech ayog' izi yo'qdur. Taajjub qildimki, qaydin kirib erkin. Namozdin so'ngra zor yig'ladi. Men fikrga bordimki, aning uchun ne kelturayki, iyddur. Iltifot qilmadi va dediki, fikr qilmaki, g'aybdadur, ulcha sen bilmassen va lekin agar su bo'lsa, manga keltur! Ibriq sari bordimki, olib kelgaymen. Ibriq qoshida ikki uluq qurs ko'rdum, issig' va ko'p bodom mag'zi. Alarni ko'tardim va aning qoshig'a elttim. Qursni ushatti va bodom mag'izlarin mening ilayimga to'kdi. Va dediki, yegil! Va ul bodom mag'izlaridin manga berur erdi va men yer erdim. Va ul yemadi, bir mag'izdin o'zga yo ikkidin o'zga. Va men ul taomda g'arib huzur topar erdim. Dedi: muni g'arib ko'rmaki, Tengri taolog'a bandalar borki, har qayda bo'lsalar va har ne tilasalar, toparlar. Mening taajjubum ortug'roq bo'ldi. O'zumga dedimki, andin mu'oxot talabi qilay. Dedi: oshiqmaki, yana sanga kelgumdur, inshoollohi taolo. Va g'oyib bo'ldi. Va bilmadimki, qayon bordi. Shavvolning yettinchi kechasi keldi va mening bila mu'oxot ahdi bog'ladi, raziyoallohu anhumo.

609. IMOM ABDULLOH YOFI'IIY YAMANIY Q. S.

[U Abussaodat Afifiddin Abdulloh b. As'ad Yofi'iy Yamaniy, ulug' Makka-Madinaning mehmoni – Alloh har ikkalasini sharofatli qilsin va Alloh undan rozi bo'lsin!]⁽¹⁾. Vaqtning kibor mashoyixidin ermish. Zohir va botiniy ulumg'a olim ermish. Va aning tasnifoti bor va ul jumladin «Mir'ot ul-jinon» va «Ibrat ul-yaqzon fi ma'rifati havodis iz-zamon» tarixidur va «Ravz ur-rayohin fi hikoyot issolihin» kitobidur va «Durr un-nazim fi fazoil il-Qur'on il-azim» kitobidur. Va bulardin o'zga dag'i mufid musannafoti bor. Va xub ash'or ham aytibdur. Ul debdurki, Shayx Alouddin Xorazmiy r. t. der erdiki, Shom bilodida bir kecha xuftondin so'ngra o'z xilvatimda uyg'og' o'lturub erdim. Va eshik ichkaridin bog'lig' erdi. Ikki kishi o'zum bila xilvatda ko'rdum. Bilmadimki, qaydin kiribdurlar. Bir soat mening bila so'zlashdilar. Va bir-birimiz bila fuqaro ahvolini yod qilduq. Alar bir kishiniki, Shomdadur, yod qildilar va anga sano dedilar. Va dedilarki,

yaxshi kishidur, agar bilsa erdiki, qayondin yir. Andin so'ngra dedilarki, bizing salomimizni o'z yoring Abdulloh Yofi'iyg'a yetkur! Dedim: ani qayondin tanirsiz? Va ul Hijozdadur. Dedilar: bizga yashurun emas. Va qo'ptilar va ilgari bordilar mehrob sari. Sog'indimki, namoz qilg'usilardur, devordin chiqdilar. Va ham ul debdurki, holimning avoyilida mutaraddid erdimki, ilm talabiga mashg'ul bo'layki, mujibi fazilatu kamoldur yo ibodatqamu ishtig'ol ko'rguzayki, musmiri halovatu dofe'i qilu qoldur. Bu kashokashu iztirobda ne uyqum: qoldi va ne qarorim. Bir kitobim bor erdiki, doim mutolaa qilur erdim. Bu taraddudda ani ochtim. Anda bir varaq ko'rduмки, hargiz ko'rmaydur erdim. Va anda necha bayt bitiklik erdiki, hech kishidin eshitmaydur erdim. Va ul abyot budurki,

She'r:

*[O'z tadbiringdan yuz o'gir va ishlarni Allohning taqdirig'a havola qil!
Ko'p tor va qiyinchilik keng va oson bo'lishi mumkin.
Ko'p kenglik esa, Allohning hukmi bilan tor bo'ladi.
Zahmatli ishlarning oqibati senga rizolik keltiradi.
Alloh xohlaganini qiladi, amriga bo'ysun va rahmatidan bahramand
bo'!]^(2).*

Chun bu abyotni o'qudum, go'yoki o'tung'a su urdilar va iztirobu qalaqim shiddatin daf' qildilar. Va ishga mashg'ul bo'ldum.

610. SHAYX SHIHOBUDDIN SUHRAVARDIY MAQTUL Q. R.

Oti Yahyo b. Habashdur. Mashsho'iyalar va Ishroqiylar hikmatida mutabahhir ekandur va alardin har qaysida tasnifoti bor. Va ba'zi ani simiyog'a mansub qilibdurlar. Va Halab ahli aning sha'nida muxtalif erdilar. Va ba'zi ani ilhod va zindiqag'a nisbat qilur erdilar. Va ba'zining anga karomotu maqomotqa e'tiqodlari bor erdi. Va derlar erdiki, aning qatlidin so'ngra ko'p shavohid aning karomotig'a zohir bo'ldi. Va Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da debdurlarki, bu jamoatning so'zi muvofiq ko'runur angaki, Shayx Shamsuddin Tabriziy q. s. debdurki, Dimishq shahrida Shayx Shihobuddin Maqtulni oshkoro-kofir dyorlar erdi. Dedim: hoshoki, kofir bo'lg'ay. Chun sidqi tamom bila Shamsuddin xidmatig'a kirdi, badri komil bo'ldi. Men niyozmandlarg'a ko'p mutavoze' bo'lg'aymen, ammo qatiq naxvat bila bo'lg'aymen mutakabbirlarg'a. Shihobuddinining ilmi aqlig'a g'olib erdi. Aql kerakki, ilmg'a g'olib bo'lsa va dimog'i hokimeki, aql mahalidur, zaif bo'lib erdi. Toyifa arvoҳ olamida zavq toptilar, tushtilar va muqim bo'ldilar. Va rabboniy olamdin so'z ayturlar, ammo ham ul arvoҳ olamidurki, rabboniy sog'inurlar, magar fazli ilohiy kirgay, yo jazabotdin jazbave yetishgay, yo bir komileki, ani quchog'ig'a olg'ay va arvoҳ olamidin rabboniy sari tortqay.

611. XOJA AHMAD YASSAVIY Q. T. S.

Turkiston mulkining shayx ul-mashoyixidur. Maqomoti oliy va mashhur, karomoti mutavoli va nomahsur ermish. Muridu ashobi g'oyatsiz va shohu gadoning irodat va ixlosi ostonida nihoyatsiz ermish. Imom Yusuf Hamadoniy q. s. ning ashobidindur. Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniy bila q. s. suhbat tutubdur va Xoja Abdulloh Barraqiyy va Xoja Hasan Andoqiyy q. r. bilaki, ham Imom Yusuf Hamadoniy r. t. muridlaridurlar, Imom qaysi biyik marotibg'a yetibdurlar, musohib bo'lubdur va ro'zgor mashoyixidin ko'p buzurgvorlar aning tarbiyatini topibdurlar va Shayx Raziyyuddin Ali Lolo q. s. Shayxi

buzurgvor Shayx Najmuddin Kubro r. xizmatig‘a yetardin burun Xoja Ahmad Yassaviy q. r. xizmatida bo‘lub erdi va aning xonaqohida aning irshodi bila suluk qilibdur va aning mazori Turkistonda, Yassi degan yerdaki, aning mavlid va manshaidur voqe‘ bo‘lubdur va Turkiston ahlining qiblai duosidur.

612. QUTBUDDIN HAYDAR Q. S.

Mashhur andoqdurki, Turkiston podshohining o‘g‘lidur va Xoja Ahmad Yassaviy r. t. ning murididur. Kichik yoshida anga jazbaye yetibdurki, Hazrat Xoja Ahmad Yassaviy r. t. suhbatidin shikibolig‘i yo‘q erkondur. Har necha otasi iltimos va taklif bila uyiga yetkurur erkondur, yana beixtiyor Xoja mulozamatig‘a borur erkondur. To ulki zajr bila eltib, ani kadxudolig‘qa targ‘ib qilibdurlar. Ul o‘z nafsig‘a andoq zulm qilibdurki, mashhurdur. Ota-onasi chun ko‘rubdurlarki, alarning sa’y va ehtimomi bila bo‘lmas. Tengri bandasin tengriga topshurubdurlar va andin ilik tortibdurlar. Chun Hazrat Xoja Yassaviy q. s. ko‘rubdurki, ota-onasi taklifotidin qutuldi, anga ko‘p nazarlar qilib, Xuroson viloyatig‘a havola qilibdur. Xuroson mulkig‘a kelgandin so‘ngra Turbat va Zova viloyatida sokin bo‘lubdur. Anda azim riyozatlar bila suluk qilibdur va ul maqomg‘a yetibdurkim, ul mulk eli qoshida Qutbi olamg‘a mashhurdur va Haydariy, qavmi o‘zlarin anga nisbat berurlar va turbati hamul Turbat degan yerdadur. Go‘yoki ul yerning oti aning turbati onda erkan jihatdin Turbat bo‘lubdur.

613. HAKIM ATO R. T.

Oti Sulaymondur va Xoja Ahmad Yassaviy q. s. ning murididur. Hamonoki bir kun Xoja tabxe buyurg‘ondurlarki, mutbixe o‘tun yetmaydur, deb kelgandur. Alar ashobg‘a degandurlarki, yozidin o‘tun terib kelturung! Va ul zamon yog‘in yog‘adur ekandur. Ashobkim o‘tun teribdurlar, alar xizmatig‘a kelguncha yog‘in jihatidin o‘tunlar xo‘l bo‘lg‘ondur. Hakim ato tergan o‘tinlarni to‘nig‘a chirmab, quruq kelturgandur. Xoja Hazratlari degandurlarki, ey farzand, hakimona ish qilding va alarg‘a bu laqab ondin qolg‘ondur va Hakim atog‘a hikmat tili go‘yo bo‘lubdur. Andoqki, oning favoidi atrok orosida mashhurdur. Ul jumladin biri budurkim:

*Tiki turg‘on butadur,
Borgonlarni yutadur.
Borg‘onlar kelmas bo‘ldi,
Magar manzil andadur.*

614. ISMOIL ATO A. R.

Zohiran Xoja Ahmad Yassaviy q. s. ning Ibrohim ato otlig‘ inisining o‘g‘lidur va Xojaning muridi va nazar qilg‘onidur va anga muridu ashob bo‘lubdur. Va karomotu maqomot va xavoriqi odot benihoyat va yoshi yuzga yaqin. Va avlodi o‘n yetti, yo o‘n sakkiz bor erdi va olamdin o‘tarda avlodi orasidin Ishoq atoni o‘z qoyim maqomi qilib olamdin o‘tubdur.

615. ISHOQ ATO A. R.

Chun atosig‘a xalafu xalifa va qoimi maqom erdi. Muridu ashobqa peshvoliq qilib, atosi zikru avrodig‘a qavm ko‘rguzubdur va o‘z zamonida muqtado ermish.

616. XOJA BAHUDDIN A. R.

Ismoil atoga nabiradur. Bu xonavodada alardin oliyhimmatroq va muazzamroq o'tmandur. Doim qush solmoqqa va ovlamoqqa tablu alam bila ishg'ol ko'rguzurlar ermish. Zamon podshohi alarg'a elning irodatu hujumidin yamon eltib, mulkdin ixroj buyurubdurlar. Kashmirg'a borib, ul xalq alarg'a murid bo'lg'ondurlar.

617. XOJA BOYAZID A. R.

Atoning yaqin avlodidindur. Temurbek oning suhbatig'a kelibdur va kelurda ko'nglida kechurubdurki, bu erning ma'no olamidin xabari bo'lsa, bizga issiq halvo tortqoy. Ul muridlarg'a halvoni xud buyurg'on ekandur. Bek bila salomlashib ko'rishgondin so'ngra debdurki [avval salom, o'rtasi taom va oxiri kalom!]⁽¹⁾. Filhol halvoni tortturubdur. Bekka bu hol zohir bo'lg'ach, murid bo'lib langar yasab, ko'p avqof qilibdur.

618. XOJA XALIL R. T.

Ham ato avlodidindur, Atoning xirqa va sajjodasi «abo an jad» anga tegibdur va ato avlodi orasida naqib ekandur. Ko'p axloqi hamida andin marziydurur.

619. QO'RQUT ATO A. R.

Turk ulusi arosida shuhrati andin ortug'roqdurki, shuhratqa ehtiyoji bo'lg'ay. Mashhur mundoqdurki, necha yil o'zidin burunqini, necha yil o'zidin so'nggi kelurni debdurlar. Ko'p mav'izaomiz mag'izliq so'zlari aroda bor.

620. ALI ATO A. R.

Kumushkentliqdur va ilmi va charog'i darveshlarida shoye'dur. Necha yillardurki, o'zi yondurg'on chirog'i o'chmaydur deb mashhurdur. Turk xaloyiqi nazru niyat anga berurlar.

621. QILICH ATO A. R.

Azim qurbatlig' kishi ekandur va sayyoflik san'atig'a mashg'ul ekandur.

622. SADR ATO R. T.

Mavlidi Turkiston viloyatidindur, o'z zamonida murshid ekandur.

623. HUBBI XOJA A. R.

Mavlidi Xorazm viloyati va navohisidindur. Aning avsofi turk va o'zbek xaloyiqi orasida andin ko'prak va mashhurroqdurki, sharhg'a ehtiyoji bo'lmag'oy. Yigitlikda o'tubdur yigitlar sarvari Hubbi Xoja derlar.

624. YIGIT AHMAD A. R.

Karomot va maqomotlig' aziz, erkondur. Yigitlik ayyomidin qarilardek toatu ibodat va suluku riyozatqa mashg'ul bo'lubdur. Shuhrati turk eli orosida bag'oyat ko'pdur.

625. KO'K SHAYXA.R.

Karomotu maqomot iyasi ekandur va ko‘p ajibu g‘arib holot andin manquldur. Singli nomunosib kishi nikohig‘a kirgondur va oralarida ul kishining nohamvor maoshi jihatidin doim mojaro bo‘lur erkandur. Andoqki, mojarolari Shayxqa dag‘i yetibdur. Ul kuyov beandomlig‘idin noxush so‘z ko‘p aytib, Shayxni malul qilibdur. Shayxning g‘azabi yuzidin tiliga o‘tubdurki, «ko‘r bo‘l, shariat yukini chek!» Ul kishi hamuldam nobino bo‘libdur, al-ilmu indalloh.

626. TEMURCHI ATO R.

G‘oliban mazkur bo‘lg‘an san‘atqa mashg‘ul bo‘lur ermish. Bir kun qiziq temurni iligi bila bir olat yasab debdurki, Haq s. t. barcha o‘tlarni manga harom qilibdur.

627. ZUHHODXON R.

Hamonoki Xitoy mulkidindur. Andin Buxoro viloyatig‘a ilm kasbi uchun kelgandur. Andin Xorazmg‘a borib, Hazrat Shayx Najmuddin Kubro q. s. xidmatig‘a tushgandur. Va anda anga ko‘p yorug‘luq nasib bo‘lub, Hazrat Shayx ishorati bila Xuroson mulkiga kelibdur va qabri Chechaktu Qisor viloyatidadur.

628. SHAYX ABULHASAN ISHQIY Q. S.

Xorazmdindur. Shayx Boyazid Ishqiy q. s. kim silsilasi sulton ul-orifin sulton Boyazid Bistomiy r. g‘a yetar, anga tarbiyat qilg‘andur. O‘z zamonida faqr ahlining muqtadosi ermish, balki mashoyixining peshvosi Murid va ashobi bag‘oyat ko‘p va karomotu maqomoti andin ko‘prak.

629. MAHMUD SHAYXZODA Q. S. ,

Shayx Abulhasan Ishqiyning xalafidur. Aning dag‘i murid ashobi ko‘p. Muomalayu riyozati mustahsan va karomotu maqomoti benihoyat ermish.

630. XUDOYQULI SHAYX Q. S.

Shayx Abulhasan Ishqiyning sohibi sajjodasi va qoyimi maqomi va zamonining shayx ul-mashoyixi ekandur. Ishqiya silsilasida Shayx Abulhasandin so‘ngra go‘yo andin ulug‘roq kishi yo‘q erkandur. Va xavoriqi odotu karomoti ko‘p manquldur.

631. MUHAMMAD SHAYX R. T.

Xudoyquli Shayx q. s. ning o‘g‘lidur. O‘z zamonida xaloyiq murshidi ermish. Sultonlar anga muridlik haysiyatidin irodakat kelturubdurlar. Aning suhbatida olime anga bir qatla taarruz qilg‘andur. Shayxning ollida obxo‘ra ko‘za turg‘an ekandur. Bir toshni olib, ul ko‘za og‘zig‘a qo‘yubdur. Ul olim har ilmki kasb qilg‘on ekandur, barcha xotirdin chiqib, o‘zin omiyu johil topibdur. Bo‘ynig‘a fo‘ta solib, istig‘for qilib, Shayx qoshig‘a tazallum qilibdur. Shayx ul toshni ko‘za boshidin olg‘ach, yana o‘zin burungi holida topib, Shayxqa murid bo‘lubdur.

632. ILYOS SHAYX R. T.

Muhammad Shayx r. a. ning o‘g‘lidur. Zohir ulumida bu silsilada andin olimroq yo‘q ermish. Va haj davlatig‘a musharraf bo‘lubdur. Arabiyatda mohir ermish. Va ul til bila

so‘zlashur ermish va nazm dag‘i aytur ermish. Va Samarqandda Qum tog‘ida sokin ermish. Muborak marqadi go‘yo ham anda-o‘qdur.

633. SHAYXZODA ABULHASAN Q. S.

Ilyos Shayxning o‘g‘lidir. Kichik yoshidin riyozatu mujohada bila o‘tkaribdur. Mundoq manquldurkim, Tengri taolo qo‘rqunchidin ancha yig‘lag‘ondurki, ko‘zlariga tiyralik yuzlangandur. Ilyos Shayxdin so‘ngra bu silsila ahli barcha anga bay‘at qilib, irodat toza qilibdurlar. Va Makka safarig‘a borurda mizojig‘a za‘f bo‘lub, Bistomda Sulton ul-orifin q. s. avlodi anga xirqayu toj havola qilib qaytib, Hirim shahrig‘a yetganda Hazrat Maxdumiy n. m. n. sharafi majlisig‘a musharraf bo‘lub, alardin iltifotlar topib, alar o‘z musannafotlaridin bir kitob va joyinamoz va bir ro‘pok anga bergandurlar. Xoriqi odot andin ko‘p naql qilibdurlar.

634. SHAYX MUHAMMAD SUFIY Q. S.

Ishqiya silsilasidindur va Xudoyquli Shayxdin tarbiyat topibdur. Andin so‘ng Muhammad Shayx suhbatig‘a yetibdur. Va Ilyos Shayx suhbatig‘a ham musharraf bo‘lubdur. Nafasi muassir aziz erkandur. Va muridlari orasida so‘z bu nav‘durkim, Xizr a. s. bila suhbat tutar. Va andin xoriqi odot ko‘p manquldur.

635. ABU MUSO SHAYX Q. T. S.

Ham Ishqiya silsilasidindur va Xudoyquli Shayxning ahfodidindur. Bu silsila ahlidin ul azizlar tariqini faqru fano tavrada kishi ancha rioyat qilmag‘ondur. Va xavoriq andiq ko‘p manquldur.

636. SHAYX SULTON SUFIY K. S.

Ul dag‘i ulug‘ Muhammad Shayxning tarbiyatini topibdur va ko‘p mashoyix xidmatig‘a musharraf bo‘lg‘andur. Va o‘zi salimu halim kishi erkandur. Qo‘prak vaht soyimu somit erkandur. Va karomotu maqomoti zohir erkandur.

637. KESHLIG‘ ATO A. R.

Samarqandning Kesh otlig‘ mavze‘idindur. Hamono anga yasoq nisbati bor ekandur. Ul taklifdin xotiri malul bo‘lub, Turkistonda Xoja Ahmad Yassaviy mazorig‘a borib, riyozatlar tortib, ishiga kushodlar yetgandur. Andin Chin mulkiga tushub, ul xalq muridi bo‘lib, anda elga peshvo bo‘lubdur va mazori hamul mulkdatur va imorat va mujovirlar mutaayyindur.

638. UMAR ATO R. T.

Keshlig‘ atoning inisidur. Ul ham faqr tariqig‘a kirib, ko‘p safoyi botin kasb qilg‘andur. Va zamon podshohidin elning yasog‘in bag‘ishlar istid‘osi qilg‘andur. Ul podshoh ta‘n yuzidin degandurki, sen elni muridlig‘ing uchun tilaysen. Sen yaxshi bo‘lako‘r, murid ham bo‘lmag‘usidur. Avval men murid bo‘lay. Ul ham og‘asi borg‘on mulk sari boribdur va riyozatlar tortib, martaba hosil qilibdur. Qabri ham ul mulkda-o‘qdur.

639. SAYYID ATO A. R.

Xoja Ahmad Yassaviyning qarobatidir. Riyoziyat bila mujohadalar tortibdur. Ishi ul yerga yetgan ekandurki, debdurki, men va Ahmad tengashtuk, men biyikrak erdim. Ani ba'zi ham siyodatqa mansub qilibdurlar. Va turk ulusida «Ato» derlar. Va shuhrati bag'oyat ko'pdur va da'voomiz so'zi ham ko'p.

640. BOBI MO HUSAYN A. R.

Kibori mashoyixdindur. Debduurlarki, Xoja Ahmad Yassaviy q. r. g'a kichik erkanida tarbiyat qilg'andur. Va aning xonavodasin buzurglukka Movarounnahr eli musallam tutubdurlar.

641. ZANGI ATO A. R.

Turkiston mashoyixidindur va ko'p mashoyix xidmatu suhbatig'a yetibdur. Va turk ulusida mashohirlardindur. Aning bobida ham ko'p so'zlar manquldur.

642. HUSAYN SHAYX A. R.

Ismoil ato farzandlaridindur. Mustahsan muomalaliq kishi ermish. Xalq aning atvorig'a firifta bo'lubdurlar. Dunyo asbobi sori mayl qilmaydur. Va bovujudi faqr o'zin ul nav' g'aniy ko'rguzur ermishki, xalq rioyat yo'lin topmaslar ermish. Olamdin o'tgan zamonida manquldurki, eldin g'oyib bo'lg'ondur. Hozir bo'lg'ach boshi ustida bir qush qo'ng'on ermishki, hech kim ul-naqshu ranglik qush ko'rmagan ermish. Elni ko'rgach uchubdur, vallohu a'lam.

643. YUSUF SHAYX A. R.

Sadr ato q. s. avlodidindur. Maskani Qo'xi Sof erkandur. Andin ham ko'p xoriqi odotu karomot manquldur. Umri yuz yigirmaga yetgandur va mozori ham ul-navohidadur.

644. HOJI SHAYX A. R.

Yusuf atoning o'g'lidur. Ishin atosidin ko'p o'tkaribdur. O'z zamonining uluq ulusi o'zin anga muridu ashob tutar erkandurlar. Arlot ulusi va Tarxon elining uluq kichiki ani muqtadoliqqa qabul qilibdurlar. Xoriqi odot ko'p andin zohir bo'lur ermish. Bir kun muridlari bila o'tlanib borur ermish, bir yerda tushmishlar, o'tqa ehtiyoj bo'lmish. Har taraf tilamishlar, topilmamish. Shayx demishki, men sizga o't topsam, nechuk bo'lg'ay? Demishlarki, lutf bo'lg'ay! Yog'lig'i ichida bir tugun ermish. Ul tugunni yeshmish, andin bir pora cho'g' chiqmish. Ul cho'g'ni ul o'tqa muhtoj elga bermishki, alarning ham suhbatlari qizimish va ham ko'zlari yorumish. Vallohu taolo a'lam.

645. ADIB AHMAD R. T.

Adib Ahmad ham turk elidin ermish. Aning ishida g'arib nimalar manquldur. Derlarki, ko'zlari butov ermishki, aslo zohir ermas ermish. Basir bo'lub, o'zga basirlardek andoq emas ermishki, ko'z bo'lg'ay va ko'rmas bo'lg'ay. Ammo bag'oyat ziyrak va zakiy va zohid va muttaqiy kishi ermish. Haq s. t. agarchi zohir ko'zin yopuq yaratqandur, ammo ko'ngli ko'zin bag'oyat yoruq qilg'ondur: lubyog'a ilik surtubdur va debdurki, qo'y bukragiga o'xshaydur va naxudni barmog'i bila silab, debdurki, itolg'u boshig'a o'xshar. Maskani Bag'doddin necha yig'och, ba'zi debdurlar, to'rt yig'och yo'l erkan. Bir kun imom A'zam q. r. darsig'a hozir bo'lur erkandur va bir mas'ala o'rganib, bu yo'lni

yayog' borur erkandur. Darsda yeri saffi ni'ol erkandur. Naqledurki, Hazrat Imomdin so'rubdurlarki, shogirdlaringiz arosida qaysidin andoqki ko'nglunguz tilar, rozisiz? Bovujudi Imom Muhammad va imom Abu Yusuf r. va alarning abnoyi jinsi va hamsabaqlari. Imom q. s. debdurki bori yaxshidurlar. Ammo ul ko'r turkki, saffi ni'olda o'lturur va bir mas'alani mazbut qilib, to'rt yig'och yo'l yayog' kelib borur, andoqki kerak ul tahsil qilur. Va aning tili turk alfozi bila mavoizu nasoyihqa go'yo er mish. Xeyli elning muqtadosi er mish. Balki aksar turk ulusida hikmatu nuktalari shoye'dur. Nazm tariqi bila aytur er mish, aning favoydidindur.

*Ulug'lar ne bersa yemasman dema,
Ilik so'n, og'iz ur, yemasang yema!*

Va ham aningdurkim:

*So'ngakka ilikdur, eranga bilik,
Biliksiz eran-ul so'ngaksiz ilik.*

Al-ilmullohi taolo.

646. MAVLONO KALON ZIYORATGOHIY Q. S.

Aziz kishi er mish, zuhdu taqvo bila ma'ruf va salohu sadod bila mashhur dur. Ziyoratgohdin shahrg'a masjid jome'g'a kelur bo'lsa, uy minib kelur er mish. Buzurglugi zamon ahli qoshida muharrar er mish. Zamon podshohi suhbatig'a orzumand er mish, vale ul ibo qilur er mish. Andoqki, bir kun g'oyat ishtiyoqdin o'tlanib, Ziyoratgohg'a aning ziyorati qasdig'a azimat qilibdur. Yo'lda otdin yiqilibdur, dag'i yonibdurki, Hazrat Mavlono chun bizing mulozamatimizni qabul qilmaydur, tashvish bermagan avlodur. Va qabri Ziyoratgoh dashtidadur.

647. MAVLONO NIZOMUDDIN AHMAD Q. S.

Mavlono Kalonning xalaf farzandidur. Donishmandu muttaqiy kishi er mish. Ravishi pok, suluki inchka. Hazrat Mavlono Sa'duddin Qoshg'ariy q. r. aning bila musohib bo'lub erkandur. Va degandurki, otasin ulug' kishikim derlar, agar o'g'lining o'n ulushidin biri bo'lsa ham uluq kishi ekandur. Aning so'zidurkim, uch nimadurki ozi ko'pdur. Shirkat va shirk va o't. Qabri ham Ziyoratgohda, otasi yonidadur.

648. BOBO SUNGU Q. S.

Zamon majzublaridin er mish. Andxud qasabasida bo'dur er mish. Sohibi botin kishi er mish. Ramzlarin bilganlar natija topar er mish. Temurbek Xuroson mulki azimatig'a yuruganda Andxudqa yetganda mashhur durki, Bobo xidmatig'a borg'andur. O'lturg'ondin so'ngra Bobo ilamida bir sufrada yaxna et erkandur. Qo'yning yaxna to'shin olib, Temurbek sari otibdur. Temurbek g'oyati aqlu zakosidin debdurki, Xurosonni yer yuzining ko'ksi debdurlar. Ani Bobo bizga havola qildi, deb bu bashorat bila yurub, Xuroson mulkini olibdur. Va Bobo Sunguning qabri ham Andxud qasabasidadur, yuzoru va yutabarraku bihi. Va Bobojon Bobo aning xalifasi er mish. Va Bobo Ibrohim Bobojon Boboning muridi va xalifasi. Ikkalasing qabrlari ham Bobo Sungu jivorida, Andxuddur. Va holo darveshlar takyani ma'mur yasarlar.

649. SHAYX ABU MANSUR MOTURUDIY Q. S.

O‘z zamonining a‘lami ulamosidin ermish. Ul vaqt ulamosi alarni Sulton al-muizzin der ermishlar. Zohir va botin ulumi birla orosta. Alardin g‘arib holog manquldur: bir kun o‘z havlilarida bir ayvonda o‘lturub, hamono ilaylarida tafsir emish bo‘lg‘ay. Ikki mast razilvash eldin alarning eshiklariga kelib, biri tashqari turub, biri ichkari kirib, alarning sharif avqotlarig‘a beadabona harakat va so‘z bila mushavvish bo‘lur ermish. Alarg‘a g‘ayratu g‘azab mustavli bo‘lub, qo‘pub, bir mahkam cho‘bdasti turg‘on ermish, olib, ul beadabning boshig‘a andoq urarlarkim, mag‘zi parishon bo‘lub yiqilur. Oyog‘idin sudrab, bir chuqur ermish, anga solurlar. Dag‘i kelib, huzur bila qiladurg‘on ishlarig‘a mashg‘ul bo‘lurlar. Yana bir hamrohi bir zamon turar. Bu kirgan hamrohi chiqmas. Oni tilay ul dag‘i kirar. Hamul nav’ be adabona so‘z ayta kirishurki, mening hamrohim bu uyga kirdi va chiqmadi. Qayon bordi? Ayt! – deb. Shayx ayturlarki, munda hech kishi kirmadi. Bir it kirdi, telbalik qilur erdi, urub o‘lturdum, dag‘i ana u chuqurda tashlabmen, deb chuqurni ko‘rguzdilar. Ul mast ul chuqur ustiga borib, mulohaza qilsa, ko‘rarki, bir itdur, mag‘zi parishon bo‘lub, o‘lub yotur. Ul mastlig‘din sog‘olib, Hazrat Shayx qoshida tavba qilur va tuz yo‘lg‘a kirar.

Shayxning muborak qabrlari Samarqandning Chokardiza go‘ristonidadur va zamon podshohi ul mozor boshida mutakallif masjid yasabdur.

650. SHAYX BURHONUDDIN SOG‘ARCHI Q. S.

Sog‘arch – Samarqandning to‘rt yig‘ochida bir kentdur. Shayx andin ekandur. Va o‘z vaqtida bag‘oyat buzurg ekandur. Ko‘p xaloyiqning irodat va ixlosi anga bor ekandur. Va qabri ham Samarqandda, mazkur bo‘lg‘on Chokardizadin kirgach, o‘ng qo‘ldadur.

651. SAYYID NE‘MATULLOH Q. R.

Kirmon viloyatining Mohon degan kentida sokin erkandurlar. Zohiriyu botinin ulumida komil va zuhdu taqvo bila orosta. Zamonning salotini, xususan Hinduston mulkining maliklari anga muridul muxlis ermishlar. Va tuhfa va nazri benihoyat ul mulkdin Kirmong‘a Mir xidmatig‘a yuborurlar ermish. Mir nazmgaga dag‘i mashg‘ul bo‘lur ermishlar. Va devonlari dag‘i bor. Va bu abyot alarningdur.

Bayt:

*[Biz Xudoni xalqqa tanitmoq uchun dunyoga keldik]⁽¹⁾.
Qabri hamonoki ham ul kentdadur.*

652. SHAYX JAMOL NUQONIY Q. S.

Uz vaqtida buzurg ermish. Zohir ibodoti va sofiy vaqti bor ermish. Mashhadi muqaddasaning yonida Nuqon Otlig‘ kentidin ermish. Nuqondin haj azimati qilib, tavakkul qadami bila tebrabdur. Bag‘dodqa yetganda chun zodu rahlasi yo‘q erkandur, muzdurliqqa boribdur. Bir muridi bila ekandur, alarg‘a balchig‘ ishi buyurubdurlar. Nova tashiydur ermishlar. Murid balchig‘ novag‘a solib, Shayx ko‘tarib yeriga eltur ermish, chun namoz vaqti bo‘dubdur. Shayx debdur muridg‘akim, bu novag‘a sen dastur bila balchig‘ solatur, men namoz qilib kelguncha. Murid ul balchig‘ni dastur bila solur ermish va nova eltur yerga yetkurur ermish. Uy iyasi munga muttali’ bo‘lub, taajjub qilibdur.

Shayxni tilasa, namozg'a mashg'ul topibdur, ayog'ig'a tushub, murid bo'lub barcha molu jihotin arz qilibdur. Shayx qabul qilmay Makka azimati qilibdur. Ul dag'i Shayx xidmatig'a boribdur. Makkadin qaytqanda ko'p iltimos bila Shayxning Bag'doddin yo'l yarog'in qilib, Nuqong'a uzatibdur. Va holo Nuqonda Shayxning xonaqohining asari mavjuddur. Va mozori Dastjardi Xushangur degan kentdadur.

653. SHAYX ABDULLOH BARNISHOBODIY Q. S.

Xoja Ishoq Shahid murididur. Xonaqohi va muridlari bor erdi. Va zamon xaloyiqining anga ko'p irodati bor erdi. Sofiy avqotlig' va avrodlig' kishi erdi. Podshohi zamonning ham ko'p ixlosu niyozi bor erdi. Qabri ham ul Barnishobod degan kentida-o'qdur.

654. SHAYX RASHID BIDVOZIY Q. S.

Shayx Abdullohning ashobidindur. Aning dag'i muridlari va ashobi bor erdi. Va o'z xaylining muqtadosi erdi. Va xalqning irodat va ruju'i anga ko'p erdi. Va qabri o'z kenti Bidvoz degan yerdadur.

655. SHAYX SHOHI BIDVOZIY Q. S.

Ul Shayx Rashidning murididur. Zohir ulumidin oris erdi, ammo o'z ixlosu irodat va zuhdu vara'u toatidin botin olamidin anga qaviy kushodlar yetib erdi. Va xalq anga shefta bo'lub erdilar. Fano tariqida komil va so'zi bag'oyat muassir erdi, andoqki, bovujudi omiylik. Ulamodin ko'p el anga muridu munqod bo'lub erdilar. Va xoriqi odotu af'ol ham naql qilurlar. Va holo ham aning muridlaridin ko'p darveshlar oradadurlarki, sulukka, balki irshod va talqing'a mashg'uldurlar. Va tegralarida fuqarodin toliblar alardin bahramandurlar. Va Shayxning mozori o'z kentidadur.

656. SHAYX SAN'ON.

Oning buzurgligin Hazrat Shayx Fariduddin Attorning «Mantiq ut-tayr» otlig' kitobini o'qug'on kishi bilur. Ishq va muhabbat bahrining gavhari va shavqu malomat otashkadasining samandari erkandur va Shayx Nozim q. s. aning bobida mundoq debdurki,

masnaviy:

[O'z davrida yashagan Shayx San'onning fazilati haqida har qancha yozsam oz.

U kamolga yetgan to'rt yuzta muridi bilan Haramda ellik yil yashadi]⁽¹⁾.

Bovujud bu biyik marotib ulcha ishq oshubidin va muhabbat lagadkubidin Shayx boshig'a tushubdur, aning abnoyi jinsig'a yo'qkim, hech bani odamga tushmaganini har kishi «Mantiq ut-tayr» kitobini o'qusa, ma'lum qilur.

657. MIR KORIZ R. T.

Ham Shayx Fariduddin Attor ba'zi kitobida aning zikrin qilibdur va adosidin base buzurglik fahm bo'lur. Derlarki, mujarrad ermish. Zamonining ahli ta'ahhul taklifi qilibdurlarki, hayf bo'lg'ayki, andin natijaye qolmag'ay.

Ul debdurki, bizing bila basar eltmak dushvordur. Alar debdurlarki, biz biravni topaliki, sizning musohabatingiz va xidmatingizni bekulfat qabul qilg'ay. Ul rozi bo'lg'ondin so'ngra alar anda bir uluq kishining qizini anga nikoh qilibdurlar. Ul bir qorong'u xilvatda bir kub ichinda suluk qilur ermish. El tarqag'andin so'ngra ul kubga kiribdur. Va mankuhasig'a debdurki, sen ham kir! Ul ibo qilibdur. Ilhoh qilgach, debdurki, manga bu taklifni qilsang, taloqimni ayt! Ul taloq qilg'andin so'ngra mahru kobin tilabdur. Mir Koriz ilig urub, ul kub og'zidin bir miqdor ushatib anga beribdur. Tashqari chiqarib ko'rsa, qizil oltun ekandur. Pushaymonlik sud qilmaydur. Aning mozori Mashhad navohiysidadur. Va niyozmndlaridin ba'zi hazira yasabdurlar, yuzoru va yutabarraku bihi.

658. SHAYX SHOH ZIYORATGOHIY Q. S.

Valodati Farohda ermish. Kichik yoshda otasi anig Farohdin Ziyoratgohg'a kelturubdur Mavlono Kalon qoshig'a. Va Mullo Kalon aning otasining muridi ermish. Aning takmilini anga havola qilibdur. Bulug' haddig'acha Mullo Kalon ani muhofazat qilib, saboq o'qubdur. Yigit bo'lg'ondin so'ngra Ziyoratgohning qadim madrasasida sokin bo'lub, zohiriy ulum takmilin qilibdur. Va Mavlono ham ul dastur bila andin xabardor ermish. Muddatdin so'ngra shahrg'a kelib, madrasasida sokin bo'lub, mufrit taqvo yuzidin sulukka mashg'ul bo'lubdur. Zotida zuhd kichik yoshidin mutamakkin ermish, andoqki, tahsil chog'ida hech tolibi ilm uyidin sham' yorutmaydur. Chun inzivosi g'oyati quvvat va niyati takmilu tatming'a yetibdur, g'aybdin avbobu kushod va anvo'i fayzu irshod alarg'a yetibdur Ziyoratgohg'a avd qilib, mavrusi manzilg'a kirib sokin bo'lubdur. Soyir avqotda hech kim bila ixtilot qilmas erdi. Akobir va ashrof, balki zamon podshohlari Shayx ziyoratig'a borurlar erdi, ammo adabu ta'zim yuzidin rasm yo'q erdiki, eshik qoqqaylar, xo'shada tushub o'ltururlar erdi. Birav uydin chiqsa, kirib xabar eltur erdi. Shayx tilamaguncha kishi kirmas erdi. Har kishi suhbatig'a yetsa erdi, mahobatidin dalir so'z ayta olmas erdi. Va haqoyiqu maorifi muassir erdi. Va podshoh va gadog'a nasihat u pandi alassaviya erdi. Podshohga bir kun bu nav' nasihat qilg'andurki, harne o'zungga ravo ko'rmasan, Tengrining hech bandasig'a ravo ko'rma! Bu so'z muassir tushub, chandin musulmonlarg'a naf' yetib, podshoh bu so'zni mazkur qilur erdi. Va bu haqir bila ko'p iltifoti bor erdi. Ko'p qatla xayr duosi qilib erdi. Umid ulki mustajob bo'lmish bo'lg'ay. Yoshlari yetmish ikkiga yetganda Ziyoratgohda dunyodin o'ttilar. Va Hirot shahrida Shayx Bahouddin Umar q. s. hazirasig'a naql qildilar.

659. MAVLONO MUHAMMAD TABODGONIY Q. S.

Alar Shayx Zaynuddin Xavofiy q. s. ning kibor xulafosidindur. Zohiriy va botiniy ulumda komil. Qirq yilg'a yaqin irshod sajjodasi ustida istiqloq bila mutamakkin erdilar. Hazrat Shayx Tabodgoniy qaryasig'a yetganda alar kichik yoshda ermishlar. Shayx suhbatining sheftasi bo'lubdurlar. Shayx azimat qilg'anda tilabdurlarki, xizmatida borg'anlar. Shayx debdurlarki, holo, saning ish qilur vaqting emas. Tahsilg'a amr qilibdurlar. Hirot shahrig'a kelib, Feruzobod bozorida madrasai Sabzda necha vaqt zohir ulumi kasbig'a mashg'ul bo'lubdurlar. Ammo doim xayollarida bu toifaning suluki dag'dag'asi bor ekandur. Bir kun hujralarida mutolaag'a mashg'ul ekandurlar, janoza saloti uni kelur. Qo'porlarki, ul namozg'a yetgaylar. Tashqari chiqib, ehtiyot qilurlar. Janoza va salot tortqon kishi ko'runmas. Taajjub bila hujrag'a kirib, yana mutolaag'a mashg'ul bo'lurlar. Yana ul un kelur. Yana chiqarlar va ehtiyot va tafahhus qilurlar va har kishidan so'rarlaru ne ul janozadin va undin asar bor ermish va ne hech kishiga andin

vuquf. Alar o‘zlariga derlarki, go‘yo bu un [o‘lmasdan burun o‘linglar]⁽¹⁾ hadisi hukmi ishorat angadurki, o‘lumning tahniyasida bo‘lg‘ay, chun vaqt yetgan erkandur. Chiqib, Hazrat Shayx xizmatig‘a kelib, jidd bila sulukka ishtig‘ol ko‘rguzurlar va oz fursatda alarg‘a ko‘p rushd zohir bo‘lur. Shayx der ermishlarki, Mavlono Shamsuddin Muhammad sarig‘ oltun erdi. Biz ani sikkazada qilduq va har kimga maktube yo ruq‘a bitsalar ermish, alarg‘a buyururlar ermish va istihson qilib der ermishlarki, bizing mofizzamirimizni bitirsen. Mavlonodin manquldurki, bir ramazon oyida Shayxning masjidining imomi g‘oyib ermish. Alarg‘a havola bo‘lubdurki, tarovihda imomat qilg‘aylar. Dastur bu emishki, Shayx masjidida tarovihda si pora Qur‘onni bir xatm qilur ermishlar. Alar har kun bir se porani yod tutub, tarovihda imomat qilib, ul ramazon ma‘hud dastur bila Qur‘on xatm bo‘lubdur va Shayxdin so‘ngra istehqoqu istiqlol bila murshid alar bo‘ldilar va xosu omning ruju‘i alar xizmatida voqe‘ erdi va xonaqohlarida muridlarni arba’in va xilvatqa o‘lturtmoq va alar takmilig‘a ishtig‘ol ko‘rguzmak alar zamonida alarning xonaqohida o‘q erdi va xotirlari mayli yaxshi un bila samo‘g‘a ko‘p moil erdi va Mavlono sozu xonandalig‘din bot muassir bo‘lib, samo‘g‘a qo‘porlar erdi va behol bo‘lur erdi va majlis huzzorig‘a g‘arib asar qilur erdi. Andoqki, betahammul bo‘lub erdilar va alarning tasnifoti bor, misli «Asmulloh sharhi» va «Manozil us-soyirin» va «Qasidai burda muhammasi» va «Tazkirat ul-habib» va «Vasoyo» tarjimasi va bir «Arba’in» tarjimasi «zikr» bobida. Va yana bir «Arba’in» tarjimasi «faqr suluki» bobida. Va bu faqirg‘a iltifotlari ko‘p erdi. Bu hadisni alardin istimoim borki, [iymon ikki bo‘lakdan iborat: yarmi sabr, yarmi shukr]⁽²⁾. Yoshlari sakson sakkizga yetti va sakkiz yuz to‘qson birda Chilgazi mahallasida olamdin o‘ttilar va Xiyobonda madfundurlar. Muxlislaridin ba‘zi qabrlari boshida xonaqoh va masjid imorati qilibdur va darveshlari farzandlari xizmatida sulukka mashg‘uldurlar va [«qutbi zamon biraft»]⁽³⁾, alarning favtining tarixidur.

660. XOJA ABDULAZIZ JOMIY Q. S.

Hazrat Shayx ul-islom Shayx Ahmad Jomiy q. s. ning yaqin avlodidindur. Kichik yoshdin zuhdu taqvog‘a orosta ermishlar. Hiri shahrida zohir ulumi takmili qilibdurlar va Mavlono Sa‘duddin Qoshg‘ariy q. s. irshodi bila xojalar q. a. tariqida sulukka mashg‘ul bo‘lubdurlar va taqvolari mufrit erdi, soyim ud-dahr erdilar va samo‘ majlisida azim sayhalar urub, bexud bo‘lur erdilar. Ulug‘ yoshlarida haramayni sharifayn ziyortig‘a borib, musharraf bo‘ldilar va vajdu shavq mizojlarida g‘olib erdi va ko‘prak avqot «Futuhoti Makkiya»ni mutolaa qilur erdilar. Alar vaqtida Shayx ul-islom q. s. avlodida bu tariqda alar erdilar. Va xaloyiq va soyir avlod alarg‘a muxlisu munqod erdilar. Va bu haqir borasida iltifotlari ko‘p erdi va ko‘p qatla fotiha bila duoi xayr qilibdurlar. Umid ulki, mustajob bo‘lmish bo‘lg‘ay. Sakson ikki yoshlarida to‘qquz yuz ikkida Jom viloyatida olamdin o‘ttilar. Shayx ul-islomning xonaqohida madfundurlar.

661. MAVLONO ALOUDDIN Q. S.

Aning asli Ko‘histondindur. Shahrg‘a tahsil uchun kelib, Mavlono Sa‘duddin Qoshg‘ariy q. s. suhbatig‘a musharraf bo‘lubdur. Va sulukka mashg‘ul bo‘lubdur. Va Hazrat Mavlono irshodi bila anga ko‘p rushd hosil bo‘lubdur. Va‘zu samo‘ majlisida xushhol bo‘lub, sayhalar tortar ermish. Base toliblarg‘a faqr tariqi talqini qilur ermish. Ikki haj tashrifig‘a musharraf bo‘lub, anda Shayx Abdulkabir degan buzurg suhbatig‘a yetib, ko‘p favoyid topibdur. Yoshi yetmish uchga yetib, sakkiz yuz to‘qson ikkida olamdin o‘tti. Va

qabri o'zining piri Mavlono Sa'duddin q. s. taxti ustidadur. Favtining tarixi [«Pir raft»]⁽¹⁾ alfozidin topibdurlar.

662. MAVLONO ABULXAYR Q. S.

Oti Ahmaddur. Hofiz Shamsuddin Saraxsiyki derlar, sohibi vaqt kishi ermish, aning o'g'lidur. Va kichik yoshda Qur'onni hizf qilib erdi. Va Shayx Zaynuddin Xavofiy r. t. silsilasida suluk qilur erdi. Yaxshi tab'i va yaxshi ixtiloti bor erdi. Bu faqir Hazrat Maxdumiy n. m. n. jamoatida aning keynida namoz qilibmen. Qur'onni xo'b va muassir o'qub erdi. Yoshi yetmishga yetganda sakkiz yuz sakson yettida olamdin o'tti. Va qabri Hirot shahrining sharqiy haddida Shoh Abulg'ays go'ristonida durur.

663. MAVLONO SHIHOBUDDIN Q. S.

Oti Muhammaddur. Mavlono Abulxayrning og'asi erdi. Ul dag'i kichik yoshida Qur'on hizfi qilib erdi. Darveshlik va faqr tariqi sulukida biyik holatu voqe'otqa yetib erdi yoshi saksonga yetganda sakkiz yuz to'qson to'qquzda dunyodin o'tti. Qabri inisi yonida, Shoh Abulg'aysdadur.

664. MAVLONO XOJIY R. T.

Yigitlikda tamavvul va moli bor ermish. Barchasin darveshlarga va faqr ahlig'a sarf qilibdur. Va suluki chog'ida sakkiz haj davlatig'a musharraf bo'lubdur yillar Makkada mujovir erkandur. Qirq yilg'a yaqin hazrat Maxdumii n. m. n. xidmatig'a musharraf erdi. Va ul Hazratning aning bila ko'p inbisotu iltifotlari bor erdi, andoqki, alarning kutubu musavvadalarin muhofazat qilur erdi. Va yoshi yetmish to'rtga yetganda sakkiz yuz to'qson to'qquzda olamdin o'tubdur. Va mozori Hazrat Maxdumiyning suffasi ustidadur.

665. MAVLONO SA'DUDDIN R. T.

Bahrobodning Ravniz otlig' kentidin erdilar Donishmand va muttaqiy erdilar. Kichik yoshidin taqvoyu zuhd bila o'tkarib erdilar. Hirot shahrida Hazrat Maxdumii n. m. n. bila ko'p suhbat tutubdurlar. Va tahsil ayomida bila hamsaboq o'qubdurlar. Va Mir Izzuddin Tohir Nishoburiyning shogirdi erdilar. Va Shayx Sa'duddin Hummuyi r. ning avrodin o'qur erdilar. Va qirq yilg'a yaqin Mashhadi muqaddasai rizaviyada sokin erdilar Va hayotlari muddatida «Faroyiz» adosidin so'ngra «Tafsir» bila «Hadioqa mashg'ul bo'lurlar erdi Va el bila ixtilot qilmas erdilar. Va dunyo so'zi alar majlisida o'tmas erdi. Alar suhbatig'a yetib, so'zlarin eshitgan kishiga Hazrat Rasul s. a. v. va buzurgvor ashobining tariqi yod bo'lur erdi. Ba'zi muxtalif mozohib ahliki, alar tavrida taassub g'olib bo'lur, Mavlonoing buzurglukida hech so'zlari yo'q erdi. Bu haqir borasida ko'p xayr duolari qilibdurlarki, aning bila bag'oyat umidvormen. Sharif sinlari to'qson yettiga yetti, to'qquz yuzda dunyodin o'ttilar. Va qabrlari Mashhadning bozasida Ali Zaynuddinning xonaqohi ollidadur.

666. MAVLONO MUHYI Q. T. S.

Imom, Rofi'iy G'aznaviy q. s. farzandlaridindur. Valodatlari Andxudda erkandur. Kichik yoshida bozordin otasi bila o'tub borurda, Bobo Sungu a. r. ki, zamonning majzublaridin ermish, iligin tutub, halvonaz do'konig'a tortib, uch tika halvo og'zig'a solibdur. O'z davrida Haq taolo anga go'yolig' beribdur. Donim der ermishki, ul halvoning halovati

jonim mazoqidin chiqmas. Va ul Samarqandda tahsil qilibdur. Va xonaqohi va muridlari bor ermish. Va muassir va'z aytur ermish. Libosi yo kapanak, yo po'stin ermish. Ko'nglak o'rnig'a bir chodiri shab egniga solur ermish. Mashhur mundoqdurki, har kun «Kalomulloh»ni bir xatm qilur ermish. Ishi to'qson yettiga yetib, sakkiz yuz oltmish beshda dunyodin o'tubdur.

667. MUQRIY MAHMUD Q. S.

Xorazmliqdur, husni savti a'lo darajada erdi. Va bag'oyat darvesh va pokiza ro'zgor kishi erdi. Mavlono Muhyi a. r. ning muridi erdi. Va o'zining ham ko'p muridlari bor erdi. Va Hiriy shahrining masjidi Jome'ida yetmish yil azon davdati anga muyassar bo'ldi. Va yoshi yuz to'rtga yetti va sakkiz yuz saksonda dunyodin o'tti. Va qabri Mavlono Sa'duddin Qoshg'ariy q. s. ning hazirasidadur.

668. MAVLONO VAJIHUDDIN R. T.

Hazrat Mavlono Muhammad Tabodgoniy r. t. ning ashobidindur. Tavbasining bidoyati bu erdikim, burun tolibi ilm kishi erdi. Vazifasining barotin bir kentga bitib erdilar, ani bitkarurga borurda darveshlik dag'dag'asi ko'ngliga tushub, ham andin madrasadag'i kutubni va hujrani muqfal quyub, Mavlono Sirojiddin Olim suhbatig'a borib, inobat qilib, bir yil alar bila bo'lubdur. Va andin Makka azimati qilibdur. Va Mashhadda Hazrat Mavlonoyi mazkur xidmatig'a yetibdur. Va alar ani asrabdurlar va ko'p ish buyurub, irshod ijozati beribdurlar. Yoshi yetmish sakkizga yetganda sakkiz yuz to'qson to'rtida dunyodin o'tubdurlar.

669. MAVLONO MUHAMMAD AMIN R. T.

Bag'oyat buzurgvor kishi erdilar, donishmand va muttaqiy. Va majolislarida tafsir va hadisdin o'zga so'z oz o'tar erdi. Va aksar, Haq s.t. ning lutfu ehsoni va bandalarg'a rahmu rahmatidin va mujrim bandalarning Tengri taolo avfidin umidvorlig'i bobida oyotu ahodis o'qurlar erdi. Har necha foriqu fojir va noumid kishi alar suhbatig'a yetsa erdi, umidvor chiqar erdi. Muborak sinlari yuzdin tajovuz qildi. Bu ruboiy bu faqir xotirig'a alarning muborak tilidin qolibdurki,

ruboiy:

*[Shamol esdiyu jonon zulfining hidini keltirdi, bizning eski xarob
ishqimizni yangiladi.
Ey shamol, u bilan oshnolig'ing bor, zinhor biror begona atrofida
aylanma]⁽¹⁾.*

Shayx Shoh Ziyoratgohiy va ul asrda ko'prak mashoyix bila suhbat tutub erdilar. Balki mashoyix alar suhbatig'a tabarruk tilar erdilar. Qabrlari Ziyoratgoh dashtidadur.

670. DARVESH MUHAMMAD BIHRA R. T.

Shayx Zaynuddin Xavofiy q. s. majlisig'a yetib erdi. Va Mavlono Muhammad Tabodgoniy q. s. xidmatida ko'p suluk qilgan kishi erdi. Hirot shahrining Bihra otlig' kentida bo'lur erdi. Va muridlari bor erdi. Va elga nasihatu pand ayturda betahoshiy erdi. Va qabri ham ul Bihra yonida bir buyuk tepa ustidadur.

671. DARVESH MANSUR Q. T. S.

Pokrav solik erdilar. Va Shayx Hasan Juriy muridlaridin erdilar. Aksar avqot soyim erdilar. Va zohir ulumini Mavlono Yahyo Sebak qoshida tahsil qilib erdilar, Va zamon podshohi bu haqir kichik erkanda aruzu sanoye' o'qumoqqa alarg'a siporish qilib erdilar. Ammo bu toifaning chun istilohotin ham xo'b bilur erdilar. Mundin ham ko'prak alardin eshutilur erdi. Bu toifada alardek xush tab'u daqiq oz kishi voqe' bo'lmish bo'lg'ay. Alar favoyididin bir-ikki ruboiy sabt qililur.

Ruboiy:

*[O'z zotiga qoyim Haq har bir zarrada zuhur etadi.
Ammo g'ofillar ko'zidan pinhon.
Daraxtdan «analloh» sadosi chiqdi.
Mansur «analhaq» desa, ajab emas...*

* * *

*Har bir zarra o'zicha mavjud emas,
bu haqda turli gaplar aytmaslik kerak.
Yaratish istaksiz bo'lmas.
U istaganni esa, rad etib bo'lmas)⁽¹⁾.*

Olamdin soyim o'ttilar. Va qabrlari Xoja Toq go'ristonidadur.

672. DARVESH HASAN SHAHROSHUB Q. S.

Astrobodda bo'lur erdi. Mashoyixiing ko'pining suhbatig'a yetib erdi. Va xaloyiqdin e'roz qilib, go'shaye tutub erdi. Va hech kimdin hech nima qabul qilmas erdi. Va «Mushaf» kitobi bila maosh o'tkarur erdi, ammo qog'azu siyohi va o'zining kitobatig'a yarar muzddin ortiq nima rioyat jihatidin bersalar erdi, qabul qilmas erdi.

Bag'oyat zohidu muttaqiy kishi erdi. Qabri Astrobodda o'z maskanidadur.

673. DARVESH MUHAMMAD GOZURGOHIY Q. S.

Ul sipohiy yigit erdi. Oti Maqsud Ali. Ammo nomurod uva darveshvash yigit erdi va darveshlikka moyil. Oqibat sipohilig'ni tark qilib, Hazrat Mavlono Muhammad Tabodgoniy q. s. mulozamatig'a musharraf bo'lub, alarning ilkida tavba qilib, alar irshodi bila sulukka mashg'ul bo'ldi. Va andoq mustahsan muomalag'a muvaffaq bo'ldiki, oz fursatda Mavlono hazratlarining kibor ashobi ani musallam tutarlar erdi. Va g'olibliqqa pisand qilurlar erdi va Mavlononing ham inoyat nazari muridlaridin anga ko'prak erdi. Faqr tariqida ko'p yorug'luqlar topib, maqosid hosil qilg'ondin so'ng o'zgardek olamdin o'tdi. Hamonoki qabri Gozurgohdadur.

674. MAVLONO MUHAMMAD XUROSONIY A. R.

Avoilda louboli va lavand va oshuftaro'zgor va xammor kishi erdi. Haq s. t. hodiyyi tavfiqni aning sarvaqtig'a yetkurdi va ko'ngliga darde tushdi va ul voshoyist ishlarni tark qildi va Mavlono Muhammad Tabodgoniy r. xizmatig'a kelib, tavba qildi va sulukka mashg'ul bo'ldi va shoyista maosh ilgari tutdi va yaxshi arba'inlar chiqardi va Makka azimati qildi. Va tavakkul qadami bila ul yo'lni bordi va Haramayni sharifayn ziyoratig'a

musharraf bo'ldi. Va necha yil anda mujovirliq qildi va andag'i xalqning ko'pi murid bo'ldilar. Chun Makkadin yonib keldi. El orosig'a kirmadi. Ko'prak avqot Pay rabotida ibodatqa mashg'ul erdi. Bu haqir bir-ikki qatla suhbatig'a ul mutabarrik manzilda musharraf bo'ldi. Va ich og'rig'i marazi bila olamdin o'tdi va qabri Hazrat Mavlonoi mutabarrak mozori jivoridadur.

675. DARVESH SAYYID HASAN Q. S.

Xuroson viloyatining ashrofidin erdilar. Sipohilig' suratida o'tkarur erdilar. Salotin iltifot qilurlar erdi. Ammo doim mayllari darvesh sari erdi va darveshlar xizmatig'a yetar erdilar va darveshlar so'zin va rasoyilin o'qur erdilar. To oqibat bu jonibi ul jonibg'a g'olib keldi va ulug' manosibi zohiriyni va podshohning taqarrub va xususiyatini tark qilib, Mavloni Muhammad Tabodgoniy q. s. xizmatig'a borib, olamning barcha ishidin ilik tortib, ul ilikni faqr etagiga urub sulukka mashg'ul bo'ldilar. Necha yil g'arib arba'inlar chiqarib, darveshlar orasida mutaayyin va faqr tariqida Hazrat Mavlononing ixtiyori xulafosidin bo'ldilar. Xoja Burhonuddin Abunahr Porso q. s. va Shayx Bahouddin Umar r. Mavloni Boyazid Puroniy a. r. va Shayx Shoh Ziyoratgohiy q. r. va ul zamonning mashoyixining ko'pining suhbatig'a yetib erdilar va bu haqirni farzandliqqa maxsus qilur erdi. Bu haqir faqr tariqida va fano joddasida alardek tamom kishi oz ko'rubmen. Oxir hayotlarida Samarqandg'a borib, Xoja Nosiruddin Ubaydulloh q. s. xizmatig'a musharraf bo'lub, suhbatlar tutub, nazarlar topib, qaytib kelib, sakkiz yuz to'qson to'rtida olamdin o'ttilar va alarning favtining ta'rixi mundaq voqe' bo'lubdurki,

She'r:

*[Fano ahlining boshlig'i Sayyid Hasan ketdi, uning joyi abadiy jannat bo'lsin!
U pokiza zot vafotiga ta'rix axtardilar. Ayttim: «Jannati pokash makon bod»]*⁽¹⁾.

Hirost shahrining Shimol haddida, tog' etagida azizlar hazirasida qo'yildi.

676. XOJA AVHAD MUSTAVFIY Q. S.

Donishvar kishi erdi. Derlarki, ulumi arabiyadin voqifdur. Ammo xaloyiqdin e'rozi bor erdi va Sabzavor viloyatida furukash qilib erdi. Hukkom aning xizmatig'a borurlar erdi va maorifidin bahramand bo'lurlar erdi. Ammo o'zining faqr istig'nosi oncha bor erdiki, ul elning kelgan kelmagani himmati nazarida alassaviya erdi. Bu haqir borasida ko'p qatla fotihalar o'qub, xayr-duosi qilibdurlar. Umid uldurki, ijobat asari zohir bo'lg'ay. Xojaning haqoyiqu maorifi ko'p bor. She'r devoni dog'i bor. Qabri Sabzavor viloyatidadur.

677. BOBO ALIY XUSHMARDON R. T.

Ham Sabzavor shahrida shayxe erdi. Xonaqoh va muridlari bor erdi, pokiza avqotlig', biyik maqomotlig' buzurg erdi. Suhbatig'a xavosu avom yetarlar erdi.. Va andin elga yaxshi nasoyih va muassir mavo'iz zohir bo'lur erdi. Qabri hamul shahrdatur.

678. SHAYX NURUDDIN MUHAMMAD Q. S.

Shayx Bahovuddin Umar r. t.ning farzandidur. Aning qoshida suluk qilibdur. Derlarki, ulum takmilini ham otasi qoshida qilibdur. Hiri shahrida ham o'z otasi maskanida sokin erdi va toatu ibodatg'a mashg'ul. Va mulk podshohi aning suhbatig'a yetar erdi, o'zga xavosu avom mulozamatini mar'i tutarlar erdi. Qabri ham otasi hazirasidadur.

679. MIRHAYDAR FAXRBOYI Q. S.

Sayyid erdi, donishmandu shirintakallum. Xaloyiq anga shefta va aloqa ahli, suhbatig'a firefta. Bayak nogoh jazbaye yuzlandiki, aql takliflaridin va uqalo tashvishlaridin qutuldi. Ulamo va xavos suhbatlarig'a kelurlar erdi. Gohi o'z holig'a kelsa erdi, har ulumdin so'z aytsa erdi, bag'oyat xo'b so'zlar andin bosh urur erdi. Andoqki, barcha ta'rif qilurlar erdi. Bu so'zning arosida yana takallumi parishon bo'lur erdi. Ammo ko'p xoriq ishlar andin manquldur. Qabri Darvozai Xush tashida, Mir Faxrboyidadur.

680. MAVLONO MUHAMMAD ARAB Q» S.

Majzub kishi erdi. Avval olim va donishmand erdi, so'ngralar mutolaa kasratidin hamonoki dimog'i oshufta bo'ldi va parishon so'zlar ayta boshladi. Ul jumladin, bu nav' so'z ham andin bosh urar ermishki, saltanatqa dalolat qilg'ay. Bu jihatdin zamon podshohi anga shahrdin uzr qo'ldi. Va ul Siyiston mulkig'a borib, sokin bo'ldi. Anda murid va muxlis ko'p paydo bo'ldi. Pokrav kishi erdi. Ham anda olamdin o'tti. Qabri ham andadur.

681. SHAYX SA'DULLOH ZANGULA R. A.

Hiri shahrida bir shayx erdiki, xonaqohi bor erdi va muridlari ham bor erdi. Miknat ahlidin ba'zi anga muxlis va murid erdilar. Va avrodu avqoti darveshona erdi. Irodat ahli ko'p nimalar derlar. Bo'la olg'ayki, chin bo'lg'ay, al-ilmu indalloh.

682. SHAYX SADRUDDIN RAVVOSIY A. R.

Shayx Zaynuddin Xavofiy r. a. ning xulofosidindur. Zohir ulumida Xoja Fazlulloh Abullaysiy r. a. kim, Samarqand Dor ul-ilmining olimi ulamosi erdi, zuhdu taqvoda naziri yo'q erdi va fikhdagi Abu Hanifai soniy derlar erdikim, bu haqir ham alar shogirdlig'i sharafiga musharraf bo'lubmen. Va alad – davom toliblar irshodig'a mashg'ul erdi. Va suluk ahli hamesha aning xonaqohida xilvat va uzlat tariqini mar'i tutarlar erdi. Va voqeot hallida mahorati bor erdi. Ba'zi majlisida akobir, balki zamon podshohi hozir bo'lur erdi. Va samo'i xaloyiqqa bag'oyat mo'tabar va muhtaram erdi. Va bu toifa kutubu risolasidin faqr ahlig'a dars aytur erds. Sakson yoshig'a yaqinda dunyodin o'tti, ich og'rig'i bila. Qabri o'z viloyati Shag'ondadur.

683. MAVLONO MIRZAYN Q. S.

Marv viloyatida buzurg erdi. Yigitlikda zohir ilmin go'yoki qilg'andur. Avrodu avqot va xonaqohu muridlari bor edi. Ul viloyat ahlig'a irshod huzurida erdi. Mulkning xaloyiqi ulug'-kichikdin barcha anga muxlis va mu'taqid erdilar. Hukkom bovujudi ulki, uyi necha yog'och shahrdin yiroq erdi, ziyoratig'a borurlar erdi. Qabri o'zi bo'lur kentda-o'qdur.

684. XOJA MUAYYAD MEHNA Q. S.

Shayx Abusaid Abulxayr q. s.ning avlodidindurlar. Zohir ulumin takmil qilib erdilar. Yillar buzurgvor jaddlari mazori boshida shayx ul-islom erdilar, va'zda nafasleri bag'oyat mu'assir, samr'da harakotlari asru muriq. Zamon salotini va akobiru ashrofi irodatu ixlos yuzidin alarg'a ta'zimu ehtirom qilurlar erdi. Bu haqirni farzandliq lafzi bila sarafroz qilib, xayr-duosi ko'p etib, boramda fotihalar o'qub erdilar. Umid ulki, biri mustajob bo'lg'ay. Qabrlari ham Hazrat Shayxning munavvar gunbazlaridadur.

685. XOJA RUKNUDDIN MEHNA Q. S.

Alar ham Hazrat Shayx Abu Said Abulxayr q. r. ning avlodidurlar. Donishmand va muttaqqiy erdilar. Fanovu faqr tariqlarida g'olib voqe' bo'lub erdi. Xoja Muayyad olamdin o'tgandin so'ngra mazori boshining shayx-ul islomlig'in alarg'a taklif qildilar. Alar dag'i bir necha yil o'shal ishni qilib, olamdin o'ttilar.

686. MAVLONO TOJUDDIN AHMAD SHIJANIY Q. S.

Shijan degan Boxarz viloyatining a'molidindur. Alar Mavloni Sa'duddin Qoshg'ariy q. s. murididurlar. Avval shayx Zaynuddin Xavofiy r. t. silsilasida suluk qilur ermishlar. Alarga jahr zikridin dag'dag'a yuzlanibdur. Boxarzdii shahr sari yuzlanibdurlar. Shahrg'a yetkandin so'ngra mashoyix tabaqotida suluk qilur murshidlardin tafahhusg'a mashg'ul bo'lubdurlar. Hazrat Mavloni Sa'duddin Qoshg'ariyni debdurlarki, xojalar silsilasidaki, «Silsilat uz-zahob» iborat andindur, toliblarg'a talqinu irshod sajjodasidadurlar. Alarning maskanin so'rab masjidi jome' mahallasig'a borurlar. Alarning uylarin topib, bir lahza eshiklarida o'lturg'ondin so'ngra alar chiqarlar va ba'zi ashob bila uylari eshikida o'ltururlar. Mavlonog'a ham iltifot qilib, so'rub o'ltururlar. So'z asnosida Mavloni sari boqib derlarki, bu shahr podshohinki, Bobur derlar, podshohi zohirdur. Mulozimlardin biriki anga ko'p ixlosi bo'lg'ay, har saboh aning sari boqib, otin to'stoxona tutub, Bobur, Bobur deb ko'p mazkur qilsa, oyo anga xush kelgaymu deb savol qilurlar. Mavlononing ko'nglidaki dag'dag'asi raf' bo'lur va alarning silsilasida murid bo'lub, sulukka mashg'ul bo'lurlar. Ul zamon mashoyixidin ko'lining suhbatig'a yetibdurlar. «Kimyoyi saodat» kitobin qo'p mutolaa va kitobat qilibdurlar. Jami'i mashoyixu firoqning Mavloni tariqida istehsoni bor. Mufrit taqvovu zuhd bila bo'lur ermishlar. Qabrlari o'z viloyatlarida- o'qdur, yuzoru va yutabarraku bihi.

687. MAVLONO MUHAMMAD CHOHU R. T.

Mujallidlig' san'atig'a mashg'ul erdi va Piri Sisadsola langarida sokin erdi. Bag'oyat darvesh kishi erdi. Ko'b darveshlar suhbat va xidmatig'a yetib erdi. Sakson yoshdin yuqori bo'lub erdi, ammo tavajjuhi va istimdodi Hazrat Shayx ul-islom ruhiyatig'a g'olib erdi, andoqki, har panjshanba sabohi, albatta, o'zin ul ostong'a yetkurur erdi. Qabri ham ul takiyadatur.

688. XOJA MAHMUD FARANHODIY R. T.

Mazkur bo'lg'on mavze'dindur. Yillar Xuroson mulkida salotin xidmatida vazorat qildiki, andin bir ra'iyat ozurda bo'lg'ani eshntilmadn. Yetmish yoshdin tajovuz qilg'an umrida iltimoslar bila podshohdin istig'no qildi. Ul muyassar bo'lg'ondin so'ngra xalq bila ixtilot eshikin bog'lab, ibodatg'a mashg'ul bo'ldi. Sakson yoshida Hajji muborak safarig'a muvaffaq bo'ldi. Va ul muyassar bo'lub kelganidin, so'ngra ham uzlat tariqida

ibodat qilur erdi, to sakson olti yoshida olamdin o'tti. Qabri o'zi yasag'on go'rxonasidadir.

689. DARVESH BAHLUL A. R.

Mavlono Yah'yo q. s. muridlaridin erdi. Yana dag'i mashoyix xizmatig'a yetib erdi. Purhol va purzavqu shavq kishi erdi. Va'z majlisida xonandalik va go'yandalik va samo' suhbatida betahammullug'lar qilib, azim sayhalar va sa'qalar tortar erdi. Qabri Hiriy shahrining shimol haddida tog' etakidadur.

690. XOJA PIR AHMAD NAQQOSH Q. S.

Murtoz va g'ayratlig' kishi erdi. Avoyilda salotin xidmatig'a mashg'ul erdi, so'ngralar go'sha tutub, ibodat va iyollar maoshi uchun kasbg'a mashg'ul erdi. Mavt marazida atibbo tovug' jo'jasi buyurub erdilar. Ma'lum qilildi, yemas erdi. Nasihat yuzidin deyildi esa, dedikim: men ulg'ayibmen va borur vaqtdur. Uz sihatimg'a bo'lg'on bo'lsa, onsiz dag'i sihat topg'umdur. Yo'q ersa ul ham sud qilmag'usidur. Hamul marazda bordi. Qabri Xoja Toq go'ristonidadur. Bu faqir borasida xayr duosi ko'p qilur erdi. Umid ulki, mustajob bo'lmish bo'lg'ay!

691. SHAYX YAH'YO Q. T. S.

Shayx Zaynuddin Xavofiy q. s.ning o'g'lidur. Mufrit zuhdu taqvosi bor erdi. Haj yo'lidin kelganda, aning suhbatig'a musharraf bo'luldi. Oz so'z aytur erdi. So'z ayturida mone' hamonoki davomi tavajjuhda istig'roq bo'lmish bo'lg'ay. Muridlar va toliblar talqinu irshodig'a mashg'ul bo'lmadi, bu ham bo'la olurki, hamul holig'a dalolat qilg'ay. Qabri otasining qabri ayog'i saridur.

692. MAVLONO SHAMSUDDIN MA'DOBODIY Q. S.

Soyim ud-dahr va qoyim ul-layl erdilar. Ma'dobodda o'ttuz yil erdiki, bir masjidqa kirib erdilarki, andin chiqmaydur erdilar, magar vuzu' qilg'ali. Ostida bir eski bo'riyo va boshi ostida bir eski xishtdin o'zga nima yo'q erdi. Hazrati Risolat s. a. v. muborak tishi muvofaqatig'a o'ttuz ikki tishini ushatib erdi. Aning kenti, ya'ni Ma'dobodni zamon podshohi Shayxi Sherozg'a suyurg'ol berib erdi. Shayx suyurg'olig'a borg'onda alarg'a za'fe torin bo'lg'ondur. Shayx iyodatig'a borib, marazlarin tashxis qildim deb, sharbat va g'izo buyurub, o'zlari hozir qilibdurlar. Mundoq javob beribdurlarki, umridurki, Haq s. t.ning rizosi talabnda zahmat tortibbiz va ma'lum emaski, ul davlatni hargiz topibimiz, yo yo'q. Holoki ma'lum qilduqki, aning rizosi bizing za'fimizdur, biz sihat tilasak, aning rizosidin bo'yin to'lg'ab, anga rozi bo'lmamish bo'lg'aybiz. Tengri uchun bu davlatdin bizni mahrum qilmang deb, ul muolaja va g'izovu sharbatni qabul qilmaydurlar. O'z zamonida balki buncha qurunlarda alardek solik murtoz kishi yod bermas. Qabrlari ham ul kentda-o'qdur.

693. MIR MUFLISIY Q. S.

Mashhad sodotidin erdi. Ul tolib ul-ilmiq qilib, soyir xaloyiqdek ermish. Tab'i nazm ayturg'a muloyim ekandur. Bayaknogoh anga jazbaye yetti va aqlu hush hulyasidin bebahra bo'ldi. Ammo ko'p xavoriqi odot andin naql qilurlar va o'zin ko'p riyozat va mehnat bila tutar erdi. Qabri Mashhaddatur.

694. BOBO XOKIY Q. S.

Turk elidindur. Sipohi ermish. Timurbek bila Rum va Shom cherikiga borg'ondur. Ondin qaytib kelganda, sipohilig' mashaqqatidin, chun toriqqon erkandur, tark qilib, faqr ixtiyor qilibdur. Dog'i Gitu tog'ining shimol haddida sokin bo'libdurki, holo Boboning takyasi va mazori va darveshlari andadur. Va bag'oyat tariqi riyozatlig' kishi erdi. Zamon podshohi ro'zgor havodisidin shikaste voqe' bo'lub, buzulub Foryob va Maymana haddig'a borg'ondakim, mulkini dushman olib erdi. Andin yanib, yana taxt talashib, dushman ustiga kelganda, Bobo takyasig'a tushdilar. Bobo himmatlar tutub, nasoyih aytib, yuz o'n yoshig'a yaqin erkanda otlanib, podshoh bila Gitu tog'ig'a chiqib, shahr soriki dushman makoni erdi boqib, suron solib, mulkni havola qildi. Ul ishorat bila podshoh yurub, hamul kecha mulkni olib yog'ini daf' qildi. Bu uchurda bu faqir Boboni g'arib tushe ko'rdumki, oning valoyatig'a dalolat qilur. Yuz yigirma yoshig'a yaqin yetganda dunyodin o'tti va qabri mazkur bo'lg'on yerdadur.

695. BOBO HASAN QANDAHORIY Q. S.

Majzub ermish. Ul mulk eli G'azniy va Kobulg'acha anga muriddurlar. Va andin havoriqi odot ko'p naql qilurlar. Qabri Qandahorda-o'qdur.

696. BOBO QO'KIY Q. S.

Bobo Ko'kiy ham majzub erdi. Bu faqirning otasining faqr ahlig'a ko'p irodatu ixlosi bor erdi. Andok naql qilurlar erdiki, zamon podshohi hukmi bila bir ish uchun Astrobod viloyatig'a borur erdim. Yo'lda bir majnunsifat majzub yigit yo'luqdi. Andoqki irodat ahlining odatidur, niyoz bila bir diram anga tuta berdim, olmadi va men bir kurta jubba kiyib erdim. Dedi: kurta jubbani oluram. Havo sovuq erdi. Men ani shaydu zarqqa haml qilib, otni surub o'ttum. Manzilg'a yetganda, Bobo Ko'kiy meni ko'rgach, yana dediki, kurta jubbani oluram. To necha kundin so'ngrakim, Astrobod dahanasidin kirduk, bir darvesh yalang erdi. Ul kurta jubbani ul darveshga berdim. Bir lahzadin so'ngra hamul yigit yetishti va menga boqib dediki, durta jubbani oldim. Bori bu so'zdin menga hayrat va taajjub yuzlandi. Astrobodda xiyla vaqt bo'lo'ldi. Hirot shahridin Bobo Ko'kiy ovozasini kelur erdiki, ajab majzube paydo bo'libdur. Men Hiriya kelgandin so'ngra bordimki, anga musharraf bo'lg'aymen. Ko'rdum, hamul yigit erdiki, Astrobod yo'lida bizning bila yo'ldosh erdi. Qabri Hiriya shahri xiyobonidadur.

697. BOBO ALI MAST NISOYI Q. S.

Jazbasining avvalida Mir Darziy aning sarvaqtig'a yetar, ko'rarki, bir go'sha boshida ayog' uzatib yotibdur. Bir arra chiqarib, aning poshnasig'a qo'yub torta kirishur. Andoqki, etin kesib so'ngakka yetar, ul ayog'in tutmas. Mir Darziy derlarki, [«Alayka mast ast»]⁽¹⁾ laqabig'a jihat muni derlar. Shoh Abulg'oziy avval saltanat doiyasida Bobo nazarig'a yetibdurlar, iltifot nazari topibdurlar va Astrobod azimatidakim, Sa'dlu Husayn ustiga yurubdurlar, Bobodin ruxsat tilay kelibdurlar. Bobo debdurki, «boru bor» va umidvorlig' bila boribdurlar. Astrobodg'a yetib, dushanba kuni Zilhijja oyining o'n ikkisida urush bo'lub, a'dog'a: g'olib bo'libdurlar. Hamul kun Bobo Nisoda takyadin chiqib, Nisoning eski qo'rg'oni yo'lida turub, har kishi kelsa, tosh otib iztirob qilur ermish kun tushgacha, andin so'ngra munbasit bo'lub, kulub yonib takyaga kiribdur. Ul soat va ul kunni hisob qilibdurlar, podshoh dushmanig'a zafar topqan bila muvofiq erkandur. Astrobodda vabo bo'lub, Xurosong'a dag'i yuzlanibdur. Bir oqshom Bobo

takyadin g'oyib bo'lubdur. Kechqurunroq paydo bo'lubdur, bosh va yuzi zaxmliq, qong'a bo'lg'ong'on. Debdurki, yog'iy keladur, urdi, urushtuk, yog'iy bizni bosdi, ammo Xushkeldi o'z g'animmn bosti. Bu uchurda Nisoda vabo bo'lubdur va Bobo ul vaboda olamdin o'tubdur. Va qabri Nisodadur.

698. BOBO XUSHKELDI Q. R.

Nisoning kentlaridin birida bo'lur ermish. Majzub va mag'lub kishi ermish. Hamul nav'ki, Bobo Ali Mast debduri, balo bila urushtuk, balo bizni bosti, ammo Xushkeldi o'z g'animin bosti. Chun vabo balosi ul viloyatqa kiribdur, barcha kentlarga yoyilibdur va ko'p xaloyiq ul zahmat bila boribdurlar, ammo Bobo Xushkeldi bo'lur kentda dorimaydur.

699. SAYYID MUHAMMAD MADANIY Q. R.

Madinadan bu mulkka kelib qolibdur. Jazbi g'olib ermish va bazlu ziyofat tariqi zotida mustavliy. Shoh Abulg'oziy gohi alar xidmatig'a musharraf bo'lur ermishlar. Ul avqotda bir tarafdin bir dushman Shoh Abulg'oziy qasdig'a Nisog'a mutavajjih ermish. Alar Niso tegrasinki, berk yerdur va suvlari bor, berkitur xayol qilib Misr otlig' mulozimlarig'a buyurg'an ermishlarki, chapar va tura uchun eshiklar yig'ishturg'ay. Ul eshiklar yig'ishtururda Mir eshikig'a borib, beadabona so'zlar aytibdur. Va Mirg'a g'azab mustavliy bo'lub debdurki, men bu harosning ishin yasamasam er bo'lmag'ayman. Shoh Abulg'oziy bu so'zni eshitib, Mir xidmatig'a borib, avval o'zlarining so'ngra ul Misrning gunohin darxost qilibdurlar. Javob beribdurki, sening gunohingni bag'ishladim, ammo aning gunohini bag'ishlamasmen. Navmid chiqib, yana bir mulozimni darxost ta'kidig'a yiboribdurlar. Mir debdurki, o'qiki yoydin chiqdi, ani qaytarsa bo'lmas. Chun Shoh otlanib azimat qilibdurlar, oz yo'l bormaydur ermishlarki, Misr otdin yiqilibdur. Va ul ranjdin qo'pmaydur va oz kunda ham ul tashvish bila boribdur. Va ul viloyatda mazkur bo'lg'an vabo asru tug'yon qilibdur. Mirdin duo iltimose qilibdurlar. Mir debdurki, biz borurbiz va bu baloni o'zimiz bila elturbiz. Va hamul uchurda Mir bu balo marazi bila o'tubdur va ul vabo taskin topib, daf' bo'lubdur. Va mazori ul viloyatdadur.

700. BOBO BAHLUL Q. S.

Kichik yoshidin anga jazba yetgan erkandur va azim jazbasi bor ekandur. Va Shoh Abulg'oziy bila ko'p muloyamati bir zrkandur. Ham bu mazkur bo'lg'on vaboda Shohg'a aytibdurki, sening baloingni men qabul qildim va yiqilibdur va ul maraz bila olamdin boribdur. Qabri ham ul viloyatdadur.

701. BOBO ALI POYI HISORIY Q. S.

Majzub erdi va aslo kishi bila so'zlashmas erdi. Sayyidzoda Balyoniy, Shohrux Mirzo chog'idakim, taassub va inod ahli mazhab tuhmatig'a qatl fatvosi bitib, Poyi Hisorda shahid qilg'andurlar va kecha qatl qilg'an yerdin ko'tarmagan ekandurlar. Ul yerning huzzorn va sukkonidin ba'zi voqif ermishlarki, yarim kecha Bobo o'z yeridin qo'pub, maqtul qoshig'a kelib, ko'p yig'lab, nudbalar qilib degandurki, Tengri sening jazongni bergayki, behaqiqat el sanga zulm qildilar, ammo doyim ahli tahqiqqa juhhoddin bu nav' ishlar voqe' bo'lg'ondur. Va anga mag'firat duosi qilib, ham ul yarim kecha o'z o'rnig'a kelib, ham ul sukut ixtiyor qilibdur. Qabri Poyi Hisorda, o'zi sokin erkan yerdadir.

702. BOBO TILANCHI Q. R.

Marv yo'lida Charkas bandida sokin erdi. Majzub erdi. Ilayida qish va yoz o't yoqarlar erdi. Bir siqa kishi bu toyifadinki, so'zida shoyibai kizb yo'q erdi, dedikim, Xorazm tarafidin kelurda aning takyasig'a yettim va aning bila muloqot qildim. Va ul yo'lda manga asru ko'p mashaqqat yetib erdi. Bobo ramzu imo bila mening boshimg'a ne kim o'tub erdi va ollimg'a ne kim kelib erdi, barchasin manga zohir qildi. Va yana nimalarki, mustaqbal zamong'a dalolat qilur erdi, dedikim, barcha ilayimga keldi, vallohu taolo a'lam! Qabri ham ul mavze'dadur.

703. BOBO PIRIY Q. T. S.

Majzub erdi. Qirq yilga yaqin, bir mahaldakim yiqilib erdi, andin tebranmadi. Jazbi mufrit erdi. Hech vaqt andin kavni fasod olamig'a shuur zohir bo'lmadi.

Xoriqi odot andin naql qilurlar. Va xalqni ko'p safohatomiz so'kar erdi. Bu haqir aning ilayidin o'tmas erdim. Va hol ulki, maskani om yo'li ustida erdi. Bir kun bir hamroh so'rdiki, bu yerga yetganda, doyim yo'lni evurub, Bobo ilayidin o'tmassen, sabab nedur, ayt?! Dedimki, bu jihatdinki, fahsh so'kar, manga xush kelmaski, aning fahshin eshitgaymen.

Ul hamroh dediki, Boboni derlarki, karomati bor, kel, ilayidin o't. Agar karomati bo'lsa, seni so'kmagay. Agarchi imtihon erdi, ammo ul degandek ilayidin o'ttum, so'kmadi. Odatining xilofi – duo qildi. Qabri Hiriyl shahrida.

704. BOBO HASAN TURK Q. T. S.

Majzub va sohibi botin er mishlar. Xaloyiqki, alar suhbatig'a kelsa, ko'nglidagi xavotirni zohir qilur er mishlar. Bir qish kechasi qor yog'gan er mish va bag'oyat sovuq er mish. Boboga jazb g'olib bo'libdur yalang'och takyadin chiqib, lo alat-ta'yin mastu bexud kezib yurur er mish. Tongga yaqin jazblari taskin topibdur va sovuq asar qilibdur. Bir hammom gulxanidin o't yorug'i ko'rinibdur. Bobo beixtiyor tabiat ko'shishi bilan o't sari boribdur. Gulxantob gulxanga kafcha uradur er mish, yo'l bermaydur. Bobo anga aytibdurki, qo'p! Qo'pmaydur. Qizig' kafchani iligidin olibdur va boshig'a urubdurki, mag'zi chiqibdur, ayog'idin sudrab, gulxandin tashqari chiqarib tashlabdur. Va o'zi gulxanga kafcha ura boshlabdur. Saboh o'tar el ul o'lukni ko'rub yig'ilibdurlar. Gulxanga kirsalar, ko'rubdurlarki, bir yalang'och telba gulxantobliqqa mashg'uldur. Andin so'rubdurlarki, bu kishini kim o'ldurdi? Debdurki, men o'ldurdum. Tanir el bilibdurlarki, Bobo Hasandur. Uzlari hech nima deya olmaydurlar, ammo ul o'lukning vorisi Boboni Shohrux Mirzo qoshig'a eltibdurlar va kayfiyatni arz qilibdurlar. Shohrux Mirzo so'rubdurki, Bobo, seni deydurlarki, biravni o'ldurubsen? Andoqmudur? Debdurki, hov, andoqdur. Mirzo so'rubdurki, neuchun o'ldurdung? Debdurki, munchani sen o'ldurdung, biravni dag'i men o'ldurdum. Mirzog'a yana so'z aytmoq sarfe qilmaydur.

Maqtulning varasasini diyat bila rozi qilib, Bobog'a ijizat beribdurlar. Qabri Hirot Xiyobonidadur.

705. BOBO JALIL Q. T. S.

Majzub erdi, kavni fasod olamidin bebahru beshuur kishi erdi. Bag'oyat mahobatlig' shakli bor erdikim, ko'rgan kishiga andin vahm g'olib bo'lur erdi. Ammo ul g'oyatda beozoru mazlum erdiki, bir yosh o'g'longina boshlab, har qayon ko'ngli tilasa, eltur erdi. Va yemak-ichmakdin parvoyi yo'q erdi. Ne bersalar yer erdi, yo'q esa tilamakni bilmas erdi. Qabri Hirot shahrining Xiyobonidadur.

706. BOBO SHIHOB Q. R.

Buluj elidin erdi. Tag'oyisi qizig'a mutaalliq bo'lub telbarar edi. Va ul oshuftalig'da anga jazbaye yetib erdi. Xavoriqi odot andin zohir bo'lur erdi. Atfol tosh otib izo qilurlar erdi. Bu haqir bila ulfati bor erdi, qoshimg'a kelur erdi. Bir kun bag'oyat chirkin libos bila yuqori chiqib o'lturdi, nafsqa makruh keldi. Bu xayol yuzlangach, masmu' bo'ldiki, bu baytni o'qur erdi.

Bayt:

[Men o'z o'rnimga emas, xohlagan joyimga o'tiraman]⁽¹⁾.

El ko'zidin g'oyib bo'ldi, o'luk-tirigi ne bo'lgani ma'lum bo'lmadi.

707. BOBO SARIG' PO'LOD Q. S.

Asli Rumdin erdi va nasabida siyodat sharafi bor erdi. Foniysi mahz, balki fanoyi mutlaq erdi. Kiymak jinsidin bir kapanakdin o'zga nima hargiz qabul qilmadi va yemak jinsidin hargiz hech kimdan hech nima tilamadi. Ko'p mubolag'a qilsalar, juzvi yemakka mayl qilur erdi. Libos xosiyatidin podshohi zamon vz arkoni davlatdin anga maxsus kishilarki, alar bila ko'p ulfati bor erdi, har necha darxost va iltimos qilurlar erdi, hamul bir kapanakdin o'zga limaga iltifot qilmadi. Makka yo'lida o'tqa kuygan jihatdin qabri ma'lum bo'lmadi. Bu faqir bila ko'p ulfati bor erdi.

708. SHAYX ILYOS A. R.

Nur tog'ida Mavarounnahr mulkida bo'lur erdi va donishmandu solik kishi erdi. Silsilasi Sulton Boyazid Bistomiyg'a tortar. Atrof va javonibdin ham ilm o'qug'oli, ham faqr tariqida suluk qilg'ali toliblar aning xidmatig'a borur erdilar. Muridlari so'zi xud budurki, andoqki, anjumanda xaloyiqqa sabaq aytur va xilvatda jin xaylig'a dag'i sabaq aytur, al-ilmu indalloh. Barn buzurgluki ul g'oyatg'acha bor erdiki, aning ekini boshig'a Xoja Nosiruddin Ubaydulloh q. r. yetibdur, ko'rubdurki, xirmanni dehqonlar sovuradurlar. Otdan tushub, chorshoxni dehqon iligidin olnb, tabarruk xosiyatidin ul xirmanni sovurubdur. Chun Shayxqa aytnbdurlar, ko'p tafovut qilmaydur. Qabri go'yoki ham ul Nur tog'ida-o'qdur.

709. MAVLONO MIR IMOM Q. S.

Samarqandda bo'lur erdi, valoyat osori hay'atidin zohir erdi. Zamon podshohi va arkoni davlat ko'p hurmat tutub ta'zim qilurlar erdi. Har dardmondaning podshoh qoshida, yo aning arkoni davlati qoshida muhimmi bo'lsa erdi, anga iltijo qilur erdi. Ul bekulfat qo'pub, bavujudi kibari sinn, podshoh qoshig'a borur erdi va taxtining ollida turub, ul dardmondaning so'zin aytib, ishin butkarib yopar erdi, arkoni davlat qoshida dag'i munga

ko'ra. Samarqandda balchig' azim bo'lur, aning ishi musulmonlar ishi taraddudig'a mone' emas erdi. Hamonoki, qabri Samarqandda-o'qdur.

710. MAVLONO SHARAFIDDIN YAZDIY Q. S.

Yazd shahrining Taft otlig' kentidindur. Donishmand va sohibkamol kishi erdi. O'z zamonida adili va naziri yo'q erdi. Tasavvufda derlarki, Xoja Shoyinuddini Turk shogirdidur. Ammo soyir ulumda va tasavvufning ham ilmida otin a'lam tutarlar va Mavlononing mufid musannafoti bor: «Qasidai burda» sharhida va «Asmoullah» sharhida, «muammo» fannida «Hulal va manozir», agarchi asl ishga daxli yo'qdur, ammo «Hulal»ning muqaddimotida bu toifaning istilohotini ramzu imo tili bila andoq darj qilibdurki, bu toifaning kummali kerakki, anglag'ay. Dag'i Mavlono uz zamoni salotini qoshida mu'azzaz va soyir ashrof qoshida mukarram erdilar va Taftda xonaqoh va shogirdlari va muridlari bor erdi. Bu haqir sig'ari sinda ul buq'ada alar xizmatlarig'a musharraf bo'lub, mening boramda fotihalar o'qudilar. Qabrlari anda-o'qdur.

711. MAVLONO HUMODUDDIN KALOBODIY Q. S.

Sherozning Qalobod otlig' kentidindur. Shaharda bo'lur erdilar. Mufrit zuhdu taqvo bila zist qilur erdilar. Hukkom va ashrof alar suhbatig'a yetarlar erdi. Mavlononing zohir va botin ulumi azhar min ash-shams erdi. Bu haqir sig'ari sinda alar xidmatig'a musharraf bo'lubmen. Mening boramda fotiha o'qub, bir qasab yog'lig' inoyat qilibdurlar. Qabrlari hamonoki Sherozdadur.

712. SHAYX AVHADUDDIN HOMID KIRMONIY Q. T. S.

Ul shayx Ruknuddin Sinjoniyning murididur va ul Shayx Qutbuddin Abhariyning va ul Shayx Abunnajib Suhravardiyning q. a. Bag'oyat buzurg ermish. Shayx Muhyiddin Arabiy q. s. suhbatig'a yetibdur va Shayx andin «Futuhot» va ba'zi kutub va rasoyilida so'z aytibdur. «Iqboliya» risolasida mazkurdurki, Shayx Ruknuddin Alouddavla q. s. debdurki, bir kunki, qofila Minoda erdilar. Shayx Shihobuddin Suhravardiy q. s. muridlaridin biri anda erdi. Oning ziyoratig'a borduq. Alhaq bas aziz kishi erdi. Soate o'lturduq va har nav' so'z o'tar erdi. Ondin so'rduqki, eshitibbizki, sizing shayx, q. s. Avhaduddin Kirmoniyni muftadi' debdur va o'z qoshida qo'ymaydur. Bu so'z rostmudur? Ul aziz dedi: bale. Va men ul majma'da Shayx xizmatida hozir erdimki, birav aning zikrin qiladur erdi. Alar buyurdilarki, oning otin mening qoshimda tutmangizki, ul muftadi'dur, ammo yana bir kun ham Shayx xizmatida erdimki, dedilarki, Shayxning bu so'zin Shayx Avhaduddin eshitdi va dedi: agarchi Shayx meni muftadi' debdur, ammo menga ushbu mufoxirat basdurki, otim shayxning tiliga o'tubdur va bu ma'noda arabiy bayt ham aytibdur. Ul bayt budur.

Bayt:

*[Meni yomonlik bilan eslaganing meni xafa qilmaydi,
balki sening xayolingdan o'tganim uchun xursand bo'laman]⁽¹⁾.*

Bo'la olurki, shayx Shahobuddinining murodi aning ibtido'idin ul bo'lg'ayki, derlarki, ul haqiqat shuhudida mazohir suratig'a tavassul qilg'on ekondur va mutlaq jamolin muqayyadot suvarida mushohada qilur ermish. Andoqki, o'ttiki, shayx Shamsuddin Tabriziy q. s. andin so'rubdurki, ne ishdasen? Debdurki, oy aksin suvliq tashtda

ko'radurmen. Shayx dediki, agar bo'ynungg'a chibqon chiqmaydur, nega oyni ko'kda ko'rmasen? Va Mavlono Jaloluddin Rumiy q. s. qoshida birov degandurki, ul shohidbozdur, ammo pokbozdur. Alar aning javobida debdurlarki, kosh ne tilasa qilg'ay erdi va o'tgay erdi va bu ruboiy ham bu ma'nog'a dalolat qilurkim,

Ruboiy:

*[Suratda ma'no asari bor uchun unga ko'zim bilan boqaman.
Bu olam suratdir, biz suratlardamiz, ma'noni faqat suratda ko'rish
mumkin]⁽²⁾*

va Shayx Avhaduddin q. s. latif ash'ori bor, masnaviydin va aning g'ayridin. «Misboh ul-arvoh» kitobining oxirida ayturki,

masnaviy:

[To qo'l qimirlar ekan, ilojsiz, soya harakatga keladi. Soya qo'ldan paydo bo'ldi, aslida o'zi yo'q narsa. Borlig'i o'zi bilan qoyim bo'lmagan narsaning borligini e'tirof etish aqldan emas. Hakimlar fikricha, Haqdan boshqaning borligi mutlaq borliq emas. Haq bilan qoyim bo'lgan borliq asli yo'q narsa, lekin nomi bor. Naqqoshning fitnasi o'z naqshida, o'rtada bir kishi yo'q, xotirjam bo'! Vujud haqiqati haqida o'zi gapirdi, o'zi eshitdi, shu sababdan o'zi ko'rsatdi, o'zi ko'rdi. Allohga qasamki, Allohdan boshqa haqiqat mavjud emasligiga ishonish lozim]⁽³⁾.

Ruboiy:

*[Avhad, yurak eshigin qoqasan, yurak qani?
Bir umr yo'l yurasan, manzil qani?
Bu vafosiz, pastkash dunyoda ellik
ikki chilla o'tirding, hosil qani?]⁽⁴⁾.*

713. AMIR SAYID QOSIM TABRIZIY Q. S.

Avoilda Shayx Sadruddin Ardabiliy g'a irodatlari bor ekandur. Andin so'ngra Shayx Sadruddin Ali Yamaniy suhbatig'aki, Shayx Avhaduddin Kirmoniy ashobidindur, yetishibdurlar. Ro'zgor ahli alarning qabul va shikorig'a ikki fariqdurlar. Hazrat Maxdumiy n. m. n. «Nafahot ul-uns»da alardin ko'p so'z bitibdurlarki, ul jumladin biri budurki, debdurlarki, azizlardin ba'zi der erdilarki, alar Samarqandda erkanda alar bila muloqot qilduq. Maorif asnosida, der erdilarki, Siddiq Akbardin ko'p so'z rivoyat qilib, riqqat qilurlar erdi va ko'zlaridin ulug' oq qatarot tushar erdi va muridlari der erdilarki, alar. holo Abobakriy maqomidadurlar. Hazrat Xoja Ubaydullohdin naql qilibdurlarki, alar debdurlarki, Hazrat Mir, Hazrat Xojai buzurgvor Xoja Bahouddin Naqshband q. r. a.ni Abivard navohisida ko'rgan ekandurlar va suhbat tutgan ekandurlar va alarning tariqasig'a mu'taqid ekandurlar va alardin fahm bo'lur ekandurki, o'zlarin ul tariqag'a tutar ekandurlar va ham Xoja Ubaydulloh debdurlarki, Mir hazratlari buyuribdurlarki, har yerga yetsam erdi, majzublardin so'rar erdim va o'zumni alar suhbatig'a yetkurur erdim. Chun Rung'a yettim va ma'hud dastur bila so'rdum. Dedilar: munda majzube bor, oti Mavlono Joniy. Oning qoshig'aki bordim, oni tonidimki, tahsil avonida Tabrizda ko'rub erdim. Onda holining kayfiyatini so'rdum. Rum tili bila dediki, har saboh qo'par

erdim. Bir kishi erdim, tafriqag'a tushgan. Birav bu yondin tortar erdi va birov ul yondin. Bir saboh qo'ptum. Bir hole meni bosa oldi. Mag'lub qildiki, borchadin xalos bo'ldum. Debdurki, bu so'zni necha qatla alardin eshitdim. Har qachonki, derlar erdi, mutag'ayyir bo'lurlar erdi va ko'zlaridin yosh to'kilur erdi. Ma'lum bo'lur erdiki, bu so'zni ul aziz aytqonda alarg'a ko'p ta'sir qilg'ondur va ba'zi rasoillarinda kelturub durlarki, yetti yuz oltmish to'qqizda Hirot shahrida xonaqoh jaddida Mavlono Zahiruddin Xilvatiy hazratlarining jivorida sokin erdim. Bir sahar vaqti nogoh Mavlono o'z xilvatidin yig'lab chiqib, mening xilvatim eshigiga kelib, faryod qildiki, Tangri uchun oyatni ayturki, [biz insonga uning jon tomiridan ham yaqinmiz]⁽¹⁾.

Oltmish yil yugurturlar va hanuz yetmaymen. Fuqaro arbobidin azize hozir erdi, aytti, bu hamul Movarounnahr devonasi ishidurki, elning evlariga borur erdi va har iyecha nima yesa erdi, chiqqandin so'ngra so'rsalar erdiki, nima yedingmu? Tashni' qilur erdiki, yegulik nima qayda erdiki, yegaymen.

Bir kun bir ulug' kishi oni uyiga eltti va mulavvan at'ima ko'p ilayiga yoydi. Yeyolg'anchakim yedi. Andin so'ngra mezbon qilich torttiki, barchani yemak kerak. Jon havlidin yana bir miqdorkim yedi. O'zga dedi – o'ltursang ham o'lturki, yeyaolmasmen. Chun devona ul holdin xalos topib chiqdi, so'rdilarki, hech nima yedingmu? Dediki, ne'mat xud ko'p erdi. Ammo qilich qo'rqunchidin kim nima yeya olur erdi? Sakkiz yuz o'ttizda Hirot jome'ida bir fidoyi zamon podshohig'a zaxme urdi. Andoq ma'lum qildilarki, ul kishining Hazrat Mir langarida muqfal uyi bor. Ko'tahnazarlar bu tavahumdinki, alarning vuqufi bila bo'lmish bo'lg'ay, alarg'a shahrdin uzr qo'ldilar. Va alar Balxqa bordilar va xaloyiq g'avg'osi ham alar xizmatig'a bois bor erdi. Alarning haqoyiq va maorifidin holo el orasida devonlari bor va yaxshi masnaviy risolalari. va yana rasoyil ham bitibdurlar va tarje'lari devonda bor va tarje' bayti budurki,

Bayt:

[Af'ol, sifot va zot bilan barcha pinhon va oshkor narsalarning asli sensan]⁽²⁾.

Va Balxdin Samarqandg'a bordilar va andin yana Xurosong'a qaytdilar va Xarjard qasabasida sokin bo'ldilar va sakkiz yuz o'ttuz yettida dunyodin o'ttilar va muborak marqadlari ham andadur va niyozmandlaridin ba'zi qabrlari ustida gunbaz va ayvon imorat qilibdur, yuzoru va yutabarraku bihi.

714. X.AKIM SANoyi G'AZNAVIY R. T.

Kuniyati va oti Abdulmajid b. Odamdur va ul Shayx Raziyyuddin Ali Lolo otasi bila abnoyi amm ekandurlar. So'fiya tariqining shuarosining kubarosidindur va mashoyix aning nazmlaridin istishhodg'a o'z rasoyilidin kelturubdurlar va «Hadiqat ul-haqiqa» kitobi aning she'rida azvoqu mavojidig'a va tavid arbobi ma'rifati adosida kamolig'a qat'iy dalildur. Xoja Yusuf Hamadoniy q. s. muridlaridindur va tavbasining sababi bu ermishki, Sulton Mahmud Sabuktegin qish faslida G'azniyidin kuffor diyoring ba'zini olurg'a chiqqan ekandur va Sanoyin aning madhida qasidaye aytqon ekandurki, oning arzig'a yetkurgo. Bir gulxan eshigiga yetarki, bir majzub anda bo'lur ermishki, oni Loyxo'r der emishlar, bu jihatdinkn, doim Chog'ir loyi ichar ermish. Aning unin eshiturki, soqiysig'a aytur ermishki, bir ayog' to'la qilib berki, G'aznaviy

Mahmudgʻinaning koʻrlukiga ichay! Soqiy demish boʻlgʻayki, Mahmud podshohi islomdur va gʻoziy kishidir. Nechuk mundoq degaysen? Ul demish boʻlgʻayki, noxushnud mardakdurki, har ne aning ilikigʻa tushubdur, ani zabt qilmay boribdurki, yana mulk olgʻay, debdur va ayogʻni ichibdur. Andin soʻngra debdurki, yana bir ayogʻ tutki, Sanoyi degan shoirgʻinaning koʻrlukiga ichay! Soqiysi debdurki, Sanoyi fozil va latiftabʻ kishi. Nechuk bu navʻ degaysen? Ul debdurki, agar ul latiftabʻ boʻlsa erdi, bir ishga mashgʻul boʻlgʻay erdiki, aning bir ishiga yaragʻoy erdi! Bir necha gazofni bir qogʻazgʻa bitibdurki, aning hech ishiga yaramas va bilmaski, ani ne ish uchun yaratibdurlar. Sanoyi ul soʻzni eshitti, holi mutagʻayyir boʻldi va ul Loyxoʻr tanbihi bila gʻaflat mastliqidin ayildi va qadam yoʻlgʻa qoʻyib, sulukka mashgʻul boʻldi. Hazrat Mavlono Jaloluddin Rumiy q. s. soʻzlarida mazkurdurki, Xoja Hakim Sanoyi ul vaqtgi, muhtazar erdi, oʻz-oʻzi bila ogʻzida bir nima deydur ermish. Quloq solganlarga maʼlum boʻlubdurki, bu baytni oʻqiydur ermishki,

Bayt:

[Soʻzida maʼnoyu maʼnosida soʻz boʻlmagan aytganlarimdan qaytdim]⁽¹⁾.

Azize bu soʻzni eshitib, debdurki, ajabdurkn, soʻz demakdin qaytqon mahalda ham soʻzga mashgʻul ermish. Aning ashʻoridindur.

Sheʻr:

*[Bu jahon ming-ming odamlar boʻlsa-da, oʻlaksaga oʻxshaydi.
Bunisi unisiga changal soladi,
unisi bunisini tumshugʻi bilan choʻqiydi.
Oqibat hammasi oʻtadi, oʻlaksa esa hammasidan qoladi]⁽²⁾.*

Bu qitʻa ham aning latoifidindur.

Qitʻa:

*[Jahon xalqining koʻpi gumrohu ozi najot topuvchilardir.
Sen shunday yashaginki, oʻlsang najot top, ammo boshqalar sendan najot
topmasin-lar]⁽³⁾.*

Bu ruboiy ham aningdur.

Ruboiy:

*[Ey ishq, ruh senga muqaddas manzil, aql-savdolarining ortilgan mahmil.
Maʼrifat dunyosining sayyohi bu – dil. Gʻaming dastidan qoʻl boshdayu,
oyogʻ loyda]⁽⁴⁾.*

Va aning «Hadiqa»sidin boshqa hamul vazn bila uch kitobi bor va «Hadiqa»ning itmomigʻa andoqki, oʻzi nazm qilibdur – besh yuz yigirma besh ermish. Baʼzi oʻzining ham favtin ushbu tarixda debdurlar.

715. SHAYX FARIDUDDIN ATTOR NISHOBURIY Q. S.

Alar shayx Majduddin Bag‘dodiy q. s. ning murididurlar va «Tazkirat ul-avliyo» kitobikim, alarning musannafotidindur. Aning debochasida o‘zlarining Shayx Majdudding‘a irodatlarni zohir qilibdurlar va ba‘zi debdurlarki, Uvaysiy ekandurlar va Mavlono Jaloluddin Rumiy q. s. so‘zlarida mazkurdurki, Shayx Mansur Halloj nuri yuz ellik yildin so‘ngra Shayx Fariduddin Attor ruhig‘a tajalli qildi va oning murabbiysi bo‘lubdur. Debduurlarki, alar andoqki otlari mashhurdur, attor ekandurlar. Tavbalarig‘a «abab bu bo‘lg‘ondurki, bir kun attorlig‘ do‘konida muomalag‘a mashg‘ul va mash‘uf emishlar. Darveshe do‘kon eshigiga yetar va necha qatla [Alloh uchun biror narsa ber!]⁽¹⁾ der. Anga parvo qilmaslar. Ul darvesh derki, ey Xoja, ne nav’ o‘lgungdur? Alar debduurlarki, andoqki sen o‘lgungdur! Darvesh debduurki, sen mendek o‘laolmassen! Alar debduurlarki: Nechuk? Darvesh debduurki, mundoq! Yag‘och ayog‘in boshin ostiga qo‘yubdur «valloh», debdur va jonni haqqa taslim qilibdur. Alarning holi mutag‘ayyir bo‘lubdur va do‘kon va anda lag‘n har ne bor ekandur, barham urubdurlar va bu tariqqa kiribduurlar.

Dyobduurlarki, Mavlono Jaloluddin Rumiy Balxdin Makkaga borurda, Nishoburda alar suhbatig‘a yetibdur va Shayx kibari sinda ermishlar. «Asrornoma» kitobini Mavlonog‘a beribduurlar va Mavlono doim ul kitobni o‘zidin ayirmay, o‘zi bila asrar ermish va haqoyiqu maorif adosida iqtidosi alarg‘adur, andoqki debduurki,

Bayt:

*[Mavlono Attor atrofidan yurdi,
Shams qo‘lidagi sharbatdan ichdi]⁽²⁾.*

Va yana bir yerda debduurki,

Nazm:

*[Attor ruh ediyu Sanoyi uning ikki ko‘zi.
Biz Sanoyi Attor izidan keldik]⁽³⁾.*

Va onchaki tavhid asrori va azvoqu mavojid haqoyiqining adosi va guftu guzoriki, alarning masnaviy va g‘azaliyot va soyir nazmlarida indiroj topibdur» Hazrat Maxdumi n. m. n. debduurlarki, bu toifaning hech qaysining so‘zlarida topilmas. [Alloh subhonahu mushtaq toliblarning eng yaxshi mukofoti bilan uni siylasin! Qutlug‘ nafasidan namunalar].

Nazm:

*[Ey yuzini berkitib, bozorga kelgan,
xalq bu tilsimga muftalo bo‘lib qoldi]⁽⁴⁾.*

Va bu qasidadur, yigirma baytdin ortuqroq va aholidin ba‘zi anga sharh bitibdur. Va murod bu muham adodin ul Hazratqa janobi maorifpanoh Xoja Hofiz Ali Jomiydur q. s.ki, ko‘prak ulumda bataxisis, tasavsuf nlmida zamonining yagonasi erdi va o‘tgan matla’ sharhida bu nav’ bitibduurlarki, ey ulki, o‘z yuzinki zohir vujud nuridur, ta’ayyunot va suvar burqa’i bila yoshurub, yoshirun zuhur bozorig‘a kelib, xalqe bu suvar tilismidinki, bu maxfiy ganj yuziga tortibsen, ta’ayyunoti muxtalifa kasrati va osori mutaboniya vositasidin bu‘du hijron va g‘aflatu pindor va g‘ayrat giriftori bo‘lubduurlar. Yoxud ul yuz

jamoli partavi siroyati vositasidinki, mazohir va suvari jamila pardalaridin ishq balosi va muhabbat mehnatig‘a giriftor bo‘lubdurlar. Ba‘zi ma‘nog‘a oshiq va ba‘zi suratqa.

Bayt:

*[Sen – ma‘no, sendan boshqasi ismdir,
sen – xazina, barcha olam tilsimdir]⁽⁵⁾.*

Va surat oshiqdari o‘z vahmlari bila ma‘shuqdin yiroq tushubdurlar va bilmaslarki, kimning oshiqidurlar va alarning ko‘nglin olg‘on kimdur?

She‘r:

*[Seni tanisalar ham, tanimasalar
ham barcha olam xalqining mayli sengadir]⁽⁶⁾*

va bu dastur bila bu qasidani tamom sharh qilibdur va ixtisor jihatidin bu bir baytni irod qilildi va bu zaifi nomurod Hazrat Shorih q. s.ning xizmatig‘a musharraf bo‘lib erdim va ba‘zi ulumda alardin sabaq eshitib erdim va Hazrat Shayx buzurgvorning nazmu nasrkdin musannafoti behad ko‘pdur. Ulcha ul orasida holo mavjud bor. Nazmlari yuz yigirma ming bayt taxminan bo‘lg‘ay va so‘zi anga o‘xsharki, bu bantlarig‘a xatm qilmish bo‘lg‘aylar.

She‘r:

*[Kofirning kufriyu dindorning dini
Attor qalbida bir zarra darddir]⁽⁷⁾.*

Va ul Hazrat olti yuz yigirma yettida kuffor ilkida shahodat sharbati totibdurlar va derlarki, muborak sinni yuz o‘n to‘rt yoshida ermish va mutahhar mozorlari Nishoburdadur va maxlis niyozmandlardin ba‘zi muravvah imorat yasabdurlar, yuzaru va yutabarraku bihi.

716. SHAYX MUSHRIFUDDIN MUSLIH B. ABDULLOH SA‘DIY SHEROZIY Q. S.

So‘fiyaning afozilidin ermish va Shayx Abu Abdulloh Xafif q. s.ning sharif buq‘asining mujovirlaridindur va ulumdin tamom bahrasi bor ermish va odobdin komil nasibi. Ko‘p safar qilibdur va aqolimni kezibdur va necha qatla hajg‘a yayoq boribdur. Suminot butxonasig‘a kiribdur va alarning ulug‘roq, butin ushatibdur. Va kibor mashoyixdin ko‘pining xizmatig‘a yetibdur. Shayx Shahobuddin suhbatig‘a musharraf bo‘lubdur va alar bila bir kemada daryo safari qilibdur va debdurlarki, muddati madid Bayt ul-muqaddasda va Shom bilodida saqqolik qilib, elga suv berur erdi. To Xizr a. s.ga yetishti va ani in‘om zuloli va afzoli obi hayotidin serob qildi. Bir qatla anga sodoti akobiru ashrofidin biri bila guftugo‘y voqe‘ bo‘ldi.

Ul sharif kecha Hazrat Risolat s. a. v. tushda ko‘rdikim, ul Hazrat anga itob qildi. Ul sharif uyg‘ondi. Shayx xizmatig‘a borib, uzrxohliq ko‘rguzub, istirzoi xotiri qildi. Mashoyixdin biri alarg‘a munkir ermish. Bir kecha voqeada andoq ko‘rdiki, osmonning eshiklari ochildi va maloika nur tabaqlari bila nozil bo‘ldilar. Ul so‘rdikim, bu ne nurdur? Dedilarki, Sa‘diy Sheroziy uchundurki, bir bayt aytibdur va ul bayt Haq s. t: hazratida

qabul tushubdur va ul bayt budurki,

Bayt:

*[Hushyor kishi nazarida yashil daraxtlarning har bir yaprogʻi
Yaratuvchi maʼrifatining bir daftaridir]⁽¹⁾.*

Ul aziz chun ul voqeadin uygʻondi. Hamul aqshom shayxning zoviyasi eshigiga bordikim, anga mujda yetkurgoy. Koʻrdiki, chirogʻe yoqibdur va zamzama qiladur. Chun quloq soldi, ushbu bayt erdiki, oʻqur erdi. Shayxning ashʻori devoni va «Boʻston» masnaviysi va «Guliston» kitobi va soyir kutubi va rasoyili andin mashhurroqdurki, andin biror nima irod qilgʻay. Gʻazalogoʻy akobiru shuaro oldida mundoq muqarrardurki, gʻazal tavigʻa Shayx muxtariʼdurlar, jonsoʻxtalar va, ishqibozlargʻa va dilafroʻxtalargʻa va jongudozlargʻa filvoqeʻ gʻarib haqqe sobit qilibdurlar. Shayx olti yuz toʻqson birda shavvol oyi jumʻa tuni dunyodin oʻtubdurlar.

717. SHAYX FAXRUDDIN IBROHIM IROQIY Q. S.

«Lamaot» kitobiningʻ sohibidur va sheʻr devoni bor va mashhurdur va kichik yoshida Qurʻon hifzi qilib erdi va asru xoʻb oʻqur erdi. Hamadondindur. Barcha Hamadon ahli aning sheftasi erdilar. Andin soʻng ulum tahsiligʻa ishtigʻol koʻrguzubdur. Un yetti yoshida Hamadonning baʼzi madorisida ifodagʻa mashgʻul boʻlubdur. Bir kun bir jamoat qalandarlar Hamadongʻa yetibdurlar va alar bila bir sohibjamol yigit ermish va anga ishq mashrabi gʻolib. Ani koʻrgach, anga giriftor boʻlubdur. Ul musofir qalandarlar to Hamadonda erdilar, alar bila erdi. Chun alar Hamadondin safar qildilar. Necha kunki oʻtdi, firoq suʻubatidin betoqat boʻlub, alarni erisha borib, alargʻa yetti va ishq iqtizosi bilaki, maʼshuqqa hamranglik taqozosi qilur. Qalandarliq kisvati ixtiyor qildi va alar bila Hindustongʻa tushti va Multon shahrida Shayx Bahouddin Zikriyo suhbatigʻa yetishtir va murid boʻldi. Derlarki, chun Shayx ani xilvatqa oʻlturtti va oning chillasidik bir dah oʻtti. Anga vajde yetishtiki, holi mustavli boʻldi va bu gʻazalni dediki,

Bayt:

*[Vaqteki, qadahga sharob quydilar,
avvalo, mastsoqiy koʻzidan qarz oldilar]⁽¹⁾.*

Va muni biyik un bila oʻqur erdi va yigʻlar erdi. Chun xonaqoh ahli bu holni koʻrdilar va darveshlar tariqining xilofi toptilarki, Shayx tariqi xilvatda zikru muroqaba ishtigʻolidin oʻzga ish boʻlmas erdi.

Ani inkor suratida Shayx arzigʻa yetkurdilar. Shayx dediki, sizlarga bulardin manʻdur. Anga manʻ yoʻqdur. Necha kun mundin oʻtti, Shayxning muqarriblaridin birining guzari xarobotqa tushti. Eshittiki, ul gʻazalni xarobotiyilar changu chagʻona bila oʻqur erdilar. Shayx qoshigʻa keldi va surati holni aytti va dediki, boqiy Shayx hokimdur. Shayx dedi: Ne eshitting, ado qil! Bu gʻazal adosida tafahhusqa chun yettikim,

bayt:

*[Oʻz sirlarini oʻzlari fosh etib,
Iroqiyni nega badnom qildilar?]⁽²⁾.*

Shayx dediki, aning ishi tamom bo'ldi va qo'pti va Iroqiyning xilvati eshigiga kelib dediki, Iroqiy, xarobotda munojot qilasen, tashqari chiq! Tashqari chiqdi va boshini Shayxning ayog'ig'a qo'ydi. Shayx muborak ilki bila boshini tufrog'din ko'tardi va yana oni xilvatqa kirgoli qo'ymadi va xirqani o'z muborak tanidini chiqarib, anga kiydurdi va o'z farzandini aning nikohi aqdig'a kiyurdi va anga ul nikohdin farzande bo'ldi va anga Kabiruddin laqab qo'ydilar. Yigirma besh yil Shayx xizmatida erdi. Shayx o'z vafotig'a yaqin ann o'z o'rnig'a xalifa ta'yin qildi va Tengri rahmatig'a bordi. Chun riyoyi so'filar Shayxning iltifotini bu martabada aning jonibi ko'rdilar. Hasad irqlari harakatg'a kelib, vaqt podshohng'a yetkurdilarki, aning aksar avqoti she'r bila o'tar va sohibjamol yigitlar bila suhbat tutar. Anga shayx xilofati istihqoqi yo'qdur. Chun shayx Iroqiyg'a bu ma'lum bo'ldi. Haramayni sharifayn safari ixtiyor qilib, ul davlatqa musharraf bo'lg'ondin so'ngra Rum sori tushti va Shayx Sadruddin Qunyaviy suhbatig'a yetib, tarbiyatlar topti va jame'ki Shayx xizmatida «Fusus» o'qiydur erdilar, istimo' qildilar va aning istimo'i asnosida «Lamaot»ni bitidi va shayx nazarig'a kelturdi. Shayx pisand qilib, qabul raqamni ul sharif risolag'a tortti va bu avqotda Hazrat Maxdumiy n. m. n. «bu xokisor iltimosi bila ul kitob sharhida «Ash'na»ni bitidilarki, mutolaa qilib, maonisidin fayz olg'aylar va oning nafasatin bu ilmida bilgaylar va Shayx Faxruddin Iroqiy Rumdin Misrg'a va Misrdin Shomg'a kelib, Dimishqda sokin bo'ldilar va olti oydin so'ngra farzandi Kabiruddin Multondin keldi va muddate otasi xizmatida bo'ldi. Oqibat shayxqa oriza toriy bo'ldi va vafot kuni ashobni va o'g'lini tiladi va vasiyatlar qildi va bu ruboiyni aytti.

Ruboiy:

[O'tmishda olam nizomiga qaror qilganda, unga odam hohishicha tartib bermadilar.

O'sha kungi qoidayu qarorga binoan biror kishiga oz ham, ko'p ham va'da bermadilar]⁽³⁾.

Yetti yuz sakson sakkizda zulqa'da oyining oltisida olamdin o'ttilar va Dimishqning Solihiyasida Shayx Muhyiddin Arabiy qabrining yonida keyinroq dafn qildilar. O'g'li Kabiruddinni otasi yonida r.a.

718. AMIR HUSAYNIY Q. T. R.

Oti Husayniy b. Olim b. Abulhusayndur. Aslida Kizivdindurki, bir kentdur, G'ur navohiysidin. Zohiriy va botiniy ulumg'a olim ermish va nazmu nasr kutub musannafoti bor. Nazmdin misli «Kanz ur-rumuz» va «Zod ul-musofirin» va «Si noma» va g'azal devoni va nasrdin misli «Nuzhat ul-arvoh» va «Sirot ul-mustaqim». Va «Kanz ur-rumuz» kitobidin andoq ma'lum bo'lurki, Shayx Zakariyoyi Mo'ltoniyning vositasiz murididir. Ammo ba'zi kitobida andoq bitiklikdurki, ul shayx Ruknuddin Abulfath murididir bo'lg'ay va ul otasi Shayx Sadruddin va ul otasi Shayx Bahouddin Zakariyoyi Mo'ltoniyning q. t. a. Aning tavbasig'a sabab ul ermishki, ov ovlab yurur ermishki, bir kiyik ollib kelur. Uq tortar, ani urg'oli. Ul kiyik aning sori boqib ayturki, ey Husayniy, bizga ne o'q otarsenki, Tengri seni bandalig'iga va ma'rifatig'a yaratibdur, yo'q bu ish uchun? Va g'oyib bo'ldi. Anga hol mutag'ayyir bo'lub, talab o'ti nihodidin shu'la torta boshladi. Har nesiki bor erdi, barham urdi va bir suruk javoliqilar bila qo'shulub, Mo'lton sori tushti va, Shayx Ruknuddin xonaqohig'a yetishdilar. Shayx ul jamoatni ziyofat qildi. Ersa oqshom Hazrat Risalat s. a. v. voqe'da Shayxqa amr qildiki, mening bir farzandim

bu jamoat orosida bordur. Chiqarib ishiga mashg‘ul qil! Tonglasi Shayx Ruknuddin ul jamoatdin tafahhus qildi. Ersa oni ko‘rguzdilar. Hamul oliy ishorat bila ani alar orasidin chiqarib, tarbiyatig‘a; mashg‘ul bo‘ldi, to oliy maqomg‘a yetti. Andin so‘ngra Xuroson viloyati sori ruxsat berdi. Amir Husayniy Hiriy shahrig‘a keldi va Hirot xalqi muridul muxlis erdilar. Yetti yuz o‘nda Shavvol oyining oltisida olamdin o‘tti va Masraxda Abdulloh b. Ja‘far Tayyorning gunbazi qoshida dafn qildilar, r. a.

719. SHAYX MAHMUD CHABUSHTARIY Q. T. S.

Bu toifaning kummalidindur. Zohiriy va botiniy ulum sohibkamoli. Bu fan ahli qoshida muqarrar va kalomu maqoli bu toyifa tariqi adosida mustahsan. Tasnifotu kutubi bor. Ul jumladin «Haq ul-yaqin»durki, ulcha imkoni bor, bu qavm holoti va ta‘rifida ham daqiq va xam mufid voqe‘ bo‘lubdur. Yana «Shohid»durki, ul ham ishorat ahli tili bila maorif bayon qilibdur, ul dag‘i ta‘rifdin mustag‘niydur. Va mabdavu maod bobida yana bir kitobi borki, bu tariqda suluq ahlig‘a ko‘p mufidu muntij voqe‘dur. Yana «Gulshani roz»durkim, ham zohir ahlining ranginu purkor masnaviylari va ham haqiqat ahlining shirinu fayzosor so‘zlarida andin ravonroq va purchoshniyroq va sho‘rangizroq va shavqomizroq nazm aytsa bo‘lg‘ayki yo‘qdur! Va ul bu nav‘ erkandurki, Mir Husayniy bu toifa istiloh va tili bila necha savol bitib, Iroq mashoyixi afozilig‘a yiboribdur, ul savolotqa javob umidi bila va ul mushkilot halli tama‘i bila. Agarchi savolot o‘ttuzcha ortuq, yo o‘ksuk bor ammo o‘n yetti baytda nazm libosig‘a kiribdur. Alar nazarig‘a yetkach ul mushkilot halli uchun ul savolot javobig‘a mashg‘ul bo‘lubdurlar va ul masnaviyni aytibdurlar. Va abytining adadi ming bir voqe‘ bo‘lubdur. Asmoullah adadi bila muvofiq. Va anga «Gulshani roz» tasmiya qilibdurlar. Va Shayxning muborak marqadi Chabushtardadurki, Tabriz navohiysidadur.

720. SHAYX AVHADUDDIN Q. S.

Andoq istimo‘ tushubdurki, ul shayx Avhaduddin Kirmoniyning ashobidindur va otida bu nisbat ma‘nisi andindur va anga she‘r devoni bor, g‘oyat latofatda bir tarjeoti bor mushtamil haqoyiqu maorifqa va «Jomi jam» otlig‘, masnaviysi bor Shayx Sanoyining «Hadiqa»si uslub va vazni bila. Va anda ko‘p latoif darj qilibdur va bu ab‘yot ul masnaviydindur.

masnaviy:

*[Bir oqshom go‘zal yorning chehrasidan baxtiyor bo‘lish uchun Avhadiy oltmish yil mashaqqat chekdi.
So‘zimiz siri majoziy emas, ko‘zingni och, bu o‘yin bilan bo‘lar ish emas!
Yillar falakdek saranjom kezdim va falakdek sohibnazar bo‘ldim.
Oyoqda chilla o‘tirdim, ammo oziq-ovqat to‘plash uchun o‘tirganimiz yo‘q!
Tashqaridan bozor o‘rtasidaman, ichkaridan yorim bilan xilvatdamen.
Hech kim xursandchiligim jamolini ko‘rmaydi va xilvatimga yo‘l topa olmaydi.
Toki qalbm do‘stimga bog‘liq ekan, boshimdan shodliklar sochadi]⁽¹⁾.*

Va shayx Sanoyining «Roiya» qasidasig‘a yaxshi javob aytibdur va abytining adadi yuz oltmish bo‘lg‘usidur. Oning muftatahi bu abytodurkim,

masnaviy:

*[Bog 'liqligimiz yorga bog 'lanmasa, baxtdan qanday bahramand bo 'lish
mumkin?
Butun shaharda ishimiz bir zotga bog 'liq, lekin ishimizga u hech tan
bermas.
Hamdam yo 'q, sirimni kimga aytay? Mahram yo 'qki, zorlansam!
U ma 'shuq ulug 'ligidan faryodu fig 'ondaman, u nay ovozidan samo '
qilaman]⁽²⁾.*

Va «Jomi Jam» kitobining itmomi tarixida bitibdurki,

Nazm:

*[Tarixni hisobladim: yetti yuzu o 'ttiz uch edi.
Men bu qutlug 'nomani rahbarimizga bag 'ishladim.
Bir yil to 'ldi, «laylat ul-qadr»da eshigida tugatdim]⁽³⁾.*

Qabri Tabrizning Marog 'asidadur va anda favtining tarixi yetti yuz o 'ttuz sakkizda bitilibdur, r. t.

721. AFZALUDDIN BADIL HAQOYIQ XOQONIY Q. S.

Agarchi Falakiy shoirning shogirdidur va she 'rg 'a shuhrati bor. Ammo derlarki, anga she 'r tavidin boshqa tavre bor ermishki, she 'r aning janbida gum ermish va so 'zlari bu ma 'ni shohididur. Andoqki debdur.

She 'r:

*[Mening barcha suratimu, barcha sifatim ham – u.
Men nochor kishiman, hech kim so 'zimni eshitmaydi.
Astoydil «U kim?» – demaydigan bo 'lsalar,
biror eshikni qattiq qoqmayman, deydigan bo 'lsalar,
men qanday esam, shunday desinlar!]⁽¹⁾.*

Va yana bir yerda debdurki,

She 'r:

*[Ishq ulug 'lik kigiziga oyog 'ini tirab oldi, avvalo bizdan bizning
borlig 'imizni ketkazdi.
Sizu bizga naqd bexudlik munosibdur, chunki sizu bizning zahmatlarimiz
unga sig 'maydi]⁽²⁾.*

Va oning bu nav ' so 'zlari ko 'pdur va mundin bu ish kelurki, anga so 'filar so 'fiy mashrabidin tamom shurbe bo 'lmish bo 'lg 'ay va ul dog 'i Shayx Sanoyining «Roiya» qasidasig 'a javob aytibdur va onda uch matla ' debdurki, avvalg 'isi budur.

She 'r:

*[Tong otdi, tong otdi. Ish vaqti yetdi, boringizni soching, boringizni soching!
Chunki yor keldi. Ishqkim, ko'z suvidek ravshan, yorkim, bahor yelidek vaqti chog'.
Charx tong payti ishimiz uchun turfa xil jismlarni ko'zimizga jilvalantiradi]⁽³⁾.*

Va qasidaning oxirida debdurki,

She'r:

*[Bu qasida yetti qasidaning sakkizinchisi bo'lib, she'rlari g'aroyibdur. Ka'ba eshigiga ossalar Ka'ba menga sharaf sochadi.
«Kel, yig'laylik» qasidasini ortda qoldiradi va Imrul-Qaysning obro'yiga putur yetkazadi]⁽⁴⁾.*

722. SHAYX NIZOMIY Q. T. S.

Alarga zohiriy ulumi va rasmiy istiloxotdin bahrai tamom bor ermish. Ammo barchadin ilik tortib Haq s. t. g'a yuz kelturubdurlar. Andoq debdurlarki,

masnaviy:

*[Yulduzlarning barcha daqiqalariyu ilmlarning yashirin sirlarini birin-ketin o'qidim.
O'qidimu har bir varaq sirini axtardim. Seni topgach, varaqlarni yuvdim.
Hammaning yuzini Xudoda ko'rdim va u Xudoni hammadayu senda ko'rdim]⁽¹⁾.*

Umri garonmoyani avvaldin oxirg'acha qanoatu taqvo va uzlatu inzivo bila o'tkaribdurlar va hargiz soyir shuarodek hirsu havo g'alabasidin dunyo arbobig'a iltijo qilmaydurlar. Balki ro'zgor salotini alar mulozamatig'a tabarruk tilarlar erkondur. Andoqki, debdurlarki,

masnaviy:

*[Yoshligimdan sening eshigingdan boshqa bir eshikka bormadim.
Hammani eshigimga yubording, men istamasdim, sen berarding.
Endikim, sening dargohingda qaridim, qo'rqiladigan narsalarda o'zing panoh ber!]⁽²⁾.*

Alarning besh masnaviysiki, «Panj-ganj»g'a mashhurdur. Ko'praki salotin istid'osi bila voqe bo'lubdur. Bu umidvorlig' bilaki, alarning nazm vositasi bila bularning otlari ro'zgor sahifasida qolg'ay, istid'o qilur ermishlar. Va ud nazmlar agar zohir yuzidin afsonadur, ammo haqiqat yuzidin haqoyiq kashfi va maorif bayonig'a bahonadur. Bir yerda ul ma'ni bayonidaki, so'fiya debdurlarki, Haqning visoli toliblari va jamoli mushtoqlarig'a oning vujudi dalili vujuddir va shuhud burhoni ham shuhud. Debdurlarki.

masnaviy:

*[Talabgorlarningning o'z andozalarini senda ko'rganliklari fano
bo'lishlariga sabab bo'ldi.
Kimki sendan senga nazzora qilsa, behuda varaqlarni yirtadi.
Seni sensiz topib bo'lmaydi, boshqa eshiklardan yuz o'g'irish kerak]⁽³⁾.*

Va yana bir yerda ham bu ma'noda debdurki,

masnaviy:

*[Aqlning oyog'i qabarganu yo'l qorong'u, go'yo qildek ingichka.
Agar tavfiqing rahnamo bo'lmasa, bu tugun aql bilan yechilmaydi.
Aql sening eshigingda nurga to'ladi, agar ichkariga oyoq qo'ysa,
kuyadi]⁽¹⁾.*

Yana bir yerda Haq s. t. mosivosining e'rozi targ'ibi va tahriri va aning kibriyosi janobig'a tavajjuhda debdurki,

masnaviy:

*[Qonxo'r, bu tuzoqdan uchib ketki, halos topish chorasi ziyraklikdir.
Bo'ring tishi tulkinikidan o'tkirroq, lekin tulki ayyor bo'lgani uchun
qutuldi.
Vafo qilishga harakat qil, xudparast emas, xudoparast bo'l]⁽⁵⁾.*

«Iskandarnoma» tarixiqi, alarning kitoblarining oxiridir. Besh yuz to'qson ikkida ekandur. Mashhur mundoqdurki, alar suluk ayyomida qirq arba'in chiqaribdurlar va to'rt arba'inni bir daraxt ustida chiqaribdurlar. Har oyina bu nav' mufrit riyozatlar tortmag'uncha bu nav' besh ganjqi, alarg'a nasib bo'lubdurki, ko'p ab'yoti alfoz jazolatidin va ma'noyu tarkib salosatidin desa bo'lurki, e'joz sarhadiga yetibdur, kishining ilkiga kirmak imkon emas va umrlari oltmishdin o'tgan ekandur, vallohu a'lam.

723. XUSRAV DEHLAVIY Q. T. R.

Laqabi Yaminuddindur. Otasi Lochin qabilasining ulug'laridin ermish. Balx navohisida hamonoki, oni Hindustonda mashhurdurki, turk derlar. Jihat bu erkin. Sulton Muborak Shoh Xalajiy favtidin yeo'ngra Shaih Nizomuddin Avliyo xizmat va mulozamatig'a qo'shuldi va riyozatu mujohidat ilgari tutdi. Derlarki, qirq yil dahr ro'zasi tutti va derlarki, Shayx Nizomuddin Avliyo hamrohlig'idaki, aning shayxidur, tayyi arz tariqi bila haj guzorlabdur va besh qatla Hazrat Rislat s. a. v. ni voqe'da ko'rubdur va Shayxning ishorati bila Hizr a. s. xizmatig'a yetubdur va andin iltimos qilibdurki, muborak og'zi suvin aning dozig'a solg'ay. Hizr a. s. debdurki, bu davlatni Sa'diy eltti. Xusrav mahzun ko'ngul bila Shayx xizmatig'a kelibdur va surati holni arz qilibdur. Shayx o'z og'zi suvin aning og'zig'a solibdur va aning barakatidindurki, to'qson to'qquz kitob tasnif qilibdur. Derlarki, ba'zi musannafotida bitibdurki, mening she'rim ab'yoti adadi besh yuz mingdan ozroqdur va to'rt yuz mingdin ko'prakdur va derlarki, Shayx Sa'diyning yigitligida ko'rub, xizmatig'a musharraf bo'lg'on ekandur va mubohot qilur erkondur. Anga ishq muhabbat mashrabidin choshni tamom bor emish. Andoqki so'zlaridin zohirdurki va bag'oyat vajdu holliq erkandur Shayx der ekandurki, qiyomatda har kishi bir nima bila faxr etgay. Men bu turkning, ya'ni Xusravning ko'ksining kuyuki bila faxr qilg'umdur.

Ul debdurki, bir kun mening xotiring‘a keldiki, Xusrav ulug‘lar otidur, ne bo‘lg‘ay edi, agar menda faqr oti bo‘lsa erdiki, hashr kuni meni ul otbila atasalar erdi va bu xotirni Hazrat Shayxqa arz qildim. Dediki, solih vaqtda sening uchun ot tilalgay va men bu intizorda bo‘ldum. Bir kun Shayx dediki, bizga mundoq makshuf bo‘ldiki, qiyomat kuni seni Muhammad Qosales degaylar. Ul jum‘a kechasi yetti yuz yigirma beshda dunyodin o‘tubdur va umri yetmish to‘rtga yetgondur. Shayxning oyog‘i sari dafn qilibdurlar.

724. HASAN DEHLAVIY Q. T. S.

Laqab va nisbati Najmuddin Hasan b. Alo Sanjariydur. Shayx Nizomuddin Avliyo q. s.ning kotibi va muridi ermish. Yaxshi axloqu avsof bila ma‘ruf va mashhur ermish. Hind sohibi tarixi debdurki, majolis latofatu zarofatida va aql istiqomati va so‘fiya tariqida qanoat luzumi va e‘tiqod pokligi va tajarrud va tafarrud tavrida va olamda harne kelsa xush bo‘lmoq va xush o‘tkarmoq tariqida andoq kishi oz ko‘rubmen. Va ham Hind sohibi tarixi debdurki yillar menga Amir Xusrav va Amir Hasan bila muhabbatu mavaddat erdi. Andoqki, alar mensiz va men alarsiz bo‘lmas erdim va mening vositam bila alarning orasida andoq do‘stluq istehkom topib erdiki bir-birining uylarida taraddud qilurlar erdi va hamul debdurki, Amir Hasanning kamoli e‘tiqodiki, Hazrat Shayx Nizomudding‘a bor erdi. Majolisda alarning muborak anfosidin har nimakim eshitib erdi bitib erdi va ul necha mujallad bo‘lub erdi va anga «Favoyid ul-favoyid» ot qo‘yub erdi va bu ro‘zgorda bu diyorda, ya‘ni Hindda suluk va tariqat arbobiga dastur bo‘lubdur.

Va anga mundin boshqa devon va masnaviy bordur va bu ruboiy aning nazmidindur.

Ruboiy:

[G‘amgin dilginam bor, kechirginu qilmishimdan so‘rama, panada yuz xil voqealar bor, kechirginu so‘rama!

Agar amalimdan so‘rasang, sharmanda bo‘laman, ey akramul akramin, kechirginu so‘rama!]⁽¹⁾.

725. SHAYX KAMOL XO‘JANDIY Q. R.

Bag‘oyat buzurg ermishlar. Alarning ishtig‘oli she‘rg‘a va aning nozukluklarig‘a va o‘z hollarining satru talbisi uchun erdi erkin. Andoqki, o‘zlari debdurlarki,

Bayt:

*[Mening she‘rimdagi bu takalluflarim,
ey Humayrom, menla so‘zlashgin, deganimdadir]⁽¹⁾.*

Alad-davom riyozat va mujohidotqa mashg‘ul ermishlar. Xoja Ubaydulloh q. s. debdurki, necha vaqt Shosh degan yerda bo‘lur ermishlarki, alarning otalari anda sokin ermish va ul ayyomda hayvoniy yemas ermishlar. Alarning otasi iltimos qilmish bo‘lg‘ayki, taomeki, hayvoniyg‘a doxil bo‘lg‘oy. Alar mayl qilg‘aylar. Shayx tiybat vajhi bila demish bo‘lg‘aylarki, agar o‘yungnn o‘lturub, nima pishurursen, mayl qilurbiz va Xojaning otasining bir yaxshi o‘yi bor ermish. Alar ul-o‘yin shayxdin bexabar o‘lturubdurlar va taomni tartib qilibdurlar. Shayx mayl qilibdurlar, Tabrizda ul zoviyadaki, sokin

ermishlar, xilvate ermishki, kecha onda bo‘lur ermishlarki, o‘zlaridin o‘zga kishi anda yetmas emish. Shayxning vafotidin so‘ngra ul hazratniki ko‘rubdurlar, bir buryodin o‘zgaki, anda o‘lturur ermish, bir toshdin o‘zgaki boshi ostida yastar ermishlar nima topmaydurlar. Derlarki, ul vaqtiki saroyda bo‘lur ermishlar mavzi‘i ermishki, suv tug‘yoni chog‘da ul yerda ko‘p xaroblig‘ qilur ermish. Ul qissani Shayxqa aytibdurlar. Shayx debdurki, bizning chodirni ul yerda tiking! Chun shayx buyurg‘ondek qilibdurlar. Yana anda suv xaroblig‘ qilmaydur. Vafoti sakkiz yuz uchda bo‘lubdur va qabri Tabrizdadur va lavhida bu baytni o‘z she‘ridin bitibdurlarki,

Bayt:

*[Kamol, Ka‘badan kechib yor eshigiga ketding,
ming ofarin, mardona ketding!]⁽²⁾.*

726. MAVLONO MUHAMMAD SHIRIN, MASHHUR BA MAG‘RIBIY Q. S.

Shayx Ismoil Sisiyning murididur, ul Shayx Abdurrahmon Isfaroyiniy ashobidindur q. s. Va debdurlarki, ba‘zi sayohatda Mag‘rib daryosig‘a yetib, anda ba‘zi mashoyix iligidinki, nisbati Shayxi buzurgvor Shayx Muhyiddin Arabiyg‘a yetar, xirqa kiyibdur. Shayx Kamol Xo‘jandiy bila r. muosir ermish. Bir biri bila suhbat tutarlar ermish. Ul vaqtiki, Shayx bu matla‘ni aytqan ekandur,

Bayt:

*[Ko‘z agar shudir, qosh shudir, nozu ishva shu,
alvido, ey zuhdo‘ taqvo, alfiroq, ey ahlu din!]⁽¹⁾.*

Mavlono samo‘g‘a yetgandur. Mavlono degandurki, Shayx bisyor buzurgdur, ajabdur alardin andoq bayt aytmoqqi, zohir ma‘nosidin o‘zga muhmala bo‘limg‘ay. Shayx ani eshitib, suhbat istid‘osi qilibdur: Va o‘zi Balxqa qiyom ko‘rguzubdur va Mavlono ham ul xidmatda muvofaqat qilibdur. Ul asnoda Shayx ul matla‘ni o‘qubdur va debdurki, ko‘z ayndur va bo‘la olurki, ishorat tili bila ayni qadimdinki, zotdur ta‘bir qililg‘ay. Va qosh hojibdur, pas, bo‘la olurki, andin ishorat sifatqa qililg‘ayki, zotning hijobidur. Mavlonog‘a ul hol ma‘lum bo‘lub, tavozu‘ qilib, insof beribdur. Bir qatla, Shayx Ismoil Sisiy darveshlarni arba‘ing‘a o‘lturturda Mavlononi ham tilabdur va Mavlono bir g‘azal aytib, o‘tkaribdurki, matla‘i budurki,

Bayt:

*[Biz sening quyoshingni ko‘rdik, zarralardan kehdik,
u zotni izlab, barcha sifatdan kehdik]⁽²⁾.*

Oxirgacha tasavvuf voqe‘ bo‘lubdur. Chun Shayx eshitibdur, vaqti xush bo‘lubdur va istehson ko‘rguzubdur. Va Mavlono oltmish yoshlarida sekkiz yuz to‘qquzda dunyodin o‘tubdurlar.

727. SAYYID NOSIR XUSRAV Q. S.

Badaxshon Ko‘hisonida bo‘lur ermish. Bag‘oyat murtoz kishi ermish, Ko‘hison ahli boshtin ayoq oning murididurlar va Shoh Nosir Xusrav bila ta‘bir qilurlar. Zohir ulumin

xeyli ko'rgan ermish va botin ilmin dag'i riyoziyat jihatidini hosil qilg'ondur, ammo bu toifaning aning mazhabida ta'nlar bor va bu ta'n to'yo «Ro'shnoyinoma»sida mazkur bo'lg'on ab'yoti jihatidurki, hukm mazhabi ravishida voqe' bo'lubdur va mazori Ko'histondur, yuzoru va yutabarraku bihi.

728. SHAYX OZARIY Q. R.

Isfaroyinliqdur. Langari va muridlari bor erdi va mazbut avrod va avqotlig' kishi erdi. Avoyil holida haq yo'li suluki ko'ngliga mustavli bo'lg'onda Makka azimati qildi. Ul davlatqa musharraf bo'lg'ondin so'ngra Hind safari ilayiga tushti. Necha yil ul mulkda qoldi va ko'p mashoyix va azizlar suhbatig'a yetishti va ko'p el anga murid bo'ldilar. Andoq manquldurki, Hind salotinidin ba'zining majlisig'a yetganda andoqki, alarning rasmi ermishki, salotin bila kishi musofaha qilurda yerga boshin qo'yub ko'rushur ermishlar. Shayx tavridin bu ishni yiroq ko'ribdurlar. Ammo majoli tamanno qilib, shayxqa arz qildurubdurlarki,. agar bu rasmni bajo keltursa, bir lakki yuz ming diram bo'lg'ay, niyozmandlig' qilg'aylar. Shayx qabul qilmay istib'od qilib, bu baytni debdurki,

Bayt:

*[Men turkman, Hinduni Chibolning o'laksasi deb ataganman.
Jo'naning hashamatini bir dona arpaga olmayman]⁽¹⁾.*

Shayxning mazori Isfaroyindur, o'z langarida. Sakkiz yuz oltmish birda o'tubdur. Bu bayt ham Shayxningdurkim,

ba yt:

*[Masihodan qolgan bu o'yilgan yozuv qadimiydir,
noumid bo'lmaki, oqibat xayrdir]⁽²⁾.*

729. MAVLONO LUTFIY R. T.

Tahsil ayyomida Mavlono Shihobuddin Xiyobonin xizmatig'a yetar ekandur va odobi tariqat sulukini andin kasb qilur erkondur. Agarchi shoirlig' tariqida ma'ruf va mashhur bo'ldi. Ammo darveshlik tariqini dag'i ilkidin bermadi. Bu faqir borasig'a ko'p iltifoti bor erdi va fotihalar o'qur erdi va doim volida mulozamatig'a va rizoye xotirig'a targ'ib qilur erdi. To'qson yoshidin tajovuz qilg'onda, Hazrat Maxdumi n. m. n. otig'a radifi «suxan» saj' qasidaye aytib erdiki, zamon xushgo'ylari barcha xo'bluqqa musallam tuttilar va ul hazrat dog'i insof berdilar va oning matlai budurkim,

Bayt:

*[Xusho, labingdan chiqqan so'zlar – ruh ozig'i, so'zning jonidir.
Yuzing guli –so'z bo'stoni chamanlarini bezovchidir]⁽¹⁾.*

Ul Hazrat shukrguzorlik yuzidini ma'zirat izhori qilib dedilarkim, bu she'rning silasi uhdasidin biz chiqqa olmas bizki, magar muqobalada ham qasidaye sizning otingizga aytqaybiz. Mavlono dedilarkim. ani sizga oson qilurbiz. Sizing kiygan eski to'nunguzni gadoylik qilurbizki, hulla bo'lg'ay. Ul hazrat uzrxohliqlar bila kisvatin Mavlono'ga

kiydurdilar. Mavlono bag‘oyat so‘xta kishi erdi. To‘qson to‘qquz yoshida olamdin o‘tdi, qabri Dehikanordadurki, o‘z maskani erdi. Bu matla‘idin bu toifa mashrabining choshnisi zohirdur:

*Ulki husn etti bahona elni shaydo qilg‘ali,
Ko‘zgudek qildi seni o‘zini paydo qilg‘ali.*

730. MAVLONO MUQIMIY A. R.

Xuroson mulkida Tarxon eli orasida bo‘lur erdi. Fuqaro ahli mashrabi tavriddin zohir erdi v.a bu toifa istilohotidin xabardor, turkcha she‘rg‘a mashhur va ma‘ruf erdi. Bu toifa istilohi bila turkcha tarje‘ aytibdur va ko‘p maoniy anda darj qilibdur va tarje‘ining bandi bu bayt voqe‘ bo‘lubdurki:

*Sensen asli vujudi har mavjud,
Sendin o‘zga vujudqa ne vujud.*

731. MAVLONO ASHRAF Q. S.

Hiriy shahrida bo‘lur erdi va so‘fiya tariqi bila suluki bor erdi. Boshig‘a kiyiz bo‘rk qo‘yar erdi va nazm ahli akobiri bila suhbat tutub erdi. Ko‘pi ani darveshlik jihatidin ta‘zim qilurlar erdi. Ko‘prak avqotida «Xamsa» nazmig‘a o‘tkarur erdi. Oqibat ul-amr ul mutabarrak kitob itmomig‘a musharraf bo‘lurg‘a tavqif topti. Bu baytni go‘yoki matlub visoli vaqti aytmish bo‘lg‘aykim,

Bayt:

*[Vasling sharafidan Ashraf bo‘ldik,
Davlatimiz ekan, musharraf bo‘ldik]⁽¹⁾.*

732. SAYYID NASIMIY Q. R.

Iroq va Rum tarafidag‘i mulkdin erkandur. Rumiyy va turkmoniy til bila nazm aytibdur va nazmida hakoyiq va maorif bag‘oyat ko‘p mundarijdur. Mazkur bo‘lg‘on mulk ahlig‘a aning she‘ri muqobalasida hamonoki she‘r yo‘qdur. Hamono taqlid ahli ani mazhabida qusur tuhmatig‘a muttahaq qilib, shahid qildilar. Mashhur mundoqdurki, terisin so‘yar hukm bo‘lubdur. Ul holatda bu she‘rni debdurki,

Nazm:

*Qibladur yuzung nigoro qoshlaring mehroblar,
Surating mushaf vale xolu xating e‘roblar.*

va bu she‘rning taxallusi ushbu muddaog‘a doldurkim,

Nazm:

*Ey, Nasimiy, chun muyassar bo‘ldi iqboli visol,
Qo‘y, teringni so‘ysa so‘ysun bu palid qassoblar.*

733. SHAYX IMODUDDIN FAQIH Q. T. S.

Agarchi faqohatqa mashhurdir, ammo sohibi vajdu hol ermiş. Va xonaqohi va muridlari bor ermiş va samo' suhbatig'a ko'p moyil ermiş. Debdurlarki, Makka azimati qilg'onda guzari Sherozg'a tushubdur va anda Bischoqiya degan zoviyada nuzul qilibdur va ul zoviya fuqarosidin so'rubdurki, bu navohida birovki filjumla uni bo'lg'ay va nima o'quy olg'ayki, andin dardmande xushhol bo'laolg'ay bormu erkinki, bir zamon tilasak? Ul darveshlar demish bo'lg'aylarki, Hofiz Shamsuddin Muhammad otlig' yigit borki, yaxshi uni bor va o'zi nazm ham ayta olur. Nazmig'a ba'zi xalq moyildurlar. Xud bu so'zdin g'arazlari Xoja Hofiz ermişki, alarning zuhurining bidoyati ermiş. Xoja Imod istid'o qilurki, ul yigitni topib kelturung! Ul jamoat Xoja Hofizni topib, hozir qilurlar va Xoja Imod tilab, musofaha qilib, majlisda o'lturtqondin so'ngra iltimos qilurki, eshitibbizki, ham yaxshi uning bor va ham nazm aytursen. Bizing uchun o'zungning bir she'ring o'qug'il! Xoja Hofiz bu she'rni yangla aytqon ekandur.

Bayt:

*[Tuproq'ni bir nazar bilan kimyo qiluvchilar koshki,
ko'z qiri bilan bizga ham bir nazar qilsalar!]⁽¹⁾.*

Un tortib bu matla'ni o'qug'ach, Xoja Imodqa vajd yuzlandi va faryod qilib, samo'g'a qo'por va buyururki, matlani-o'q mukarrar o'qug'ay! Shomdin subh chog'ig'acha Xoja bu matla' bila faryod qilib, samo' qilur. Namoz chog'i muridlari Xojani tutub, taskin berurlar va namozni ado qilurlar va Xoja Hofiz borasida xayr duolari qilur va necha kun anga bo'la ul shahrda tavaqquf qilur. Makkaga borib qaytguncha Xoja Hofiz she'rining shuhrati olamni tutqon ekandur. Xoja Imodning devoni bor. Bu matla' aningdurki,

bayt:

*[Qayerdaki, irodat kamol topib oxiriga yetsa,
jabr har qancha ko'p bo'lsa, muhabbat undan ziyodadir!]⁽²⁾.*

734. SHAMSUDDIN MUHAMMAD HOFIZ SHEROZIY Q. S.

Alar lison ul-g'ayb va tarjumon ul-asrordurlar. Baso asrori g'aybiya va maoniyi haqiqiyaki, surat kisvatida va majoz libosida ado qilibdurlar. Agarchi ma'lum emaski, alar irodat iliki bir pirga bermish bo'lg'aylar va tasavvuf tariqida bu toifadin biriga nisbat durust qilmish bo'lg'aylar. Ammo so'zlari andoq bu toifa mashrabi bila muvofiq voqe' bo'lubdurki, hech kishiga andoq ittifoq tushmaydur. Dog'i alfoz latiflig'i va tarkib pokizalig'i va ravonlig'i va ado salosati va latofati va ma'no g'ariblig'i choshnisida xudalarni ta'rif qilmoq hayot suyii jonbaxshliqqa ta'rif qilg'ondek bo'lg'ay. Xojalar q. a. silsilasidin azize debdurki, hech devon Hofiz devonidin yaxshiroq emas, agar kishi so'fiy bo'lsa. Bu faqirg'a andoq ma'lum bo'lubdur va mashhur mundoqdurki, Hazrat Mir Qosim q. s. alarning devonini «Qur'oni forsiy» der ermişlarki, Kalomulloh oyoti maonisidin mamlu va asroru nukotidin mashhurdir. Chun alarning ash'ori maorifnigori andin mashhurroqdurki, irodeg'a ehtiyoj bo'lg'ay. Har oyina qalam inoni andin masruf qilildi. Alar yetti yuz to'qson ikkida olamdin o'tubdurlar.

735. SHAYX UL-ISLOM MAVLONO NURUDDIN ABDURRAHMON JOMIY Q. R.

Alar vasfida xoma tili lol va til xomasi shikasta maqoldur. Yillar taqdir qililsa va qarnlar tahrir sur'ati bila bitilsa, ulcha haqqi bor. Vasflarining ado topmog'i mutaassirdir va

ta'riflarning song'a kelmagi mutaazzir. Bu bebizoat va qalil ul-istitoatning yaqini munga sodiq va tahqiqi munga muvofiqdurki, bu ummatda alarning kamoli suvari va istikmoli ma'naviylari jome'iyati bila turamamish bo'lg'ay. Chun asr fuzalosidin va zamon ulamosidin kim alarning shogirdlig'ig'a muazzazu mumtoz va musharrafu sarafroz erdilar. Necha kishi alarning siyratu kamoloti sharhida rasoilu kutub bitibdurlar va tasonif sabb etibdurlar, arodadur. Bilay degan kishi ul jam'i ta'lifdin o'z fahmi xurdida maxsus bo'lur va bahra ola olur. Bu zaif dag'i ham bu bobda «Xamsat ul-mutahayyirin» risolasi bitibmen. Anda filjumla gustoxlig' yuzidin alar zikri bila qalamni gavharnisor etibmen. Turk ulusida irodat ahli va ixlos xayli ul parishon avroqdin va parokanda ajzodin ilikka olsalar va ko'z salsalar, biror nima bila olurlar va shuur hosil qila olurlar. Alar zohir yuzidin o'zlarin qutb ul-muhaqqiqin va g'avs us-solikin Mavlono Sa'd ul-millati va din Qoshg'ariy q. r. a. muridi ko'rguzurlar erdi. Ammo hamonoki Uvaysiy erdilar va hazrat Xoja Bahouddin Naqshband r. t. ruhoniyyatidin tarbiyat topib erdilar va zamon mashoyixidin Xoja Muhammad Porso q. s. muborak nazarlarig'a yetishib erdilar va Xoja Abu Nasr Porso va Xoja Muhammad Kusaviy va Mavlono Boyazid Purodiy va Mavlono Muhammad Asar va Mavlono Muhammad Tabodgoniy va Shayx Shoh Ziyoratgohiy va Mavlono Muhammad Amin Ko'histoniy va Mavlono Sa'diddin Jojarmiy q. t. a. va soyir zamon mashoyixi bila suhbat tutub erdilar va ham bu toifa holotu masoilidin barchadin bahra topib erdilar va ham bahra yetkurub erdilar. Sakson bir yoshqa yettilar va sakkiz yuz to'qson sakkizda jum'a kechasi Hirot xiyoboni boshida o'z manzillarida Tangri taolo rahmatig'a vosil bo'ldilar va alarning muxlislaridin biri munavvar marqadlari ustida oliy imorat yasab, ba'zi muridlar va shogirdlaridin ul imoratda daqoyiq fununin va haqoyiq ulumin holo dars etib, jamoati kasir toliblardin alar ruhoniyyatn barakatidin naf'i shomil va fayzi komil topadurlar va nazmu nasr tasniflaridin ellikka yaqin borki, zamon ahli andin bahramanddurlar. Nazmlaridin uch devondur. Avvalg'i devon «Fotihat ush-shabob»qa mashhur va ikkinchi «Vositat ul-iqd»qa ma'ruf va uchunchi «Xotimat ul-hayot»qa mavsumki, olam ahli tilida ul nazmlardin o'zga oz nazm joriy bo'lur va masnaviydin «Haft avrang»dur, yetti daftar tarbiyat topibdurki, «Tuhfat ul-ahror»dur va «Silsilat uz-zahab»dur va «Yusuf va Zulayho»dur va «Layli va Majnun»dir va «Xiradnoman Iskakdariy»dur va «Subhat ul-ahror»dur va «Salomon va Absol»dur va nasrlaridin «Tafsir»dur va «Shavohid un-nubuvvat»dur va «Nafahot ul-uns»dur va «Naqshi Fusus»dur va «Ash'iat ul-lamaot»dur va «Lavoyeh»dur va «Lavome»dur va sharhi ruboiyotdur. Chun barchasi alarning kulliyotida mastur va mazkurdur, te'dodig'a hojat emas va alarniig maoniy va nukoti andin mashhurroqdurki, biror nima sabb qilmoqqa hojat bo'lg'ay. Ul sababdin ixtisor qilildi. Haq s. t. va alar ruhig'a vusul nuzhatgohida qiyomatqacha orom va niyozmandlarg'a alar asroru maoniyyatidin komu nashoti tamom nasib qilsun, omin yo Rabb al-olamin!

[Erkaklar martabasiga yetgan orif ayollar zikri]

Shayxi buzurgvor Shayx Muhyiddin Arabiy q. s. «Futuhoti Makkiy»ning yetmish uchunchi bobida, andin so'ngraki, rijolulloh tabaqotidin ba'zini zikr qilibdur, debdurki, [biz zikr etgan bu toifadagi kishilarning barchasini rijol – erkaklar deb ataymiz. Shuningdek, ular ichida ayollar ham bor, lekin erkaklarning soni ko'p. Ba'zi kishidan so'radilar: Abdollar necha nafardirlar? Ayttilar: Qirq kishi. Unga aytdilar: Nega qirqta erkak demaysan? Ayttilar: Ular ichida ayollar ham bo'ladi]⁽¹⁾. Shayx Abdurrahmon Sulamiy tabaqoti mashoyixiing sohibi r. t. nisvat un-obidot va niso un-orifot ahvoli zikrida alo haddihi kitobe jam' qilibdur va alardin ko'pining ahvoli sharhiya bayong'a keltirubdur.

She'r:

*[Agar ayollar biz aytgandek bo'lsalar, erkaklardan afzaldirlar.
Quyoshning muannas ism ekanligi unga ayb emas, oying muzakkar ism
ekanligi unga faxr emas]⁽²⁾.*

736. ROBIAI ADAVIYA R. T.

Basra ahlidin erdi. Sufyon Savriy r. a. andin masoil so'rar erdi va aning mav'izotu duosig'a rag'bat ko'rguzur erdi. Bir kun Sufyon Robia q. s. qoshig'a kirdi va ilig ko'tarib dediki, [Allohim, sendan salomatlik so'rayman]⁽¹⁾. Robia yig'ladi. Sufyon so'rdiki, ne uchun yig'lading? Robia dediki, sen meni yig'latding! Sufyon dedi: Nechuk? Robia dediki, salomat dunyoda aning tarkidadur va sen dunyoga oludasen. Robia so'zidurki, har nimaga samarayedur va ma'rifat samarasi yuz Tengriga kelturmakdur. Va ham ul debdurki, [oz sidq ila astag'firulloh demoqlikdan astag'firulloh deyma]⁽²⁾. Sufyon andin so'rdiki, banda Tengri taolog'a taqarrub tilar nimalardin yaxshirog'i qaysidur? Ul dedi, uldurki, bilgayki, dunyo va oxiratda andin o'zgani sevmas. Bir kun Sufyon aning qoshida dediki, [vo alamo!]⁽³⁾. Ul dedi: yolg'on aytma, agar sen mahzun bo'lsang erdi, tiriklik senga xushguvor bo'lmag'ay erdi. Va ham ul debdurki, anduhum andin emaski, anduhingdurmen. Anduhum andindurki, anduhgin emasmen!

737. LUBOBAT UL-MUTA'ABBIDA R.

Bayt ul-muqaddas ahlidindur. Ul debdurki, men Haq s. t. din uyalurmenki, meni g'ayr bila mashg'ul ko'rgay. Birav anga dediki, Hajga boradurmen, anda ne duo qilay? Dediki, Tengridin ani tilaki, sendin xushnud bo'lg'ay va seni o'zidin xushnudlar maqomig'a yetkurgay va seni do'stlari orasida gumnom qilg'ay.

738. MARYAM BASRIYA R. T.

Basra ahlidindur. Robia ro'zgorida ermish va aning suhbatig'a yetgan ermish va xidmatin qilg'an ermish. Va Robiadin so'ngra necha vaqt hayot topibdur. Va muhabbatda so'z aytur ermish. Va muhabbatomiz so'z eshitsu ermish, behol bo'lub, yiqilur ermish. Va olamdin o'tmakni mundoq debdurlarki, bir majlisda muhabbat so'zi o'tar ermish. Chun so'z muassirroq tushubdur, yuraki yorilib, jon beribdur. Ul debdurki, hargiz ro'ze g'ami yemadim va aning talabig'a ranj tortmadim, to bu oyatni eshittimki, [Va sizning rizqingiz osmonda va sizga va'da qilingan narsa bordir]⁽¹⁾.

739. RAYHONAI VOLIHA R. T.

Basraning mu'ta'abbidotidin ermish. Solih Murriy r. t. ayyomida bu abytzni yoqasi o'llig'a bitib erkandur.

She'r:

*[Sen munisim, himmatim va sururimsan, qalbm sendan boshqani sevishni
istamaydi.
Ey azizim, himmatim va murodim, shavqim ado bo'lmas, qachon
diydingga musharraf bo'laman?
Maqsadim jannat ne'matlari emas, faqat seni ko'rmoqni orzu qilaman]⁽¹⁾.*

740. MU'UZAI ADAVIYA R.

Robiai Adaviyaning aqronidindur va aning bila suhbat tutubdur. Qirq yil yuzin yuqori osmong'a qilmadi. Va hargiz kunduz nima yemadi va kecha uyuqlamadi. Anga dedilarki, nafsingg'a ko'p zarar yetkurasen. Dediki, hech zarar yetkurmaydurmen, kecha uyqusun kunduzga solibmen va kunduz yemakin kechaga!

741. UFAYRAI OBIDA R. T.

Ul Basra ahlidindur va Mu'ozah Adaviya bila suhbat tutubdur. Tengri qo'rqunchidin ancha yig'ladiki, ko'zlari ko'rmas bo'ldi. Birav anga dediki, ne baloi qattiqdur ko'rmaslik! Ul dediki: Tengri taolodin mahjubluq andin qattiqroqdur va ko'ngul ko'rluqi Haq s. t. ning murodi muhimmida aning amrlarida qattiqroq.

742. SHA'VONA R. T.

Ul Ajamdin erdi va Ubullada o'lturur erdi. Va yaxshi uni bor erdi va xo'b nag'amot bila va'z aytur erdi. Va zuhhod va ubbod va arbobi qulub aning majlisida hozir bo'lur erdilar. [Mujtahida, qo'rquvchi, yig'lovchi, yig'latuvchilardan edi]⁽¹⁾. Anga dedilarki, qo'rqarbizki, ko'p yig'lamog'din ko'zung ko'rmas bo'lg'ay. Dediki, dunyoda yig'lamog'din ko'r bo'lmoq yaxshiroqdur, o't azobi bilan ko'r bo'lmoqdin. Ul debdurki, ul ko'zki, mahbubi liqosidin yiroq qolg'ay va aning diydorig'a mushtoq bo'lg'ay, yig'isiz yaxshi ko'runmas. Derlar: ancha anduh anga g'alaba qildiki, namoz va ibodatdin qoldi. Uyquda birov kelib anga dediki,

She'r:

*[Agar sen g'amgin bo'lsang ko'z yoshlar to'kkin, albatta yig'i
g'amginlarning qayg'ulariga shifodir.
Tur, harakat qil! Yonib, o'rtanib, doimo ro'zador bo'l, chunki yonish va
o'rtanish itoatkorlarning fe'lidir]⁽²⁾.*

Yana toat bunyod qildi. Va bu abyot bila tarannum qilur erdi va yig'lar erdi va yig'latur erdi. Derlarki, qarig'anida Fuzayl Iyoz q. s. aning qoshig'a borib, duo talabe qildi. Ul dedi: Ey Fuzayl, sening bilan Tengri orasida hech nima bormuki, agar duo qilsam, ijobatqa sabab bo'lg'ay? Fuzayl sayhaye urdi va bexud bo'lub yiqildi.

743. KURDIYA R. T.

Basradin yo Ahvozdin erdi. Va Sha'vonaning xidmatin qilur erkandur. Ul debdurki, bir kecha Sha'vona qoshida erdim. Ko'zumkim, uyqug'a bordi, ayog'in manga urub dedi: qo'b, ey Kurdiyyaki, bu yer uyqu yeri emas, uyqu yeri go'rdur! Anga dedilarki, sanga Sha'vona suhbatini barakatidin ne yetti? Dedi: ul vaqtdin beriki, aning xidmatig'a yettim, dunyoni sevmadim va ro'ze g'amin yemadim va dunyo ahlidin hech kishi ko'zumga uluq ko'runmadi tama' jihatidin va musulmonlardin hech qaysini kichik tutmadim.

744. HAFSA BINTI SIRIN R. T.

Muhammad Sirinning qiz qardoshidir. Va zuhdu vara'da qardoshidek erdi. Oyot va karomot iyasi ermish. Derlarki, kecha o'z uyida chiroq yoqar erdi va namozg'a turar erdi. Goh bo'lur erdiki, chirog'i tuganib o'char erdi va uy yoruq erdi.

745. ROBIAI SHOMIYA R. T.

Ul Ahmad b. Abulhavoriyning zavjasi erdi. Ahmad debdurki, aning ahvoli muxtalif erdi, gohi anga ishqu muhabbat g'alaba qilur erdi va gohi uns va gohi xavf. Muhabbat g'alabasi mahalida aytur erdiki,

She'r:

*[U shunday mahbubki, tengi yo'q, qalbmida undan boshqaga nasiba yo'q.
U mahbub ko'zimdan va o'zimdan g'oyib bo'ldi, ammo ko'nglimdan g'oyib
bo'lmadi]⁽¹⁾.*

Va uns holida der erdiki,

she'r:

*[Seni qalbmida sirdosh va suhbatdosh qildim, kimki menla ulfatchilikni
xohlasa, jismimni topshirdim.
Jismim suhbatdosh bilan, qalbm jononim ila ulfatdir]⁽²⁾.*

Va xavf holida der erdiki,

she'r:

*[Yo'l ozig'im ozdir, manzilimga yetkazolmaydi, ozig'im ozligiga yig'laymi
yo yo'lning uzoqligiga?
Ey orzum intihosi, meni o'tda kuydirasanmi? Nahot, barcha umidim va
qo'rquvim foyda bermaydi?]⁽³⁾.*

Ahmad Abulhavoriy debdurki,

Bayt:

*[Seni ayollarni sevgandek emas,
birodarlik muhabbati bilan sevaman]⁽⁴⁾.*

Ahmad b. Abulhavoriy debdurki, bir kun aning oldida bir tasht erdi. Dediki, bu tashtni ko'taringki, anda bitilgan ko'rarmenki, amir ul-mo'aminin Horun ar-Rashid o'tubdur. Chun tafahhus qildilar, ham ul kun Horun ar-Rashid o'tub erdi.

746. HAKIMAI DIMISHQIYA R. T.

Shom nisosing sodotidindur. Robiai Shomiyaning ustodi. Ahmad b. Havoriy debdurki, Robia dediki, Halimai Dimishqiya qoshig'a kirdim, mushaf Qur'on o'quyur erdi. Dedi: Ey Robia, eshittimki, abushqang, ya'ni Ahmad b. Abulhavoriy sening ustungga yana xotun oladur ermish. Dedim: bale! Dedi: Ul nechuk begonur oncha aqli bilaki, ko'nglini Tengri taolodin ikki xotung'a mashg'ul qilg'an? Magar sanga ul oyat tafsiri

yetmaydurkim, [Magar Alloh huzuriga toza dil bilan kelgan kishilargagina foyda yetar]⁽¹⁾. Dedim: yo‘q! Dedi: bu oyatning tafsiri budurkim, Tengri taologa yetkaysen va ko‘nglungda hech nima andin o‘zga bo‘lmag‘ay. Robia debdurki, aning qoshidin chiqdim va ul so‘z asaridin taammul qila borur erdim. Va eranlardinki, ul yo‘lda yo‘liqur erdilar, uyalar erdimki, meni usruk sog‘ing‘aylar.

747. UMMI HASSON R. T.

Kufa ahlining zuhhodidin ermish. Sufyon Savriy aning ziyoratig‘a borur ermish. Va ba’zi debdurlarki, ani xotunluqqa qo‘lubdur. Sufyon debdurki, bir kuk aning uyiga kirdim, bir eski buryodin o‘zga nima yo‘q erdi. Dedim: agar bir ruq‘a amakizodalaringg‘a bitilsa, sening holing rioyati qilurlar. Dedi: Ey Sufyon, myoning ko‘z va ko‘nglumga bundin burun ulug‘roq erding. Men hargiz dunyoni savol qilmon ul kishidinki, anga molikdur va qodirdur va mutasarrif. Nechuk savol qilg‘aymen andinki, anga qodir emas? En Sufyon, vallohki, men sevmasmenki, manga bir dam o‘tgayki, ul dam Tengridin g‘ofil bo‘lub, aning g‘ayrig‘a mashg‘ul bo‘lg‘aymen. Sufyon ul so‘zdin yig‘ladi.

748. FOTIMA NISOBURIYA R. T.

Xuroson nisosing qudamosidindur va orifot kiboridin. Abu Yazid Bistomiy q. s. anga sano aytibdur va Zunnun Misriy andin savollar qilibdur. Makkada mujovir erkandur. Gohi Bayt ul-Muqaddasg‘a borur erkandur va yana Makkag‘a qaytur erkandur. Bir kun Zunnun uchun nima yibordi. Zunnun qabul qilmadikim, nisvondin nima qabul qilmoq mazallatdur va nuqson. Fotima dediki, dunyoda hech so‘fiy andin yaxshiroq va ulug‘roq emaski, bu sababni aroda ko‘rmagay. Abu Yazid q. s. debdurki, umrumda bir er va bir xotun ko‘rubmen. Ul xotun Fotimai Nisoburiya erdi, hech maqomdin anga xabar qilmadimki, ul xabar anga ayon emas edi. Mashoyixdin biri Zunnundin so‘rdiki, bu toyifadni kimni ulug‘roq ko‘rdung? Dediki, Makkada bir zaifa erdiki, ani Fotimai Nisoburiya der erdilar. Qur‘oi maoniysi fahmida so‘zlar aytur erdiki, manga ajib kelur erdi. Umra yo‘lida ikki yuz yigirma uchda dunyodin o‘tti.

749. ZAYTUNA R. T.

Oti Fotima erdi. Va Abu Hamza va Junayd va Nuriy q. a. g‘a xizmat qilur erdi. Ul debdurki, bir kun qattiq sovuq erdi. Nuriy xizmatig‘a bordim va dedim: hech nima ermusen? Dedi: hov! Dedim: ne? Dedi: non bila sut! Deganini kelturdum. Ollida o‘t yonadur erdi va iligi qora bo‘lub erdi. Iligining har yerigaki, sut tegar erdi, qorasi uyulurur erdi. Chun ani ko‘rdum, aytimki, [Ey rabbim, sening do‘stlaring qanday iflosdurlar, ularning ichida biror pokizasi yo‘kdir]⁽¹⁾. Va aning qoshidin chiqdim, bir yerga yettim, bir xotun kishi manga yopushtiki, munda bir terma to‘n erdi, sen eltibsen! Va meni hokim qoshig‘a eltti. Nuriy ani eshitti va mening so‘ngumcha hokim qoshig‘a keldi va dediki, ani og‘ritmaki, avliyullohdindur. Hokim dediki, ne chora qilayki, xasm ul to‘nni andin tilaydur? Nogoh bir qora kanizak paydo bo‘ldi va ul g‘oyib bo‘lgan nima anda. Xasm dediki, ani qo‘yungki, men iturganni toptim. Pas, Nuriy mening iligimni tutub, ul yerdin chiqdi va dedi: nechun dedingki, [Sening do‘stlaring qanday vahshiydirlar va iflosdirlar]⁽²⁾. Dedim: tavba qildim andinki, deb erdim.

750. FOTIMAI BARDA’IYA R. T.

Ardabilda bo‘lur erdi. [Aytadilarki, shathiyot so‘zlovchi oriflardan edi]⁽¹⁾. Mashoyixdin ba‘zi bu qudsiy hadis bobida so‘z so‘rdiki, [kim meni eslasa, u bilan birgamen]⁽²⁾. Ul soyil bilan soate so‘zlar aytти va so‘ngra dediki, [Zikr shudirkim, sen Haqni davomli zikr etganing holda uning zikr etganini mushohada etasan. Sening zikring uning zikrida yo‘q bo‘lib ketadi. Faqat uning seni zikr etgani qoladi. Orada makon ham zamon ham bo‘lmaydi]⁽³⁾.

751. UMMI ALI ZAVJAI AHMAD BIN XIZRAVAYH R.

Ul akobir avlodidin erdi. Va ko‘p moli bor erdi, barchani fuqarog‘a sarf qildi va Ahmad. Hizravayx q. s. bila bu tariqda muvofaqat qildi. Va Boyazidni va Abu Hafsnı q. s. ko‘rub erdi. Va Boyaziddin savollar qilib erdi. Abu Hafs debdurki, hamisha xotunlar hadisın makruh tutar erdim, to ul vaqtqachaki, Ummi Ali Ahmad bin Xizravayhning zavjasın ko‘rdum, andin so‘ng bildimki, Haq s. t. o‘z ma‘rifatin va shinoxtin har yerdaki, tilar ko‘yar. Boyazid. q. s. debdurki, har kim tasavvuf mudovamatida bo‘lg‘ay, kerakki, bir himmat bila mudovamat qilg‘ay Ummi Ali zavjai Ahmad bin Xizravayh himmatidek, yo bir hol bila aning holidek. Ul debdurki, Haq s. t. anvoi lutfu ehson bila xalqni o‘ziga tiladi, ijobat qilmadilar, andin so‘ngra turlug‘ balolarnı alarg‘a to‘kdi, to alarnı balo bila o‘ziga tortqay, aning uchunki, alarnı sevar. Ham ul debdurki, hojat favti osonroqdur, andinki, xorliq tortqay aning uchun. Balx ahlidin bir zaifa anga keldi va dediki, kelibmen. Tengri taolog‘a taqarrub tilagaymen, sening xidmating vasilasi bila. Anga dedi: nechuk aning xidmati vasilasi bila manga taqarrub bilmassen?

752. UMMI MUHAMMAD VOLIDAI SHAYX ABU ABDULLOX XAFIF R. T.

O‘g‘li Abu Abdulloh b. Xafif bila bahr yo‘lidin Hajga bordi. Va anga mukoshafotu mujohadot ko‘p ekandur. Derlarki, Shayx Ramazonning so‘nggi ushrida ihyo qilur erdiki, laylat ul-qadrg‘a musharraf bo‘lg‘ay. Tomg‘a chiqib erdi va namoz qilur erdi. Va onasi Ummi Muhammad uy ichida, Haq s. t. g‘a mutavajjih o‘lturub erdi. Nogoh «Laylat ul-qadr» anvari anga zohir bo‘la boshladi. Un chiqardiki, Ey Muhammad, ey farzand, ulcha sen anda tilaysen, mundadur! Shayx tushti va anvorni ko‘rdi. Va onasi ayog‘ig‘a tushti, andin so‘ng Shayx aytur erdiki, ul vaqtdin so‘ngra onam qadrin bildim.

753. FOTIMA BINTI ABOBAKR KATTONIY R. T.

Ul Samnun Muhib majlisida vaqtiki muhabbatdin so‘z aytadur erdi, jon berdi. Va eranlardan dag‘i uch kishi aning muvofaqatig‘a o‘ldilar.

754. FIZZA R. T.

Shayx Aburrabi’ Molaqiy r. debdurki, aning oyatu karomati bag‘oyat zohir va mashhur erdi. Ul jumladin biri budurki, aning bir qo‘yi bor erkandurki, sog‘salar erkandir ham sut berur erkandur, ham bol! Va bu so‘zning «Nafahot»da tafsili bor, tilagan kishi anda topar.

755. TILMIZAI SARIY SAQATIY R. T.

Zaifaye erdi Sariy Saqatiyning shogirdi. Va ul zaifaning bir o‘g‘li bor erdi, muallim qoshida. Muallim ani tegirmonga yibordi. Ul tegirmonning tannurasiga tushti va cho‘mdi. Muni Shayxqa ayttilar. Shayx aytiki, qo‘pung va mening bila keling! Aning onasi

qoshig‘a bordi va nasoyihu mavoiz bunyod qildi, barcha sabru rizo bobida. Ul aytti: ey ustod, bu so‘zlardin g‘arazing nedur? Dediki, o‘g‘lung tegirmon suyig‘a tushub, g‘arq bo‘lubdur. Dedi: mening o‘g‘lum? Shayx dedi: bale! Ul dediki, tahqiqki, Tengri taolo muni qilmaydur? Shayx yana sabr bobida so‘z bunyod qildi. Ul dedi: qo‘pung, mening bila keling! Qo‘ptilar va ul suv yoqasiga bordilar. Cho‘mgan yerni xotun so‘rdi, ayttilar. Ul yerda turub o‘g‘lin chorladiki, farzand Muhammad! Ul «labbayk» deb javob berdi. Suv g‘a kirdi va o‘g‘li iligin tutib, suvdan chiqardi va uyg‘a eltti. Shayx bu qissani Shayx Junayd q. s. din so‘rdiki, bu nedur? Junayd dediki, bu zaifa rioyat qilur, har neki Tengri vojib qilibdur. Va mundoq kishining hukmi uldurki, hech hodisaye havodisdin anga voqe‘ bo‘lmag‘ayki, avval aning hudusidin anga xabar qilmag‘aylar. Chun anga o‘g‘ul favtidin xabar qilmaydur erdilar, bildiki, ul amr bo‘lmaydur, lojaram inkor qildi va dediki, Tengri taolo bu ishni qilmaydur.

756. TUHFA R. T.

Ul nisoning solihoti, balki vosilotidin ermish. Xazrati Mahdumiy n. m. n. «Nafohot ul-uns»da aning zikrida ancha g‘aroyib va aning holotida ancha ajoyib bitibdurlarki, sharhg‘a rost kelmas. Bu muxtasarda mundin ortuqroqning gunjoyishi yo‘q erdi. Ul holotqa ittilo‘ tilagan, ul kitobdin tilasun!

757. UMMI MUHAMMAD R; T.

Shayx Abdulqodir Gilonnyning ammasidur. Derlarki, bir qatla Gilonda qurg‘og‘lnq bo‘ldi. Xaloyiq istisqog‘a chiqdilar, yog‘in yog‘madi. Barcha xalq Ummi Muhammadning uni eshikiga keldilar va yomg‘ir duosini tiladilar. Ummi Muhammad uyining eshikin supurdi va dedi: Xudoyo, men supurdum, sen suv sep! Oz vaqt o‘tmadi, yog‘in tutti, andoqki degaylarki, meshlarning og‘zii ochiq qo‘ya beribdurlar.

758. BIBIYAKI MARVIYA R. T.

Shayx Abu Sa‘id Abulxayr q. s. debdurki, Marvda erdukki, anda bir qari xotun bor erdiki, ani Bibiyak der erdilar, bizing qoshimizg‘a keldi va dedi: Ey Abu Sa‘id, tazallumg‘a kelibman. Biz deduk: ayt! Ul dediki, el doim duo qilurlarki, Yo Rab, bizni bir nafas bizga qo‘yma! O‘ttuz yildurki, men duo qilurmenki, Yo Rab, bir turfat ul-ayn meni manga qo‘yki, bilayki men nedurmen, yo bormumen, hanuz ittifoq tushmaydur.

759. KA‘B QIZI R. T.

Shayx Abu Sa‘d Abulxayr q. r. debdurki, Ka‘bning qizi oshiq erdi ul qulg‘a. Ammo ulug‘lar ittifoq qildilarki, bu so‘zki, ul aytur, ul so‘z ermaski, maxluqqa aytsa bo‘lg‘ay. Anga o‘zga yerga ish tushub erdi. Bir kun ul qul ul qizni nogoh ko‘rdi, yengining uchin tutti. Qiz unga nahib bila boqib dediki, sanga muncha bas emasmukim, men iyam bilamen va anda muhtalomen va sanga zohir qilibmen. Shayx Abu Sa‘id q. s. debdurki, so‘ziki, ul aytibdur, andoq emaski, kishiga maxluqluqda tushmish bo‘lg‘ay. Ul debdurki,

Nazm:

*[Ishqbozlik qilib yana unga bog‘landim, ko‘p harakatlar foyda bermadi.
Ishq sohili ko‘rinmaydigan daryodir, ey ishq giriftori, bu yo‘lga shoshilib
bo‘ladimi?*

*Ishqni poyoniga yetkazmoqchi bo'lsang, nomaqbulni ko'rib, maqbul tasavvur qil!
Xunuk narsani chiroyli hisobla! Zahar ichganda qand deb gumon qil!
Sarkashlik qildim, bilmadimki, tuzog'ni harqancha tortsang, torayib boraveradi⁽¹⁾.*

760. FOTIMA BINTI MUSANNO R. T.

Shayx Muhyiddin Arabiy r. a. «Futuhoti Makka»da debdurki, men yillar aning xidmatini qildim. Va ul vaqt yoshi to'qson beshda bor erdi va yuzining tozaligi va orazining nozuklukidini uyalurdimki, aning sari tik boqqaymenki, kishi gumon qilur erdiki, o'n to'rt yoshidadir. Anga Haq s. t. bila ajab hole bor erdi. Barcha eldiki aning xidmatiga yetarlar erdi, meni ixtiyor qilib erdi. Der erdiki, men aningdek kishi ko'rmaydurmen. Qachonki, mening qoshimg'a kelur, o'zin andoq jam' qilib kelurki, tashqari hech nima qolmas va chiqarda ham andoq chiqarki, ichkari hech nima qolmas. Va ham debdurki, ul dediki, manga ajab kelur ul kishidiki, ayturki, Haqni sevaymen va aning bila sevaymen. Va hol ulki, Tengri aning shuhudidir va ko'zi anga nozirdur va bir turfat ul-ayn g'oyib bo'lmas, bu el nechukki aning muhabbati da'vosini qilurlar va ayturlar, ayo uyalmaslar. Muhib qurbi muqarriblardin ortuqdur, pas nega yig'larlar. Manga dediki, ey farzand, ne dersen bu so'zdiki, men dermen? Dedim: So'z budurki, sen dersen. Andin so'ngra dediki, valloh, manga taajjub kelur mening habibim «Fotihat ul-kitob»g'a mening xidmatim buyurubdur, billoh, hargiz «Fotiha» meni andin mashg'ul qilmaydur. Va ham Shayx debdurki, biz aning qoshida o'lturub erdukki, zanfaye kirdi va dediki, abushqam falon shahrg'a boribdur va doiyasi bor ekandurki, yana bir xotun olg'ay. Dedimki, tilarsenki, kelgan. Dedi: bale! Yuz aning sari qildim va dedim: Ey ona, eshitursenkn, ne deydur? Dedi sen ne tilarsen? Dedim: aning hojatin ravo qilmoq! Va aning hojati budurki, g'oyibi kelgay. Dedi: [Jonu dilim bilan]⁽¹⁾. Filhol «Fotihat ul-kitob»ni yiborurmenki, aning g'oyibini olib kelur. Va «Fotiha»ni o'qiy boshladi va men ham aning bila o'qudum. Va bildimki, «Fotiha» qiroatidin «Jasadoniy» surati insho qildi va yibordi. Va dedi: Ey «Fotihat ul-kitob», falon shahrga bor va bu zaifaning hojatin top va qo'y may olib kel! Shayx debdurki, «Fotiha»ni yiborgandin ul kelguncha ul masofat qat' qilurdin ortuq fursat bo'lmadi.

761. JORIYAI SAVDO R. T.

Zunnun q. s. debdurki, bir qora kanizak ko'rdumki, atfol anga tosh urarlar erdi va derlar erdiki, bu zindiqqa derki, men Tengrini ko'rarmen. Men aning keynicha bordim. Meni chorlab dedi: Ey Zunnun! Dedim: sen meni qaydin taniding? Dedi: Aning do'stlarining jonlari aning sipohidir va bir-biriga oshnodurlar. Dedim: bu nedurki, bu o'g'lonlar aytadurlar? Dedi: ne deyurlar? Dedim: deyurlarki, sen aytur ermishsenki, men Tengrini ko'rarmen! Dedi: chin ayturlar, to ani tanidim, hech mahjub bo'lmaydurmen.

762. IMRA'ATUN MAJHULA R. T.

Va ham Zunnun q. s. debdurki, tavof qiluraning orasida ko'rdimki, bir nur chaqildiki, ishnagani ko'kka yetti. Mutaajjib bo'ldum va tavofdin forig' bo'lgandin so'ngra uchamni Ka'baning tomig'a qo'yub, aning fikrida erdimki, nogoh bir anduhlig' un eshittim. Ul un so'ngicha bordim, ko'rdumki, joriyaye Ka'ba astorig'a osilibdur va aytadur.

She'r:

*[Ey mahbubim, bilasanki, mahbubim kimdir, ha, sen bilasan!
Ozg'inligim, jismim, ko'z yoshlarim sirrimni fosh qildilar.
Ishq sirrini chunon pinhon tutdimki, ko'krak qafasim torlik qildi]⁽¹⁾.*

Pir sari bordim va aning dardidin giryon bo'ldum. Pas dedi [Allohim, sayyidim, mavlom, menga bo'lgan muhabbating haqqi, meni mag'firat qil!]⁽²⁾ Dedim: Ey joriya, sanga bu bas emasmuki, [Senga muhabbatim haqi]⁽³⁾ degaysenki, dersen [Menga muhabbating haqi]⁽⁴⁾. Bilursenki, ul seni sevar. Dediki: Tengrig'a bandalar borki, alarni sevar, pas alar ani sevarlar. Eshitmaysen qavluhu taoloki dediki, [Alloh boshqa bir qavmni keltirurki, ularni sevadi, ular ham Allohni sevadilar]⁽⁵⁾. Va aning muhabbati anga bas. Anga dedimki, seni asru zaif va nahif ko'rarman, magar bemorsen? Dediki,

she'r:

*[Allohni sevuvchi dunyoda dardmanddir, bemorligi tuzalmaydi, faqat
uning davosi – dard.
Yaratuvchining oshig'i shunday bo'ladiki, uni topguncha eslab,
muhabbatida yonadi]⁽⁶⁾.*

Manga dediki, keyin boq! Keyin boqdim va hech nima ko'rmadim. Chun aning sari boqdim, ani ham ko'rmadim, bilmadim qayon bordi?

763. JORIYAI MAJHULA R. T.

Ham Zunnun q. s. debdurki, manga bir kanizakni o'gdilar, mutaabbida. Va aning holidan xabar so'rdum. Dedilar: bir dayrda xarobdur! Ul dayrg'a bordim, ko'rdum, asru zaif jismlig'ki, uyqusizlik asari anda zohir erdi. Salom qildim. Javob berdi. Dedim: nasoriy maskanida bo'lursen? Dedi: ko'z ochgach, Tengri taolodin o'zga ikki dunyoda kishi ko'rarsen? Men dedim: hech yolg'uzluk vahshati topmassen? Dedi: mendin yiroq bo'l, ul mening ko'nglumni hikmatining latoyifidin va muhabbatidin andoq to'la qilibdur va diydori shavqini manga andoq mustavliy qilibdurki, ko'nglumda hech yer aning g'ayri uchun topmon. Dedim: seni hokima ko'rarmen, meni bu yo'l torlig'idin chiqar va tuz yo'lni manga och! Dedi: ey javonmard, taqvoni ozug'ung qil va zuhdni yo'lung va vara'ni borgiring va qo'rqunchlug'lar tariqida suluk qil, to yetkaysen bir eshikkaki, ne hujjob ko'rgaysen anda, ne bavvob. Xozinlarig'a buyurg'ayki, hech ishta sanga nofarmonlig' qilmag'aylar.

764. IMRA'ATUN MISRIYA R. T.

Imom Yofi'iy tarixida mashoyixinng biridin naql qilurki, Misr navohiysida bir zaifa o'ttuz yil bir yerda iqomat qildiki, issig' va sovug'da andin bormadi. Va o'ttiz yilda hech nima yemadi va ichmadi. Vallohu a'lam.

765. IMRA'ATUN MISRIYAI UXRO R. T.

Ham Imom Yofi'iy «Ravz ur-rayohin» kitobida kelturubdurki, bu toyifadin biri debdurki, Misr navohiysida bir zaifa ko'rdumki, volahu hayron erdi va o'ttuz yil ayog' ustiga turub erdi. Qishda va yozda va kecha kunduzdin va yomg'uridin anga panoh yo'q erdi. Va yilonlar va ajdaholar aning tegrasida otlanurlar erdi. Vallohu a'lam.

766. IMRA'ATUN XORAZMIYA R. T.

Va ham Imom Yofi'iy o'z tarixida ulamoning biridin naql qilurkim, debdurki, Xorazm navohiysida bir xotun ko'rdumki, yigirma yildin ortuqroq yegulik va ichgulikdin hech ishtig'ol ko'rguzmaydur erdi. Vallohu a'lam.

767. JORIYAI HABASHIYA R. T.

Shayx Muhyiddin Abdulqodir Giloniy q. t. r. debdurki, avval qatlaki, Bag'doddin Haj azimati qildimki, yigit erdim va yolg'uz borur erdim. Shayx Addiy b. Musofir manga yo'luqdi. Ul ham yigit erdi. Mendin so'rdikim, qayon borursen? Dedim: Makkaga. Dedi: musohibqa mayling bor? Dedim: men tajrid qadami bila boradurmen. Dedi: men ham tajrid qadami bilamen. Bila yo'lg'a tushduk. Yo'lda bir kun Joriyai Habashiya paydo bo'ldi, yuziga burqa bog'liq. Va mening yuzumga tez-tez boqdi va so'rdi: ey yigit, qaydinsan? Dedim: Ajamdin. Dedi: bu kun meni ranjg'a solding. Dedim: nechuk? Dedi: bu soat Habash bilodidin erdim. Manga mushohada tushdiki, Tengri taolo sening ko'nglungga tajalli qildi va sanga atoye qildiki, bu toyifadin men bilurlardin hech kimga mundoq ato qilmaydur. Tiladimki, seni ko'rgaymen. Va dedi: men bu kun sizing bilaman va sizing bila iftor qilurmen. Va yurudi. Va ul vodiyning bir yonidin va biz yana bir yonidin borur erduk. Chun oqshom bo'ldi, ko'kdin bir tabaq indi, anda olti rag'if sirkavu sabzi bila. Joriyai Habashiya dediki, [Meni va mehmonimni ikrom qilgan Allohga hamd bo'lsin!]⁽¹⁾. Har kecha manga ikki rag'if inar erdi, bu kecha yo'ldoshlardin har biri uchun ikki rag'if indi. Andin so'ngra uch ibriq suv indiki, chun andin ichduk, lazzatu halovatda dunyoda ichgan suvlarg'a o'xshamas erdi. Pas ul kecha bizdin ayrildi va ketti. Chun Makkaga yettuk, tavofda Shayx Addiyg'a tajalli voqe' bo'ldiki, bexud bo'lub yiqildi, andoqki ba'zi der erdilarki, ul o'ldi. Nogoh ko'rdumki, ul Joriya aning ustida turubdur va aytadurki, seni tirguzgay ul kishi bu nav' o'lturubdur. [Pokdir u Allohki, jalol nurining qarshisida borliqdagi hodisalar faqat uning madadi bilan qoyimdir va sifotining zuhur etishi jihatidan koinot faqat uning kuch-quvvati bilan barqarordir. Balki uning muqaddas pokligi oqillar ko'zlarini ko'r qiladi va xushbo'ylarining zeboligi ulug'lar qalbini rom etadi]⁽²⁾. Andin so'ngra tavofda manga tajalli voqe' bo'ldi. Va botinimdin xitobe eshittim va aning oxirida manga aytilarki, Ey Abdulqodir, zohir tajridini qo'y, tavid tafridini lozim tut va el naf'i uchun o'lturki, bnzga xos bandalar borki, tilarbizki, alarni sening ilgingda qurbimiz sharafig'a yetkururbiz. Nogoh ul Joriya dedi: ey yigit, bilmasmen, bu kun ne nishondur sangaki, boshingda nurdin borgoh urubdurlar va osmong'acha maloik tegrangga aylanibdurlar va barcha avliyoning ko'zi o'z maqomlaridin sanga xira qolibdur va barcha sanga bergonidikka umidvordurlar. Andin so'ngra ul Joriya bordi va yana ani ko'rmadim.

768. IMRA'ATUN ISFAHONIYA R. T.

Shayx Abdulqodir Giloniy q. r. murid ashobidin biri debdurki, bir kun Shayxqa minbar ustida istig'roqe voqe' bo'ldi, andoqki, amomasidin bir pech ochildi. Va ul voqif emas erdi. Barcha hozirlar Shayx muvofaqotig'a dasturlarni minbar ayog'ig'a tashladilar. Chun Shayx o'z holig'a keldi va so'z tugatti va amomasining buzulg'an pechin yasadi, manga buyurdiki, dastorlarii solg'an elning iyalarig'a bergil! Men degandek qildim. Bir xotun kishining isobasi boqiy qoldiki, iyasi paydo emas erdi. Shayx ani oldi va o'z muborak egnig'a soldi. Solg'och filhol ul isoba Shayxning egnidin g'oyib bo'ldi. Man hayron qoldim. Chun Shayx minbardin tushdi, aning kayfiyatini manga ayttiki, chun majlis ahli bizing muvofaqatimizg'a dastorlarin minbar ayog'ig'a soldilar, bizing bir singlimiz bor

Isfahonda, ul ham isobasin soldi. Chun biz ani egnimizg'a solduk, ul Isfahondin ilig uzatib, egnimizdin oldi. Ul Imra'atun Isfahoniydur.

769. IMRA'ATUN FORISIYA R. T.

Shayx Najibuddin Aliy Buzg'ush r. t. debdurki, bir qatla bir zaifa Gulpoyagon qasabasidin Sheroz shahrig'a kelib erdi. Gohlar bizing uyga kelur erdi va boxabar zaifa erdi. Bir necha vaqt bizing uyda bo'lur erdi va manga yo'qsuzluq dast berib erdi. Va ul bilur erdi ul holni va bizing uyda bir necha zarf bor erdiki, agar bug'doy-arpadek nima Tengri bersa erdi, ul zarflarg'a solur erduk. Va ul zarflar bo'shab erdilar va boshlarin yopib erduk, to ariq qolg'ay hojat vaqtig'acha. Ul xotun sog'indiki, magar ul zarflarda nima bor? Manga dedi: chun yo'qsuzliq dast beribdur, ul zaxiradinki, bu zarflardadur, nevchun qut qilmassen? Dedim: alar bo'shdur. Dedi: bo'sh bo'lsa, boshlarin nega berkitibsiz? Dedim: aning uchunki, ariq qolg'ay. Ul qo'pti va ul zarflarning og'izlarin ochti va ochiq qo'ydi. Va dediki: aning uchun bo'shdurki, og'izlari bog'lig'dur. Agar og'izlari ochuq bo'lsa biravdek bo'lg'ayki, och bo'lg'ay va og'zin ochmish bo'lg'ay. Tengri taolo anga qut yetkurgay. Har nimaning quti anga munosib bo'lg'ay, hojat vaqti. Va bu zuruf oshlig' zurufidur va bularning quti oshlig'dur, chun qorin ochlig'i, ya'ni bo'shlug'i zohir bo'lsa, ani oshlig' va hubub bilato'la qilurlar. Chun ul xotun bu tasarrufni qildi, filhol Haq s. t. oncha oshlig' yetkurdiki, ul zuruf to'ldi. Va ul zaifa avliyullohdin erdi.

770. BIBICHAJ MUNAJJIMA R. T.

Kirmon mulkidindur. Mazkur bo'lg'on ilmda o'z zamonining saromadi erdi, ammo mayli darveshlik sari erdi. Zamon podshohi iltifot va ta'zim ko'p qilur erdi va podshoh haramlari uzmo xavotin bag'oyat hurmat tutarlar erdi. Oqibat barchaning ixtilotin tark qilib, xiyobon boshida o'z manzili javorida masjidi jome' yasadi va mulku asbobin anga vaqf qildi, andoqkim, holo ravnaqi bor va kasir xaloyiq anda namoz qilurlar. Va ham anda o'ziga go'rxona yasadi, yoshida olamdin o'tti. Va maqbarasi o'z go'rxonasidadur.

Ilohi, bu avliyulloh asrorahumning sharif anfosi barakoti haqqi va bu kitob mutolaasig'a mashg'ul bo'lgan azizlar dimog'in mazkur bo'lgan abror muhabbati nasoyimidin muattar va bahramand qilg'aysen va bu kitob mumorasotig'a mash'uf bo'lg'on ahli tamayyuzlar ko'nglin mastur bo'lg'on axyor futuvvatn shamoyimidin munavvar va arjumand etgaysen. Va alarning tufayli roqimning ham tiyra ro'zgorig'a safoye va hirmon zulmatidin qororg'on ko'zlariga hidoyat quyoshidin ziyoe nasib qilg'aysen. Va podshohi islomkim, imon ahlig'a mujibi farog'atu amniyat va zamon xaylig'a boisi rafohiyatu jam'iyatdurki, bular bo'lmasa, bu nav' nusxa tartibu tasnifi va bu tavr kutub jam'u ta'lifi mutaassir, balki muholu mutaazzirdur, sihatu umru davlatini muxallad va insofu adolatini muabbad tutqil va a'dosini maqhur va ahibbosini mansur qilg'il. Omin, yo Rabb al-olamin!

IZOHLAR

Abo – xirqaga o'xshash bir kiyim, darveshlikda tavoze va faqirlik maqomiga ishoratdir.

Aloyiq – toliblarni murod va maqsadlardan yiroqlashtiruvchi sabab va munosabatlar.

Aso – hassa, tasavvufda shayxlik nishoni. Ramziy ma'noda solikning valiy va eranlar

nafasiga muhtojligini ifodalaydigan bir timsol: «Eranlar nafasini aso etgin sen» (Yunus Emro).

Aqida – biror bir narsaga ishonmoq, nimanidir tasdiq etmoq va uni qabul aylab, unga sodiq qolmoq, Ishonch - e'tiqod tamali.

Ahli qol – hol ahlining teskarisi, ya'ni so'zlarning ma'no va haqiqatini bilmasdan, o'z hayoti, qismati va tajribasi bilai bog'lanmaydigan gaplarni takrorlashdan nari o'tolmaydigan kimsalar guruhi. Dil emas –til, ma'no emas, da'vo bilan yashash yo'lini tutgan gumroh, munofiqlar jamoasi.

Vasl – yetishish, erishish, vosil bo'lish. Haq visoliga yetishmoq. Vasl yoki vuslat tasavvufiy hayotdagi yo'qchilikning nihoyasiga aloqador.

Vatar – orzu, bashariy sifatlar va nafsoniy lazatlardan yiroqdagi xush bir tuyg'u, ruhoniyl istak.

Darvesh – benavo, qashshoq, kambag'al, faqir, xudojo'y; tasavvuf tariqatiga mansub kishi. «G'iyos ul-lug'ot»da izohlanishicha darvesh so'zining asl ma'nosi eshiklardan narsa tilovchi bo'lib, darvesh demak. Darveshning qadimgi shakli darovez – eshiklarga osiluvchidirki, keyinchalik u darvesh shaklini ogan. Darvesh uchun murshidlik eshigi bamisoli Ka'badir. U ana shu eshikka osiluvchi va undan najot tilovchidir.

Da'vo – nafsning o'zsha mansub bo'lmagan biror-bir narsani o'ziga nisbat berishi. Munoqasha va munozara. Sahl bin Abdullohning aytishicha, «Qul bilan Alloh orasidagi eng katta to'siq – da'vo, ya'ni iddaodir».

Zavoyid – qalbdagi nurlarning ko'payishi.

Zikr – so'zlash, bayon qilish, xotirlash, yod aylash, xotirdagini unutmaslik ma'nolarini anglatadigan arabcha bir kalima. Tasavvufda bu kalima g'aflat va isyon –esdan chiqarishning ziddi o'rnida tatbiq etilgan. Zikr tasavvufdagi har bir tariqatda, har bir tasavvuf ahlining nazdida – barcha qoida, usul va odoblarning boshidir. Tariqat pirlari va muridlarning zikr foydalari haqida umumiy qarashlari taxminan bunday bo'lgan: zikr – Shaytonga qarshi eng o'tkir yarog' – quvar; Allohning roziligi va mehriiga erishtirar; qalban g'am, qayg'u va g'ussalarni haydab, dilga quvonch, farah va kenglik bag'ishlar; tafakkur va ma'rifatning yuksalishini ta'minlar; har turli yomonliklarning ildizinn quritib, xato va gunohlarning oldini olar... «Foydali bo'ladigan zikr– davomli va qalb huzuri ila bo'ladigan zikr erur. Zikrning nihoyasida esa uns va muhabbat tug'ilur... Kishi zikr etilajak Alloh ila unsiyat paydo etib, ko'nglida Alloh muhabbati hosil bo'lgunga qadar bir oz zahmat chekar. So'ngra esa Allohni xotirlamasa tura olmaydigan holga kelar...», deya ta'kidlaganlar Imom G'azzoliy.

Zikr – faqat Allohni yod aylash, uning go'zal ismlarini eslash emas, balki dil, fikr va tuyg'uni Allohga yo'naltirish, Alloh ila mukammal bir shuuriy, zehniy aloqa o'rnatishdurki, bu salohiyat hammaga ham nasib etavermagan, albatta. Shuning uchun tasavvufda zikr ikkiga ajratilgan: biri – «zikri omma», ikkinchisi – «zikri xos». Zikri omma savobni qo'lga kiritmoq niyati ila amalga oshirilib, unda zohirning tabiatida yomon xislatlar: kibr, g'urur, riyo, hirs, tama', g'azab, makr kabilar batamom, ya'ni tag-

tugi ila barham topgan bo'ladi. Xoslarning zikri buning aksi: unda nafs batamom mag'lub etiladi va qalb ma'rifat, muhabbat nurlari ila yorishib, tilda ham, dilda ham Alloh ishqidan boshqa hech vaqo qolmaydi. Ammo bunday ulug' hol sohibi bo'lmoq uchun qat'iy intizom, sabr va ixlos bilan zikrga berilish talab etilgan.

Zo – Zot– o'z, javhar, biror narsaning asli. So'fiylar a'molicha, Alloh o'z zotida qoim, koinotda mavjud har qanday borliq Tangri sifatlarining zuhuri, sifatlar esa ul zotning tajallisidan iborat, Zuhd – parhez qilmoq, ya'ni dunyoga iltnfot etmasdan toat-ibodat ila kun kechirmoq. Asl zuhd– Allohga ma'qul narsalarni sevmok, Tangri taqiqlagan narsalardan hazar etmok.

Ikki jahon – dunyo va oxirat. Tasavvuf adabiyotida «dunyo va uqbo» shaklida ham ishlatilgan, haq oshiqdari diydor va visol uchun shu ikki jahonni ham tark etishgan.

Intiboh – qalbdagi g'afolatning barham topishi, bedorlik, ruhiy uyg'onish.

Istiqomat – to'g'rilik, to'g'ri harakat etish, rost yo'lga yetishish. Qushayriy ta'biriga ko'ra «Istiqomat karomatdan ustun erur».

Karomat – ikrom, sharaf, karam, lutf va ehson demak: payg'ambarlik da'vosidan yiroq bo'lgan odamda favqulodda holatning zuhurlanishi yoki ruhiy tajriba bilan bog'liq hayratlanarli voqea-hodisalarning sodir bo'lishi. Karomat ikkiga bo'lingan: birinchisi – karomati kunniya. Ikkinchisi – karomati ilmiy. Bular «kavniy» va «haqiqiy» deb ham atalgan. Kavniy karomatlar – qisqa fursatlarda ro'y beradigan favqulodda g'ayiritabiiy hodisalar. Masalan, havoda uchmok, dengizda yurmok, insonning qush yoki boshqa jonzotga aylanishi, qushga o'xshab parvoz qilishi shular jumlasidandir. Haqiqiy karomat esa – ilm, irfon, ma'rifat, ibodat, axloq va insonlikdagi ustunlik va shu ustunlikdan yuzaga kelgan turli shakllardagi hodisotlar. Tasavvuf ahlining e'tiqodiga ko'ra, asl karomat –karomati ilmiy hisoblanadi. Shuning uchun aql va ma'rifatning kuchiga ishongan odamlar karomati kunniyaga ishtiboh bilan qaraganlar.

Latifa – sezish, his etish mumkin bo'lgan, ammo so'zda ifodalab bo'lmaydigan yashirin, sirli va nozik ma'no, ishorat.

Mavt – o'lim, nafsning tub ildizi ila havoyu havas zaminidan ajratib tashlamoq. Chunki havoyu havas nafsning joni erur. Najmiddin Kubro «Usuli ashara» risolasida bunday o'limni besh turga ajratib ko'rsatganlar: 1. Mavti irodiy – insonning borliq va dunyoviy narsalardan tamoman xalos bo'lishi, ya'ni fanoyi kulliyga yetishishi. 2. Mavti ahmar – «qirmizi o'lim». Bu– nafsning istaklariga qarshi tura olish, chidamda ularni bartaraf eta olish demakdir. 3. Mavti abyaz – «oq o'lim». Ochlik yo'li bilai nafs va tama'ni zabun aylash. Shunda ko'ngil poklanib, shaffoflik, ya'ni oqlik kasb etadi 4. Mavti axzar – «yashil o'lim». Yamoqdan kiyim tikmak va klymak. Chunkl yangi va chiroyli kiyim o'zgalarning diqqatini jalb qilurki, bu –shuhrat nishonasi hisoblanadi. 5. Mavti asvad– «qora o'lim». Bu – qayg'u va musibatlariga tahammul etish, xalqu xaloyiqning har qanday jabru jafosiga chidashdir.

Ma'rifat – aqlu doiish, amAliy bilim, tanish, fahm, tasavvufga xos ilm; hol sirlari va ilohiy haqiqatlarga tegishli ilm – irfon. «Kashf ul-mahjub» muallifining aytishicha, fuqaho singari boshqa kishilar ham Alloh haqidagi ilmga «ma'rifat» nomini berganlar.

Tariqat shayxlari esa Alloh xususidagi sihatli holni «ma'rifat» deya ataganlar. Va shunga ko'ra, «Ma'rifat ilmdan ko'p karra ustundir», deganlar. Imom G'azzoliyning ta'kidiga ko'ra, «qalbdagi ma'rifat maydonga kelgach, qalbning holi o'zgaradi. Qalbing tutumi o'zgargach, -a'zolarining amallari ham o'zgaradi. Ya'ni amal holga, hol ilmga, ilm esa tafakkurga bog'liq bo'lib qoladi.

Maqom – manzil, marhala, ma'navin mavqe, martaba, to'xtam. Qushayriyning aytishicha, maqom qulning takror asosida sifat holiga yetkazgani odob va axloqdir. Maqomga riyozat, mujohada ila erishilur. Najmiddin Kubroga ko'ra, «maqom yo'lchilik yurg'inligidan qutulmoq uchun istirohat va qo'noqlamkdir. Hol – qushning ikki qanoti, maqom esa uning uyasi yanglig'dir.

Tavba, vara', zuhd, faqr, sabr, tavakkul, rizo – bular tariqat maqomlari erur. Tavba maqomi talablarini bajarmasdan vara' maqomiga, erishib bo'lmaydi. Xuddi shuningdek, keyingi maqomlarda ham biridan ikkinchisiga o'tish ayni shu tartibda davom etadi.

Mujarrad – toqlik, bo'ydoqlik. Tasavvufda tajarrud, ag'yor va mosivodan tamoman forig' bo'lib, Haqqa tavajjuh etishdir.

Mukavvin – takvin sifatiga sohib bo'lgan zot. Borliq, olamning mukavvini – Allohning o'zi.

Muroqaba – mushohada, biror narsaga diqqat ila nigoh tashlamoq, xudo fikriga berilib, dunyoga taalluqli xayol, o'tkinchi mayllardan forig' bo'lmoq. Tasavvufda muroqaba ikki xilga ajratilgan: biri avomning muroqabasi bo'lib, bunda Haqqa tolib kishi Allohning amrlarini ado etib, uning ahvolidan ogoh va talabgor ekanini anglab, ayni shu mulohazadan g'ofil qolmasligidir. Ikkinchisi – muroqabai xavos. Bunda solik jazban muhabbat bilan husni mutlaqning siri – ahadiyatini davomli tarzda barcha ashyoda mushohada va mulohaza qiladi hamda shu jarayonida ashyoni tamoman esdan chiqaradi. Bu ayni holatda Alloh taoloning anvariga nazar aylab, asroriga muroqib bo'ladi.

Muhabba – Muhabbat– sevgi, mehr, yaqinlik va sadoqat hissi. Ishqning martabalaridan biri, ya'ni yomon fe'llardan poklanib, yaxshi va go'zal xulqlar va sevgiliga yaqinlashmoq, unga loyqlik. Muhabbat «hibba» o'zagidan yaralgan so'z bo'lib, «ustiga tuproq tortilgan urug'» ma'nosini anglatadi. Hayotning asli va asosi ana shu urug'da bo'lganidek, diniy, ma'naviy va ruhoni hayotning urug'i, ildizi va daraxti ham muhabbatdir.

«**Mutu qabla an tamutu**» – tasavvuf mafkurasining shakllanishi va jadal taraqqiy topishida payg'ambarimiz Muhammad alayhissalomning bir talay hadislari muhim o'rin tutgan. So'fiylik tushunchasining negizini tashkil etgan «mutu qabla an tamutu», ya'ni «O'lmasdan burun o'ling» degan hadis so'fiy, eran, abdol – xullas, Haq oshiqdari uchun ilohiy bir dastur va amaliy hayot nizomiga aylangan. Darhaqiqat, «O'lmasdan burun o'lish» sifati va holini kamolga yetkazmasdan na tasavvufiy hayot va axloqda, na ishqu oshiqlikda oliy maqomlarga yuksalib bo'lmaydi. Shuning uchun ham Imom Rabboniy, «...o'lmasdan burun o'lim haqiqatga aylanmaguncha, muqaddas Zotga yetib bo'lmas... Bu fano holi valoyat (valiylik) martabalariga tashlanadigan ilk qadam va ishning ibtidosida hosil bo'ladigan bir kamol darajasi erur», deganlar. Shu bois Haq taoloning xos odamlari sayru sulukda ishni «o'lmasdan burun o'lish» dan boshlagan va bu

muroqaba tarzida amalga oshirilgan bo‘lib, uning ijro shaklini Muhammad Nuriy Shamsiddin Naqshbandiy shunday tasvirlagan: «Haq yo‘lchisi – solik muroqaba bilan mashg‘ul bo‘lib, shaxsiy istaklarndan butunlay kechar, aqliga kelgan narsalarni bir yonga surib, fikrlashdan ham to‘xtar. Shu hol ila vujud a‘zolarin jonsiz hisoblab, ko‘zlarin ham yumar. Go‘yo shu ahvolda o‘lim hukmi kelganu u bu foniy dunyoni tark qilgan. Shundan so‘ng solik o‘zini qabrda tasavvur etgan. Oradan ma‘lum fursat o‘tib, jasad va suyaklari ham chirigan. Vujud tuproqqa qorishib ketgan va undan hech nomu nishon qolmagan. Biroq uning ruhi bilan hisob-kitoblar davom etgan... Ana shunday muroqaba eng ozi bilan–bir, o‘rtacha –ikki, ko‘pi bilan –uch soat davom etgan. Buning oqibatida esa «O‘lmasdan burun o‘ling» amrining siri ochilgan».

Muhib – haqiqat, ma‘no, ya‘ni botin ahliga mansub shaxs. Muhiblarning «asli tuproqdandir. Tuproq taslimiyat va rizoni tamsil etar». Shunga ko‘ra, muhib taslimiyat shavqi va rizo shukuhi ichida kun kechirgan. Muhib «Haqqal yaqin» bosqichida Alloh visoliga vosil bo‘lgan.

Nafas – g‘aybdan tug‘ilgan latif hollar va qalbning ishq o‘tidan farahlanishi. Abulkarim Qushayriyning ma‘lumotiga ko‘ra, Abu Ali Daqqoq, «Muhib (oshiq) uchun nafas holi bo‘lmasa, (mushohadaga) toqati yetmaganidan halok bo‘lur», degan ekan.

Obid – ibodat qiluvchi. Ibn Sinoga ko‘ra, «dunyoning zavq va ne‘matlaridan yiroqlashgan kimsaga zohid; nofila ibodatlar, turli duo va boshqa ibodatlarga o‘zini bag‘ishlagan kishiga obid» derlar. Obidlarning ibodatlari: namoz o‘qimoq, ro‘za tutmoq, hajga bormoq, nafsga daxldor orzu-havaslarini yengib, tarki dunyo qilish orqali oxiratni sevmog‘dir. Obidlar bir-birini ranjitib, bir-biriga ozor yetkazgani uchuk ular avom toifasiga nisbat berilgan. Shuningdek, ularning tabiatida kibr, hasad, xusumat, fisq va g‘animlik singari illatlar ham tez-tez ko‘zga tashlanib turgan. Zero, obid shubha va da‘vo odami erur, Ibn Hanbal: «Olimning obiddan ustunligi oyning yulduzlardan ustunligi kabidir», demish.

Ogoh – voqif, orif, oshno, xabardor, uyg‘oqlik. Tasavvufda holdon, anglagan, to‘g‘ri yo‘lga tushgan Haq odami. Qalb ko‘zi ochiq valiy, «Haq tajalliysi nogoh kelur, ammo dili ogohga kelur» (Najmiddin Roziy).

Orif – irfon sohibi, anglagan va tanigan. So‘fiylarning nuqtai nazarida irfon Alloh tuhfasini bo‘lgani uchun ilmdan ustun erur. Orif–Allohning shuhud, asmo va sifotlarini idrok etgan, mavhum borlig‘idan kechib, Haq borlig‘i ila bor bo‘lgan kishidir.

Ofoq – ufqlar; insonga nisbatan tashq borliq olami, zo-hiriy olam, jismoniy olam.

Ramz – ma‘nosi yashirin, sir tutilgan biror so‘z, ibora yoki tushuncha; belgi, ishorat. Sarrojning ta‘riflashicha, «ramz – so‘z zohirining zamirida yashiringan va ahli dildan o‘zga kishi angalay olmaydigan yashirin ma‘no». Lug‘aviy ma‘nosi – biror bir narsaga to‘la-to‘kis ishonmoq va chin ko‘ngildan unga bog‘lanmoq. Keng ma‘noda esa– biror a‘mol, haqiqat yoki axloqiy-diniy ta‘limotga aloqadorlik va komil e‘tiqod bilan ularga vobasta bo‘lish.

Rijol ul g‘ayb – tasavvufiy maslakda dunyoni boshqarsh va idora etishlari tan olingan valiyilar jamoasi. Ular g‘ayb eranlari, rijolulloh, mardoni xudo, mardoni g‘ayb, hukumati

ma'naviya deb ham yuritilgan. Olamni idora aylovchi ushbu hukumati ma'naviyaning boshida «qutb» turgan. Qutb aslida tegirmon toshining o'qi demakdir. Tegirmon toshi bir o'q atrofida aylangani singari olamning mehvarini ham qutb tashkil etadi. Qutbga «g'av» (madadkor), «g'avsul a'zam» (eng buyuk g'av), «qutbul aqtoq» ham deyilmish.

Rizo – rozilik, xushnudlik, mamnunlik. Tasavvufda Alloh hukmi va irodasiga to'la taslim bo'lish. Zunnun Misriyga ko'ra, « qayg'u va qadarning achchigligini qalb sevinchi ila qarshilamoq».

Robita – aloqa; bog'lanish, zanjir, tartib va qoida. Robita ikki qismdan iborat: «robotai muhabbat» –ishq ila shayxni xotirlash; «robotai talabbus» – muridning o'zini ba'zan shayxi qiyofasida tasavvur etishi.

Sakr – sahv – sarxushlik va hushyorlik. G'aybat va huzur holining oliy shakli. Sakr (yoki sukr) ilohiy ishq mayidan mast bo'lib o'zini unutgan, o'zidan kechgan oshiqning holi. Sahv esa buning aksi: o'zii unutganning o'ziga kelish, hushyor bo'lish, tamkin holati; g'aybat holining zoil etilishi. Sakr holisiz saha holi ham bo'lmas. Shuning uchun sakri Haq bilan bo'lganning sahvi ham Haq bilan bo'lur. Sakri nafsoniy lazatlarga qorishganning sahvi ham boshqacha bo'lmas, deyilmish.

Samo' – eshitish, tinglash; qo'shiq, musiqa, raqs. Darveshlarning zikr majlislarida davra aylannb, jo'shib raqs tushishlari. Majoziy mazmunda – vajd va soliklar holati.

Abulqosim Bag'dodiyning tasnifi bo'yicha, samo' ikki xildir;

1. So'z tinglamoq. 2. Kuy tinglamoq. Samo'ning birinchi xilida biror so'z tinglashib, undan ibrat va saboq olinadi. Lekin bunday samo' faqat poklik va qalb huzuri bilan erishilmog'i lozim. Ikkinchi xil samo'ga kelsak, tasavvuf tarixining ilk bosqichlaridayoq musiqa ruhning g'izosi va rizqi sifatida e'tirof etilgan.

Safo – pok, beg'ash, bekudurat bo'lmoq. haqiqiy sodiqlar sifati. Safoning mohiyati qalbni va xayolni begonalardan to'la-to'kis poklamoqdir. Ayrim so'fiylarning hukm etishlaricha, «Safo basharning sifati emas. Zero, bashar qadar va noqislikdan ozod bo'la olmas». talabsiz bir huzur, tama'siz vujud holidir. Bunday holga erishgan odam mutlaq shodlik va poklik bag'rida yashar.

Tavajjuh – yuzlanish, zehnni diqqat ila bir narsaga qaratish. Tasavvufiy mohiyatda tavajjuh Allohga yuz burmoq, yo'nalmoq yoki tushunchani husni mutlaqqa to'liq tobe, aylamoq demak. Tavajjuhda solik o'zligidan kechmagan bo'lsa-da, shunga harakat qilishi keraq. Tavajjuh vajddan avval yuz beradigan hol sanaladi.

Tavhid – lug'aviy ma'nosi – biror bir narsani vohid aylash. Ilmiy istilohda esa Allohning yagonaligiga ishonmoqdir. So'fiylar e'tiqodida tavhid Allohning azal va abadda sobit vahdoniyatiga ishonchdir. Olimlar tushunchasida tavhid – e'tiqodga taalluqli bo'lsa, so'fiylar uchun u maqsad, mushohada va ma'rifat hisoblanadi. Birinchisn bilish va tasdiq etishga asoslansa, ikkinchisi zavqiy idrokka suyanadi.

Tavhidning darajalari: tavhidi af'ol – har qanday sifatni Allohdan deb bilish va ularni hol nazari bilan ko'rib, kamolga yetkazish; tavhidi sifot–har qanday sifatni Xudodan deb anglash va uni mukammallashtirish; tavhidi zot – borliqdagi hamma narsani faqat Alloh vujudining natijasi deb bilish.

Talbis – biror bir narsani uning haqiqatiga teskari o‘laroq tarzda xalqqa ko‘rsatish demak. So‘fiylar o‘zlarining go‘zal xislatlarini yomon xulqlari bilan yashirish yoki muhofaza aylashni «talbis qilish» deganlar.

Talvin – bir rangdan boshqa rangga o‘tish, bir holdan boshqa holga o‘zgarishdir. Talvinning natijasi tamkin hisoblanadi. Tamkin bir manzilda qaror topmoq, vazminlik va ruhiy ulug‘vorlikka erishmoq ma’nosini anglatadi.

Takvin – bor etmoq, ijod qilmoq, biror bir narsani yo‘qlikdan borliqqa chiqarmoq, Allohning xos sifatlaridan biri. Alloh ana shu sifat ila har qanday narsani yo‘qdan bor, bordan yo‘q etadi.

Tariqat – yo‘l. «Shariat» va «tariqat» so‘zlari boshqa-boshqa o‘zakdan yasalganiga qaramasdai, lug‘aviy ma’nosi bir, ya’ni yo‘l demakdir. An’anaga ko‘ra, tariqat uch asosiy tarkibga ajratilgan:

Tariqi axyor – xayrli insonlar yo‘li. Tariqi arbobi muomalat deb ham ta’riflangan ushbu yo‘lning asosini zuhd, taqvo va ibodat tashkil qilgan. Shu bois unga zohidlar va obidlar yo‘li sifatida ham qaralgan. Bu yo‘l – Haqqa yetishishning uzundan-uzoq yo‘li. Uni tanlaganlar orasida maqsadga erishganlar nihoyatda kam bo‘lgan.

Tariqi abro – Tariqi abror– yaxshi insonlar yo‘li bo‘lib, tariqi tasfiya va mujohada deb yuritilgan. Bu yo‘l nafs ila kurashish, riyozat ila qalbni yomonlik va chirkinlikdan poklash, axloqiy komillikka yetishish yo‘li hisoblanadi. Xoh Haq bilan bo‘lsin, xoh xalq bilan bo‘lsin munosabat va aloqada ixlos hamda to‘g‘rilikdan chekinmaslik– ushbu yo‘lning bosh sababidir.

Tariqi shutter – oshiqalar yo‘li. Uning ikkinchi bir nomi – tariqi soirin. Bu – ishq, muhabbat va jazba bilan maqsadga erishiladigan yo‘l. Uyiga yuz burgan yoki kirgan kishi ishq va jazba maqomiga yuksalguniga qadar juda ko‘p maqomlardan o‘tmog‘i shart bo‘lgan. Chunki ushbu yo‘lda sayri suluk – asosdir. Xullas, tariqat–insonlarni maxsus ta’lim-tarbiya bilan go‘zal axloq, pokiza qalb va latif ruh sohibi etadigan, oxiroqibatda esa Allohga yaqinlikni ta’minlaydigan o‘ziga xos maslak va mafkura yo‘lidir.

Tasfiya – qalbni sof holga keltirmoq, haqiqatni idrok etmoq, mujohada va riyozat pokizaligi.

Tahammul – chuqur va teran mulohazalarga berilish, diqqat ila mushohada yuritish. Ilohiy haqiqatlarni idrok qilishga erishish holati.

Fayz – lug‘aviy ma’nosi – suvning to‘lib, qirg‘oqdan toshishi. Bu so‘z biror narsaning ko‘payishi, xabar tarqalishi, sir saqlash, kenglik ma’nosida ham ishlatilgan. Tasavvuf istilohotida fayz Haq tajallilariga nisbatan qo‘llanilib, asosan «fayzi aqdas», «fayzi ilohiy» tarzida tilga olingan.

Fayz – iste’dod natijasida yuzaga kelguvchi ilohiy hadya. Shu bois «fayzi iste’dod» yoki «fayzi husn» deyilganda zuhur va tajalli nazarda tutilgan.

«**Fayzi jovidon**» – yorqin, davomli fayz, «fayzi bahor» – evrilish, yangilanish, «fayzi safo» – safo va nash'aning ko'payishi ma'nosiga ega.

Firor – qochish. Haqdan uzoqlashtiruvchi har qanday narsadan qochmoq. Firor uch qismdir, avomning firori, ya'ni bunda jahldan ilmga, johillardan olimlarga, tanballikdan g'ayratga firor etiladi, havo firori – sirdan shuhudga, rusumdan usulga, nafsoniy lazatlardan ilohiy najot ma'vosiga qochish anglansa, axasning firori esa mosuvodan Allohga intilish demakdir.

Xilvat – xoli jon, tanholik, hech nimaga bog'lanmaslik, dunyoning xilma-xil g'avg'olaridan forig'lik demak. Tasavvufda esa bundan holda shayx rahnamoligi va ko'rsatmalariga binoan muridning maxsus bir go'shada berkinib ibodat va zikr ila Alloh bilan aloqa bog'lashi anglashiladi. Kamida qirq kun davom qiladigan bu jarayonga «chilla» yoki «arbain chiqarmoq» deyilgan. Xilvat va uzlat to'g'risida bizda hanuzgacha noto'g'ri va bir yoqlama fikr davom etib keladi. Din va tasavvuf zinhor hayotni batamom. xilvatda o'tkazishni targ'ib etmagan. Uzlat – hayotdai qochish, turmushdan ajralish, odamlardan bezish ehtiyojimas, balki ma'lum muddat «kasbi kamol va sayri jamol» aylagandan so'ng ruhiy kamolot ila yana faoliyatda bo'lmoqdir. Tasavvufda xilvat ikkiga ajratilgan: birinchisi – shariat xilvati, ikkinchisi – tariqat xilvati. Shariat xilvati ayb va nuqson sanalmish barcha gunohu yomonliklardan tavba qilishga asoslanadi. Bu xilvatning shartlari va odob qoidalarini to'liq ado etmasdan tariqat xilvatiga yuz burib bo'lmaydi. Shahobiddii Suhravardiyning e'tiroficha, tariqat xilvatidan maqsad bir talay g'aroyibot, ajoyibot yoki kashfiyotlarga shohid bo'lmoq eias, balki zikri ilohiydan o'zga murodlardan xoli bo'lmoqdir.

Shath, shathiya – harakat, tebranish, to'lib-toshish. Shath yoxud shathiyaning istilohiy ma'nosi ilohiy ishq behushligi, ya'ni sakr yoki jazba holida xalq tushunmaydigan va qabul qilmaydigan so'zlarni aytish deganidnr. Abu Nasr Sarrojga ko'ra, shath «tilning vajd, shavqu-zavq, hayajon holida aytganlari... iddaoga yaqin bir manbadan chiqqan kalimadir».

Ehson – xayr, hadya. Murshidning muridiga, Allohning quliga ma'naviy lutfu karami.

Havo va havas – orzu, mayl, istak. Tasavvufiy ma'noda har turli sayoz va o'tkinchi orzularni amalga oshirmoq uchun nafs va hukm o'tkazuvchi, aqlning ziddi bo'lmish mayli tabiiydir. Havo yolg'on da'vo bo'lmish mayli tabiiydir. Havo yolg'on da'vo ishonchi, kibr va manmanlik manbai va barcha riyokorliklarning sarbonidir, Havo va havasga tobslik Haq va haqiqat ishqining sustligi yoki yo'qligidan yuzaga chiqadi.

Hayot – tiriklik, sog'liq, jon, yashash, umr. Tasavvufda qudrat ilmi bilan sifatlanuvchi bir sifat. Hayotning uch darajasi bor. Hayoti ili – qalbning johillik, nodonlik o'limidan xalos bo'lib, ilm bilan tirikchilik qilishi. Hayoti jam, bu–qalbning tafriqa halokatidan qutulib, o'zida hikmatni mujassamlashtiruvchi. Hayoti Haq, bu – vujud hayoti bo'lib, qalbning fanofilloh va baqobilloh maqomlariga yuksalishi.

Hayrat – taajjublanish, hayron qolish. Tasavvufda qulinnig fanofilloh holiga yetishuvi uchun egallanishi zarur bo'lgan maqom. Hayrat Allohning qudrat va hikmatidan tug'iladigan shunday bir tuyg'uki, so'fiylar nazdida u til bilan bayon etilmaydi.

Haqiqat – chindan mavjud bo‘lgan-narsa, asl mohiyat. Allohni bilish, borliq olam sirlarini to‘g‘ri va teran idrok aylash. Haqiqat–shariatning botinidir. Shuning uchun haqiqat tasavvuf ma’nosida ham keng qo‘llanilgan. Bu haqda Abu Nasr Sarroj bunday deydi: «Shariat ilmi – xizmat ilmidir. Haqiqat ilmi – mushohada ilmidir... Shariat – bayon ilmi, haqiqat – burhon ilmi. Shariat ilmi muomala uchundir. Haqiqat ilmi muroqaba uchun. Shariat ilmi fe’llarga xos, haqiqat ilmi hollarga maxsus. Shariat ilmi rivoyat uchun, haqiqat ilmi hidoyat uchundir...

Xirqa – shayx, murid va darveshlar kiyadigan maxsus kiyim. Bu so‘zning lug‘aviy ma’nosi yamoq, parcha yoki quroqdan tikilgan kiyim demak. Istilohda esa, shayx bilan murid orasida aloqa o‘rnatish, «muridning nafs bilan o‘zi orasida shayxning hukmronligini qabul aylashi»dir. Tasavvuf arboblarga ko‘ra, xirqa kiyish odati Ibrohim alayhissalomga borib bog‘lanadi. Ibroxim Xalilulloh olovga tashlangani zamon Alloh hukmi bilan Jabroil jahatdan bir ko‘ylak keltirib, unga kiydirgan va shu ko‘ylak sharofatidan ul zot olovda yonib kul bo‘lishdan qutulgan. Bu ko‘ylak dastlab hazrati Ishoqqa, so‘ngra Yoqub payg‘ambarga meros o‘tgan. Hazrat Yoqub esa, uni maxsus bir qutig‘a solib, o‘g‘li Yusuf alayhissalomning bo‘yniga osib qo‘ygan. Yusuf payg‘ambar yalang‘och holda quduqqa tashlanganida, Jabroil yetib kelib, qutini ochib, unga ko‘ylakni kiydirgan ekan... So‘fiylar xirqada xuddi ana shu ko‘ylakning sirini ko‘rib, unga ma’naviy ma’nolar berganlar. Suhravardiy xirqaning ikki turga– muridlik xirqasi va tabarruk xirqaga ajratilishini aytib, yana bunday degan: «Shayxlarning muridlariga kiydirishnn istaganlari asl xirqa – muridlik xirqasidir. Xirqai tabarruk esa, muridlik xirqasiga o‘xshash bir xirqadir. Muridlik xirqasini haqiqiy muridlar, keyingisini esa murid bo‘lmagan, ammo ularga o‘xshashga harakat qiluvchi mutashabbih muridlar kiyurlar».

Hol – ahvol, holat, vaziyat, ichida yashayotganingiz vaqt, zamon, muayyan damda tug‘ilib, so‘ng o‘tib ketadigan his-tuyg‘u, hayajon, ehtiros, shavq, zuhur, vujud, g‘aybat, huzur kabi hollardir. Hol Haq tuhfasini va hadyasi erur. Shuning uchun hol insonning irodasiya va harakatiga tobe emas. Abu Nasr Sarroj holni «lahzada tug‘ilib qalbda rizo, tafviz va shunga o‘xshash sifatlarni muqimlashtiradigan ahvoldir», deydi Abdulkarim Qushayriyga ko‘ra, «hol qulning (Haq oshig‘ining – I. H.) qasdi: jalb aylash tashabbusi, erishish istagisiz qalbda paydo etiladigan nash’a–huzun, shodlik–qayg‘u, haybat–hayajon singari ma’nolar erur».

Huquq – hollar, maqomlar, maqsadlar, irodalar; muomalalar va ibodatlar (Abu Nasr Sarroj).